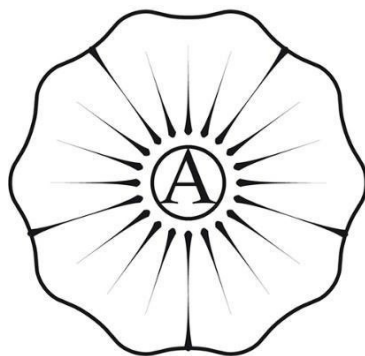

AKADEMIE ALTERNATIVA, S. R. O.

Studijní obor: Arteterapie

Absolventská práce

**VYUŽITÍ ARTETERAPIE K PODPOŘE
TAKTILNÍ PAMĚTI U SENIORŮ**

Vedoucí práce: Mgr. Petr Exler, Ph.D.

Autor: Šárka Kloudová

Olomouc, 2025

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem absolventskou práci na téma „Využití arteterapie k podpoře taktilní paměti u seniorů“ vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Souhlasím, aby práce byla zpřístupněna ke studijním a propagačním účelům.

.....

Šárka Kloudová

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce, panu Mgr. Petru Exlerovi, Ph.D., za jeho odborné vedení, cenné rady a neustálou podporu během mé práce. Veliké poděkování patří také klientům Domova pro seniory Chodov za jejich ochotu a spolupráci, které si velmi vážím. Dále bych chtěla poděkovat své kolegyni, PhDr. Petře Novotné, za spolupráci na výzkumu a panu doc. PhDr. Petru Kulišťákovi, Ph.D., za poskytnutí diagnostických nástrojů. V neposlední řadě patří mé největší díky rodině za jejich obrovskou podporu, bez které by tato práce nemohla vzniknout.

Abstrakt

Absolventská práce se zaměřuje na využití arteterapie k podpoře taktilní paměti u seniorů. Teoretická část se věnuje paměti, jejím druhům, taktilní paměti, vlivu stárnutí na paměť a významu její stimulace. Dále se zabývá arteterapií, jejími metodami a přínosy, zejména v prostředí domova pro seniory. Součástí práce je také představení Domova pro seniory Chodov, kde byl výzkum realizován ve spolupráci s jeho klienty a zaměstnanci.

Výzkumná část hodnotí, jak pravidelná arteterapeutická setkání, při nichž klienti pracovali s různými materiály a předměty, ovlivnila jejich schopnost rozpoznávat a pamatovat si hmatové podněty. Vliv arteterapie byl měřen autorským hmatovým testem, provedeným před a po šestnácti setkáních. Výsledky byly vyhodnoceny s cílem posoudit účinnost těchto setkání na taktilní paměť. Součástí výzkumu je i subjektivní hodnocení klientů, které reflektuje jejich vnímání přínosu arteterapie.

Klíčová slova: arteterapie, paměť, kognitivní funkce, hmat, taktilní paměť, senioři, domov pro seniory, kazuistiky, ACE-R, KNB, BWMT-R, autorský hmatový test.

Abstract

This thesis focuses on the use of art therapy to support tactile memory in seniors. The theoretical part explores memory, its types, tactile memory, the effects of aging, and the importance of its stimulation. It also examines art therapy, its methods, and its benefits, particularly in the environment of senior care homes. Additionally, the thesis presents the Chodov Senior Home, where the research was conducted in collaboration with its clients and staff.

The research part evaluates how regular art therapy sessions, in which clients worked with various materials and objects, influenced their ability to recognize and remember tactile stimuli. The effect of art therapy was measured using an own tactile test conducted before and after sixteen sessions. The results were assessed to determine the effectiveness of these sessions on tactile memory. The research also includes subjective evaluations from clients, reflecting their perception of the benefits of art therapy.

Keywords: art therapy, memory, cognitive functions, touch, tactile memory, seniors, nursing home, case studies, ACE-R, KNB, BWMT-R, author-designed tactile test.

Obsah

<i>Úvod</i>	8
<i>Teoretická část</i>	10
<i>1 Arteterapie</i>	10
1.1 Definice a význam arteterapie	10
1.2 Formy a metody v arteterapii.....	10
1.3 Základní arteterapeutické techniky	11
1.4 Cíle arteterapie	12
1.5 Arteterapie a její přínos pro seniory	13
<i>2 Úvod do problematiky paměti u seniorů</i>	14
2.1 Druhy paměti.....	14
2.2 Vliv stárnutí na paměť	14
2.3 Vliv paměti na kognitivní a emocionální aspekty ve stáří.....	15
2.4 Definice a fungování taktilní paměti	16
2.5 Význam podpory paměti pro seniory	17
<i>3 Specifikace Domova pro seniory Chodov</i>	18
<i>4 Stanovení předmětu, cílů a metod výzkumu</i>	19
4.1 Předmět a cíle výzkumu.....	19
4.2 Formulace hypotéz	20
4.3 Metody výzkumu	20
4.3.1 Addenbrookský kognitivní test (ACE-R).....	20
4.3.2 Test BWMT-R.....	21
4.3.3 Krátká neuropsychologická baterie (KNB).....	21
4.3.4 Autorský hmatový test.....	22
<i>5 Kazuistiky – charakteristika klientů a jejich výsledky v testech</i>	23
5.1 Klientka A.....	23
5.2 Klientka B.....	23
5.3 Klientka C.....	24

5.4	Klientka D.....	24
5.5	Klientka E.....	25
5.6	Klient F	25
5.7	Klient G.....	26
5.8	Klientka H.....	26
5.9	Klient I	27
5.10	Klient J.....	27
5.11	Klientka K.....	28
	<i>Praktická část</i>	<i>29</i>
6	<i>Výzkum</i>	<i>29</i>
6.1	Výsledky testování taktilní paměti: Vstupní	29
6.2	Příprava arteterapeutických setkání	29
6.2.1	Průběh jednotlivých setkání.....	30
6.3	Arteterapeutická setkání	31
6.3.1	První setkání – Téma: seznámení, jméno, kresba lidské postavy	31
6.3.2	Druhé setkání – Téma: ruce, kresba stromu.....	39
6.3.3	Třetí setkání – Téma: svatý Mikuláš, čert a anděl.....	45
6.3.4	Čtvrté setkání – Téma: malování podle hudby, volné téma	50
6.3.5	Páté setkání – Téma: Mandala	55
6.3.6	Šesté setkání – Téma: Malování na hudbu ve skupině.....	60
6.3.7	Sedmé setkání – Téma: Imaginace.....	64
6.3.8	Osmé setkání – Téma: Keramické šachy	70
6.3.9	Deváté setkání – Téma: Koláž	75
6.3.10	Desáté setkání – Téma: skupinová práce s přírodninami	78
6.3.11	Jedenácté setkání – Téma: Gestický akvarel, afirmace	84
6.3.12	Dvanácté setkání – Téma: Receptivní arteterapie	88
6.3.13	Třinácté setkání – Téma: Já - mládí/stáří, maska	94
6.3.14	Čtrnácté setkání – Téma: Kresba lidské postavy II., Venuše	99
6.3.15	Patnácté setkání – Téma: Kresba stromu II.....	104
6.3.16	Šestnácté setkání – Téma: Materiály – příjemné/nepříjemné, rozloučení se skupinou	107
6.4	Výsledky testování taktilní paměti: Výstupní	112
6.5	Vyhodnocení a interpretace výsledků testování taktilní paměti	113
6.6	Hodnocení přínosu arteterapeutických setkání	114

7	<i>Závěrečné zhodnocení hypotéz</i>	<i>120</i>
7.1	<i>Výchozí hypotézy.....</i>	<i>120</i>
7.2	<i>Zhodnocení hypotéz</i>	<i>120</i>
	<i>Závěr</i>	<i>122</i>
	<i>Summary.....</i>	<i>123</i>
	<i>Seznam zkratek.....</i>	<i>124</i>
	<i>Seznam příloh.....</i>	<i>125</i>
	<i>Seznam odborné literatury a použitých zdrojů</i>	<i>126</i>

Úvod

Tato absolventská práce se zaměřuje na využití arteterapie k podpoře taktilní paměti u seniorů. Téma úzce souvisí s mou profesí. Pracuji jako aktivizační pracovník v Domově pro seniory Chodov a také jsem certifikovaným trenérem paměti I. stupně. Inspirací pro tento výzkum byla zkušenost s klientem s Alzheimerovou chorobou, který si po měsíci pamatoval, co vytvořil v keramické dílně. Tato zkušenost mě přivedla k nápadu zkoumání propojení arteterapie s podporou paměti a k hledání způsobů, jak výtvarné techniky mohou stimulovat kognitivní funkce a hmatové vnímání u seniorů.

Důležitou součástí výzkumu pro mne bylo i zapojení přírodních materiálů, protože klienti žijící v domovech pro seniory mají méně příležitostí se s nimi setkávat v přirozeném prostředí. Snažila jsem se tak podpořit jejich smyslovou stimulaci skrz práci s přírodními materiály. Díky studiu arteterapie na Akademii Alternativa s.r.o. jsem získala mnoho podnětů a inspirace pro tvorbu skupinových setkání a práci s klienty.

Cílem této práce je zjistit, zda pravidelná arteterapeutická setkání zaměřená na práci s různými materiály mohou zlepšit taktilní paměť seniorů a pozitivně ovlivnit jejich duševní pohodu. Výzkum probíhal s heterogenní skupinou jedenácti klientů v rámci šestnácti setkání. K posouzení kognitivního stavu a paměti před zahájením terapie byly použity standardizované testy, konkrétně Addenbrookský kognitivní test (ACE-R), Mini -Mental State Examination (MMSE) a Krátká neuropsychologická baterie (KNB). U klientek s afázií byl použit test BVMT-R zaměřený na vizuálně-prostorovou paměť. Kvůli absenci standardizovaných hmatových testů pro heterogenní skupinu byl vliv arteterapie hodnocen autorským hmatovým testem před a po terapii a také prostřednictvím pozorování a zpětné vazby.

V prvním kroku teoretické části popisují arteterapii, její metody a přínosy. Dále se věnuji tématu paměti, vlivu stárnutí na paměť a kognitivní funkce seniorů, jejím změnám ve stáří a možnostem stimulace paměti se zaměřením na taktilní paměť. Součástí je také představení Domova pro seniory Chodov, kde probíhala výzkumná část. Praktická část zahrnuje průběh arteterapeutických setkání, kazuistiky klientů a jejich výsledky v testech taktilní paměti. Důležitou součástí je i jejich subjektivní hodnocení přínosu arteterapie. Výsledky jsou následně vyhodnoceny s cílem zjistit, jak arteterapie ovlivnila taktilní paměť, duševní pohodu a vztah seniorů k práci s materiály.

Tato práce si neklade za cíl zaměřit výsledky na celou populaci, ale spíše představuje konkrétní příklad práce s danou skupinou seniorů. Lze ji vnímat jako případovou studii, která ukazuje možné přístupy a inspiraci pro další práci v oblasti propojení arteterapie a hmatové paměti. Arteterapie je často součástí terapeutických programů v domovech pro seniory, ale ráda bych ukázala, že může mít i pozitivní vliv na kognitivní funkce. Tato absolventská práce tak může být „vlaštovkou“ pro další bádání v této oblasti.

Teoretická část

1 Arteterapie

V úvodní kapitole tohoto textu bude pozornost věnována východiskům celé práce, tedy teoretickému vymezení arteterapie, jejím formám, metodám a cílům, ale také specifickým arteterapie u seniorů.

1.1 Definice a význam arteterapie

„Umění by mělo být terapií společnosti“ (*Arnheim in Šicková-Fabrizi, 2008, s. 18*).

Arteterapii vymezujeme ve dvou rovinách: „Arteterapie v širším smyslu znamená léčbu uměním, včetně hudby, poezie, prózy, divadla, tance a výtvarného umění. Arteterapie v užším smyslu znamená léčbu výtvarným uměním“ (Šicková-Fabrizi, 2008, s. 30). Samotný pojem arteterapie tedy vznikl spojením ze dvou slov – „arte“ pochází z indoevropských jazyků, původně znamenalo nadání, později označovalo řemeslnou profesi a v současné době je spojováno s uměním. Druhá část slova „therapeia“ má řecký původ a vykládá se jako léčba, léčení. Ve volném překladu arteterapie znamená „léčbu uměním“.

Podle Beníčkové (2017) arteterapie využívá výtvarnou tvorbu jako komplexní terapeutický prostředek. Umožňuje člověku nahlédnout do vlastního nitra a odrážet tak jeho psychický a emoční stav. Umělecká tvorba slouží jako most mezi klientem a arteterapeutem, na kterém se nachází bezpečný prostor. „Arteterapie se opírá o výtvarné projevy klientů jako o hlavní léčebný prostředek. Nejde při ní o dokonalé, konečné dílo, ale o proces tvorby“ (Matoušek, 1995, s. 34).

Vyjadřování přes výtvarné umění umožňuje komunikaci i lidem, kteří se obtížně dorozumívají verbálně – například dětem, seniorům nebo osobám s různými typy postižení. Arteterapie tak vytváří bezpečný prostor, v němž je možné sdělovat své prožitky a pocity, i když je nelze vyjádřit slovy.

1.2 Formy a metody v arteterapii

Formy a metody arteterapie se odvíjejí od cílů arteterapie, věku klienta a specifických potřeb jednotlivce či skupiny. Arteterapie probíhá ve dvou základních

formách – individuální a skupinové. Individuální terapie nabízí prostor pro hlubší osobní práci, zatímco skupinová forma podporuje sdílení podobných témat a kolektivního prožívání. Šicková-Fabrice (2008) uvádí ve své knize ještě formy rodinné a párové arteterapie.

V odborné literatuře najdeme rozdělení na receptivní a produktivní arteterapii. Podle Beníčkové (2017) receptivní arteterapie spočívá v tom, že klient umění vnímá a dochází tak k impresi, například při prohlížení obrazů, fotografií nebo čtení příběhů. Nejde o aktivní tvorbu, ale o působení umění na prožitek klienta. Při produktivní arteterapii naopak jde o expresi, tedy o aktivní tvorbu ze strany klienta, jako je kresba, malba, práce s keramikou či jiným materiálem. Umělecké terapie se snaží pracovat komplexně a propojují expresi i impresi.

„Při zkoumání samotné tvorby i při zkoumání procesů v arteterapii se uplatňují metody psychologického poznávání a terapeutického působení s ohledem na jejich užitečnost v rámci konkrétních podmínek a zaměření“ (Lhotová a Perout, 2018, s. 94). Arteterapie se obvykle skládá ze dvou fází – fáze tvorby a fáze reflexe vytvořeného artefaktu. „V arteterapii pracujeme s grafickým záznamem vnitřních obrazů, pocitů a gest. Symboly, linie, tvary a barvy odrážejí emoce a životní zkušenosti, které autor při tvorbě aktuálně prožíval“ (Slavík 2001 in Lhotová a Perout, 2024, s. 19).

Umění komunikuje prostřednictvím symbolů a metafor, které mohou být hlubší a působivější než racionální vyjadřování. Je to mimoslovní komunikace - když slova selžou, může umění přesvědčit, protože zůstává jako konkrétní čin. Podle Lhotové a Perouta (2024) věnuje arteterapeut výtvarnému projevu klienta zvláštní pozornost, která není ovlivněna estetickým nebo výkonovým hodnocením. Právě tím se vytváří prostor pro vzájemné porozumění a důvěru.

1.3 Základní arteterapeutické techniky

Arteterapie využívá řadu technik, kdy cílem není vytvořit dokonalé estetické dílo, ale umožnit klientovi vyjádřit emoce, jeho vlastní myšlenky a prožitky. Důležitý je celý proces tvorby, který má terapeutický účinek (Hoffmann, 2016, uni-sz.bg).

Lhotová a Perout (2024) dělí arteterapeutické techniky na plošné (malba, kresba, koláž) a prostorové (modelování, práce s různorodým materiálem). Malíková (2020) udává, že arteterapie nabízí široké spektrum tvůrčích aktivit - od malby různými

technikami po práci s papírem, látkami, hlinou, keramikou, modelovací hmotou, kameny a dalšími přírodními.

Matoušek (1995) uvádí pár arteterapeutických technik: volné čmárání tužkou, kresba prsty, tematická kresba (např. autoportrét), skupinová tvorba (např. modelování města), koláže z výstřižků nebo společná kresba ve dvojici.

Arteterapie poskytuje klientovi prostor k sebevyjádření, projevení sebe sama a ke kontaktu s druhými. Je to způsob neverbální komunikace.

1.4 Cíle arteterapie

Lhotová a Perout (2024) mluví o cíli arteterapie jako o prostředku, který pomáhá člověku lépe porozumět sobě samému i světu kolem něj pomocí výtvarné tvorby. Samotný proces tvorby působí na aspekt emocionální i sociální a pomáhá otevírat nová témata i asociace s historií či přítomností. „Během výtvarného vyjadřování dochází k mimovolnému slučování klientových vědomých a nevědomých tendencí“ (Matoušek, 1995, s. 35).

Důraz je kladen na proces tvorby, nikoliv na výsledek – arteterapie tím prohlubuje prožívání a aktivizuje cestu k tělesné, duševní i duchovní harmonii. Podle Slavíka (in Lhotová, 2022) najdeme, že cíle jsou směřovány k reedukaci, reorganizaci, resocializaci, restrukturalaci a integraci osobnosti klienta.

Arteterapeut doprovází klienta na určitém úseku jeho života. „Cílem je navigovat ho tak, aby se zřekl chování a vztahů, které jemu nebo jeho okolí způsobují bolest, a dokázal je nahradit takovými, z nichž by měl radost a které by posilnily jeho vědomí vlastní hodnoty a sebelásky v pozitivním slova smyslu“ (Šicková-Fabrice, 2008, s. 59).

Klient se díky arteterapii učí svobodněji výtvarně reflektovat, akceptovat vlastní i cizí výtvarné vyjádření a rozvíjí otevřenost vůči sobě i ostatním.

Můžeme tedy říci, že cíle arteterapie se pohybují od podpory osobního růstu až po konkrétní změnu v chování a prožívání.

1.5 Arteterapie a její přínos pro seniory

Ve vyšším věku se mohou senioři potýkat s úbytkem kognitivních funkcí, zhoršenou pamětí, pocity osamělosti, depresivními stavy, úzkostmi nebo obtížnou adaptací na změny v oblasti sociální, psychické i fyzické.

Lhotová (2022) uvádí, že arteterapie poskytuje seniorům bezpečný prostor pro sebevyjádření, posiluje sebevědomí a uvědomění vlastní hodnoty. Důležitá je také pro podporu motoriky, kognitivních funkcí a aktivizaci. Zdůrazňuje také důležitou roli arteterapie při navazování vztahů klientů v sociálních institucích.

Podle Malíkové (2020) je využití arteterapie přínosné zejména u seniorů s demencí. Pomáhá zklidnit psychický i emoční stav, usnadňuje komunikaci a posiluje schopnost sebevyjádření. V domovech pro seniory bývá arteterapie často součástí aktivizačních programů, kde se kombinuje například s muzikoterapií, aromaterapií či psychoterapií.

Důležitá v arteterapii se seniory je komunikace, možnost projevit se a být viděn. To vše má přínos zejména pro lidi, kteří mohou trpět osamělostí či ztrátou nějakého smyslu. Arteterapie v této věkové skupině může být i formou podpory při psychickém napětí nebo bolestech. Ve výtvarné tvorbě se odrážejí reminiscenční prvky, které jsou pro klienty velmi důležité.

Arteterapie má také podpůrnou a rehabilitační funkci. „U této populace je arteterapie aplikována při cvičení krátkodobé paměti, pro posílení vědomí vlastní hodnoty, jako pomůcka rehabilitace jemné motoriky“ (Šicková-Fabrice, 2008, s. 65).

Pro arteterapeuta by mělo být důležité citlivé vedení setkání, které respektuje důstojnost klienta a volí techniky s ohledem na jeho aktuální stav a potřeby.

2 Úvod do problematiky paměti u seniorů

Paměť hraje v životě velikou roli – je nejen nástrojem k uchování vzpomínek, ale i klíčem k orientaci v přítomnosti a zvládnání každodenní reality. Tato kapitola se věnuje druhům paměti, jejím změnám ve stáří a vlivu na kognitivní a emocionální aspekty. Zvláštní pozornost věnujeme taktilní (hmatové) paměti, na kterou byl zaměřen výzkum.

2.1 Druhy paměti

„Paměť je fenomén! Vzpomínky na to, co jsme prožili, jsou základem naší identity. Bez paměti bychom nebyli tím, čím jsme. Umožňuje nám, abychom rozuměli světu kolem nás a vnímali ho jako nás“ (Hort, Rusina a kol., 2007, s. 17).

Je to schopnost ukládat, uchovávat a vybavovat informace centrální nervové soustavy. Podle Čeledové, Čevely a kol. (2017) představuje paměť zásobárnu informací, které si člověk dokáže díky svým intelektovým schopnostem uvědomit a porozumět jejich vzájemným souvislostem.

Preiss a Křivohlavý (2009) dělí paměť na tři druhy: senzorickou, krátkodobou a dlouhodobou. Senzorická paměť uchovává smyslové vjemy maximálně do dvou vteřin. Braun (2018) píše o krátkodobé paměti, která slouží k dočasnému uložení malého množství informací na několik sekund. Umožňuje aktivní práci s právě vnímanými podněty a je úzce spojená s pozorností, proto se jí říká také pracovní paměť. Dlouhodobá paměť uchovává informace od hodin až po celý život. Zahrnuje osobní vzpomínky, fakta i naučené dovednosti. Je zásadní pro naši identitu, porozumění světu a schopnost přizpůsobit se změnám.

Paměť lze také dělit na paměť deklarativní a procedurální. Podle Jiráka, Holmerové a Borzové (2009) se deklarativní paměť týká vědomých vzpomínek a faktů. Procedurální paměť souvisí s naučenými dovednostmi, jako je pohyb a řeč.

Paměť je úzce propojena s dalšími kognitivními schopnostmi, a tudíž hraje důležitou roli při posuzování psychické pohody u seniorů.

2.2 Vliv stárnutí na paměť

Stárnutí má na paměť člověka významný vliv. „Zhoršuje se paměť – především však paměť pro nové události (např. z dětství) zůstávají většinou v paměti dobře

uchovány. Kromě toho však bývají vzpomínky i obsahově a emočně zkresleny“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 204).

Postupně se tak snižuje schopnost učit se novým věcem a přizpůsobovat se změnám. Podle Čeledové, Čevely a kol. (2017) seniorům může dojít k poklesu intelektu, což může způsobit problém s orientací či vykonáváním každodenních úkolů.

Podle Horta, Rusiny a kol. (2007) je u starších lidí běžné zhoršení pozornosti, pomalejší myšlení a problémy s vybavováním informací - tedy celkový úbytek kognitivních funkcí.¹ Podle výsledků testů klesá i inteligence (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Při Alzheimerově chorobě bývá jako jedna z prvních narušena krátkodobá paměť, zatímco u jiných forem demencí, např. u Parkinsonovy choroby, bývá častěji poškozena paměť procedurální. Ta se týká naučených pohybových a řečových dovedností (Jiráček, Holmerová, Borzová, 2009).

2.3 Vliv paměti na kognitivní a emocionální aspekty ve stáří

Jak už bylo uvedeno v předchozí podkapitole, s věkem dochází k oslabení paměti, která ovlivňuje kognitivní funkce. Podle Čeledové, Čevely a kol. (2017) s poruchami paměti souvisí snížená schopnost porozumět dříve používaným pojmům, chápání vztahů a souvislostí, problémy s orientací a poruchy úsudku. Když člověk nerozumí tomu, co dříve chápal, přichází často smutek, někdy až úzkost, spojená s uvědoměním si změn, které člověk již není schopen ovlivnit.

Poruchy paměti často doprovází narušení dalších funkcí: „řeč, vizuospaciální funkce a praxe, gnostické funkce a frontální exekutivní funkce“ (Hort, Rusina a kol., 2007, s. 115).

S vyšším věkem dochází i k oslabení smyslového vnímání (sluch, zrak).

Ve stáří se snižuje intenzita citového prožívání. „Citové prožívání se většinou stává méně bezprostředním a snižuje se intenzita emocí“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 207).

¹ „Kognitivní funkce – poznávací, ale též vnímající a hodnotící schopnosti člověka. Konkrétně: pamatování, uvažování, rozhodování, řešení problémů atd.“ (Haškovcová, 2012, s. 102)

Pokud dojde ke kombinaci narušení kognitivních funkcí, může být emoční rovnováha narušena. Starší člověk pak může být plačtivý, náladový a nebo apatický.

Ztráta paměti tudíž nezasahuje jen do schopnosti si něco vybavit, ale ovlivní člověka i po psychické stránce. Adaptace na nově vzniklé situace spojené se ztrátou paměti a úbytkem kognitivních schopností může být náročná.

2.4 Definice a fungování taktilní paměti

Hmat je jedním ze základních smyslů, skrze který vnímáme svět. „Principem hmatového vjemu – tak jako u ostatních senzorických funkcí – je transdukce fyzikální energie na akční potenciály. Ty jsou pak interpretovány v somatosenzorické kůře“ (Kulišťák a kol., 2024, s. 83). Opakováním si můžeme uložit informace do dlouhodobé paměti. Ukládání informace do CNS nazýváme konsolidace a naopak vybavování nazýváme retrieval (Hort, Rusina a kol., 2007).

Taktilní paměť (neboli hmatová) je typ senzorické paměti, stejně jako paměť zraková, sluchová, čichová a chuťová. Taktilní paměť je založená na doteku. Umožňuje nám vybavovat si dotykové podněty (např. tvar, strukturu nebo teplotu předmětu) a to i bez použití zraku. Tato schopnost je spojena se stereognózí, tedy rozpoznáváním objektů hmatem.²

Pohled na taktilní paměť skrz umění nám přináší Jan Švankmajer. Popisuje taktilní paměť jako hluboce zakořeněný systém vzpomínek, který sahá až do dětství. Podle něj se tyto vzpomínky mohou znovu vyjevit prostřednictvím hmatových podnětů, či fantazijních představ (Švankmajer, 2014).³

Vyplývá tedy, že taktilní paměť je důležitou součástí jak neurologického, tak i subjektivního prožívání. V doteku můžeme mít jak informaci, tak i emocionální stopu. Právě s tímto rozměrem pracuji v praktické části této práce.

² „Poruchy stereognózie odhalíme vkládáním nějakého známého předmětu přiměřené velikosti do dlaně v nahodilém střídání mezi pravou a levou rukou.“ (Kulišťák a kol., 2024, s. 84)

³ Parafráze z britského překladu:

„As evidenced by the results of my above-mentioned questionnaire on squeamishness, there exists such a thing as ‘tactile memory’, reaching into the most remote recesses of our childhood. From there it emerges in the form of analogy evoked by the slightest tactile stimulus or tactile fantasy, thereby making ‘tactile art’ communicative.“ (Švankmajer, 2014)

2.5 Význam podpory paměti pro seniory

Podpora paměti je v pozdním věku života velmi důležitá. Jak už vyplývá z textu výše, nejen z hlediska podpory kognitivních funkcí, ale má i dopad na zachování psychické pohody, samostatnosti a kvality života. Podle Čeledové, Čevely a kol. (2017) lze paměť podporovat přiměřenou tělesnou i duševní aktivitou, zdravou výživou a aktivním posilováním duševní kognice – kognitivním tréninkem. Významný vliv hraje i socializace, setkávání se s lidmi a vystavováním se novým situacím.

Je důležité přistupovat k potížím s pamětí citlivě a naslouchat těmto lidem. „Každý starší člověk, který si stěžuje na zhoršení paměti, nebo si u něj vznikající amnézie povšimlo okolí, by měl být pečlivě vyšetřen“ (Hort, Rusina a kol., 2007, s. 153).

Na posílení paměti u seniorů se zaměřuje i vzdělávací instituce Česká společnost pro trénování paměti a mozkový jogging. Trénování paměti propojuje kognitivní trénink s pohybovými aktivitami a sociálním kontaktem, který je pro seniory důležitý. „Trénování paměti patří mezi efektivní nástroje ke zvýšení soběstačnosti a prodloužení nezávislosti seniorské populace, což je z hlediska společnosti nejlevnější řešení demografické exploze seniorů a z hlediska jedince představuje nejpříjemnější a nejdůstojnější formu stárnutí“ (Česká společnost pro trénování paměti a mozkový jogging, bez data).

3 Specifikace Domova pro seniory Chodov

Jednotlivá setkání s klienty se odehrávala v prostorách Domova pro seniory Chodov⁴, státní organizace na Praze 4, která nabízí své služby seniorům nad 65 let. Součástí je i detašované pracoviště Domov pro seniory Chodov – Pyšely. Jedná se o domovy běžného typu. „V domovech pro seniory se poskytují pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby“ (Zákon č. 108/2006 Sb.).

Domov pro seniory Chodov klade důraz na péči o duševní pohodu svých klientů. V rámci poskytovaných služeb nabízí sociálně terapeutické činnosti a aktivizační programy, které zajišťuje specializovaný tým. Tento tým pracuje s klienty jak individuálně, tak skupinově, přičemž cílem je podpora psychického i fyzického zdraví klientů, rozvoj sociálních dovedností a zachování soběstačnosti. Zařízení disponuje specializovaným týmem odborníků, mezi které patří logopedi, psychoterapeuti, muzikoterapeuti, fyzioterapeuti a arteterapeuti.

Pro potřeby arteterapie slouží keramická dílna a umělecký ateliér. Klienti se věnují malování na hedvábí, výrobě mozaik, malbě obrazů a tvorbě soch či užitkové keramiky. Tyto činnosti přispívají k seberealizaci, zlepšení jemné motoriky a psychické pohodě.

Zařízení se také zaměřuje na paliativní péči, využívá přístup Namaste Care a metody bazální stimulace.

⁴ <https://www.seniordomov.cz/>

4 Stanovení předmětu, cílů a metod výzkumu

Cílem této kapitoly je objasnit, čemu se výzkum věnuje a jaké otázky si klade. Dále se zaměřuje na formulaci hypotéz a metody, kterými byly informace získávány. Jednotlivé metody jsou níže popsány.

4.1 Předmět a cíle výzkumu

Předmětem výzkumu je prozkoumat vliv arteterapeutických cvičení zaměřených na manipulaci s předměty a materiály, které byly obsaženy v autorském hmatovém testu, na taktilní paměť seniorů. Práce dále zkoumá vliv arteterapie na jejich duševní pohodu a kognitivní schopnosti a to prostřednictvím pozorování a subjektivní zpětné vazby klientů.

Cíle výzkumu:

- Vyhodnotit vliv pravidelných arteterapeutických setkání zaměřených na manipulaci s různými předměty na taktilní paměť seniorů prostřednictvím autorského hmatového testu.

- Prozkoumat, do jaké míry arteterapie přispívá či nepřispívá ke zlepšení duševní pohody a kognitivních schopností klientů, a to na základě pozorování a subjektivní zpětné vazby klientů.

- Specifickým cílem autorky je začlenit přírodní materiály do arteterapeutických setkání a podpořit tak hmatový kontakt seniorů s přírodou, se kterou již v domovech seniorů nemají tak častý kontakt.

4.2 Formulace hypotéz

V rámci výzkumu budou sledovány oblasti, které umožní potvrzení nebo vyvrácení těchto hypotéz.

1. Pravidelná arteterapeutická setkání zaměřená na manipulaci s různými předměty z hmatového testu povedou ke zlepšení taktilní paměti seniorů.
2. Arteterapie pozitivně ovlivňuje duševní pohodu klientů a podporuje jejich kognitivní schopnosti.
3. Práce s přírodními materiály během arteterapie má pozitivní vliv na hmatovou stimulaci seniorů.

4.3 Metody výzkumu

Ve výzkumné části byly zkombinovány kvalitativní i kvantitativní metody. Kvalitativní metody zahrnovaly rozhovor, pozorování a projektivní techniky (kresba postavy, kresba stromu), zatímco kvantitativní část byla založena na testování. Byl využit Addenbrooský kognitivní test (ACE-R), jehož součástí je MMSE. Klienti byli dále, ve spolupráci s psycholožkou, testováni na paměť pomocí Krátké neuropsychologické baterie (KNB). U klientek s afázií, u nichž nebylo možné použít tento test, byl zvolen test BWMT-R. V rámci této práce byl vytvořen autorský hmatový test a k němu tabulka pro testování taktilní paměti. Inspirací byl hmatový rozpoznávací test, který se používá při diagnostice neurologických poruch, např. taktilní agnózie.

4.3.1 Addenbrooský kognitivní test (ACE-R)

ACE-R je rozšířený kognitivní test, který zahrnuje Mini-Mental State Examination (MMSE). Česká verze Addenbrooského kognitivního testu byla upravena tak, aby lépe odpovídala jazykovým a kulturním specifikům české populace (Bartoš, Raisová a Kopeček, 2011, csnn.eu). Test umožňuje získat maximálně 100 bodů.

Poskytuje detailní hodnocení pěti oblastí: pozornost a orientace (max. 18 bodů), paměť (max. 26 bodů), slovní produkce (max. 14 bodů), jazyk (max. 26 bodů) a zrakově-prostorové schopnosti (max. 16 bodů). Díky hodnocení různých kognitivních oblastí umožňuje podrobnější diferenciaci demencí, jako je Alzheimerova choroba či frontotemporální demence. Je považován za spolehlivý a validní nástroj pro časnou detekci demence a diferenciální diagnostiku AD a FTD.

Vyhodnocení testu je následující: 90-100 bodů (norma), 80-90 bodů (hraniční skóre, případně mírná kognitivní porucha), 80 bodů a méně – demence.

Mini-Mental State Examination test (MMSE)

Je součástí testu ACE-R. Mini-Mental State Examination (MMSE) je krátký screeningový test, používaný k hodnocení kognitivních funkcí a také k detekci kognitivních poruch a to zejména demence. Test hodnotí orientaci, paměť, pozornost, jazykové a zrakově-prostorové schopnosti, přičemž maximální skóre je 30 bodů. MMSE má nízkou citlivost na rané stádium demence a mírnou kognitivní poruchu. Jeho výsledky jsou ovlivněny věkem a vzděláním, což může vést k nepřesným výsledkům.

Vyhodnocení testu je následující: 24–30 bodů (norma), 19–23 bodů (lehká kognitivní porucha), 10–18 bodů (středně těžká demence), 9 bodů a méně (těžká demence).

4.3.2 Test BWMT-R

BVMT-R je test zaměřený na vizuálně-prostorovou paměť, který lze použít jak pro základní screening, tak pro dlouhodobé sledování. Obsahuje šest různých variant, přičemž každá z nich zahrnuje šest geometrických obrazců. Test musí být vyhodnocen odborníkem (Stoelting Co., 2025).

4.3.3 Krátká neuropsychologická baterie (KNB)

Podle Strakové a kol. (2020) je KNB metodou, která se nachází mezi screeningovým a komplexním neuropsychologickým vyšetřením. Zaměřuje se na měření klíčových kognitivních domén a umožňuje tak rychlejší vytvoření kognitivního profilu testované osoby. Test tvoří 12 základních a 5 volitelných subtestů, které se zaměřují na jednotlivé kognitivní domény.

KNB mohou administrovat odborníci s odpovídajícím vzděláním a praxí v oblasti neuropsychologie nebo klinické psychologie.

4.3.4 Autorský hmatový test

Pro účely testování bylo použito celkem 25 předmětů/ materiálů, se kterými měli testovaní jedinci pravděpodobně zkušenost v průběhu svého života. Identifikace těchto předmětů probíhala výhradně prostřednictvím hmatového vnímání, bez využití zraku, kdy klientům byl zakryt zrak šátkem. Předměty byly vybrány tak, aby se s nimi pracovalo v průběhu arteterapeutických setkávání. Mezi materiály a předměty ve hmatovém testu byly záměrně zařazeny přírodní materiály, určené pro senzorickou stimulaci seniorů.

Do hmatového testu byly zařazeny tyto předměty/materiály: kámen, šiška, keramický střep, dřevo, perličko, ořech, list, tubové lepidlo, nůžky, vosk, seno, sklenička, vlna, krajka, křída, papír, plastový knoflík, obyčejná tužka, štětec, houbička na mytí, jutový provázek, mušle, látka – kus, váleček, hrnek.

Pro zápis výsledků byla vytvořena tabulka (viz příloha A, s. 4). Testování proběhlo týden před zahájením skupinových setkání a týden po jejich ukončení. Vstupní a výstupní výsledky byly porovnány a vyhodnoceny, zda díky práci s předměty došlo k zlepšení.

5 Kazuistiky – charakteristika klientů a jejich výsledky v testech

Tato kapitola se zaměřuje na vstupní charakteristiku klientů, kteří byli zařazeni do výzkumu a na vytvoření kazuistik. Před zahájením arteterapeutických setkání klienti absolvovali vstupní rozhovor a byli vyšetřeni psycholožkou s cílem zhodnotit jejich aktuální stav kognitivních funkcí a paměti.

5.1 Klientka A

Klientka, žena ve věku 92 let, vdova, se základním vzděláním, žije v domově seniorů (dále jen DS) již 2,5 roku, kde se postupně přizpůsobuje, i když by raději žila doma. Pochází ze Šumavy a v Praze žije více než 60 let. Má jednu dceru a dvě vnoučata. Klientka je zvyklá žít skromně a aktivně pomáhá ostatním obyvatelům domova, účastní se různých aktivit a je společenská. Zejména ji baví navštěvovat kulturní akce, kondiční cvičení, keramickou dílnu a trénování paměti. Je samostatná v péči o sebe a pohybuje se s pomocí hole. Má veselou povahu, ráda vypráví o svém životě na Šumavě, avšak někdy vykazuje nedůvěru k některým lidem. Klientka má tendence při neúspěchu věci vzdávat. Je katolička.

Klientka dosáhla v testu ACE-R 63/100. Zejména bylo zaznamenáno výrazné oslabení v oblasti paměti a slovní produkce. Tento výsledek může naznačovat kognitivní poruchu. Vzhledem k věku klientky jsou informace orientační.⁵ V MMSE klientka dosáhla výsledku 26/30, což je v mezích normy. Administrativní zkoušky paměti byly hodnoceny vzhledem k věku klientky kvalitativně. Výsledky ukázaly vzrůstající tendenci v křivce učení, dobrý výkon v rozpoznání známé informace a schopnost vštípení informace je u klientky dobře zachována.

5.2 Klientka B

Klientka, 91 let, vdova, bezdětná, se středoškolským vzděláním, pracovala jako zdravotní laborantka. Velkou část života strávila v Rudolfině po boku manžela, s nímž byla 60 let. Má silný vztah k psaní, zahradničení a přírodě. Trpí úzkostí v uzavřených prostorech s velkým počtem lidí. Vykazuje vysokou míru empatie a ochotu učit se novým

⁵ Výsledky mohou být ovlivněny přirozeným kognitivním úbytkem souvisejícím s věkem.

věcem. V DS žije 2 roky, je mobilní s pomocí chodítka, má výrazně zhoršený zrak a sluch, avšak výbornou orientaci v prostoru. Aktivně se zapojuje do komunitního dění na svém patře a pravidelně navštěvuje keramickou dílnu, která je pro ni klíčovou aktivitou. Je plně samostatná v péči o sebe.

Celkové skóre klientky v testu ACE-R je 76/100 a v MMSE 21/30. Celkové výsledky naznačují mírnou kognitivní poruchu, případně počínající demenci. Největší oslabení je patrné ve slovní produkci a paměti, což může odpovídat počátečnímu stádiu neurodegenerativnímu procesu. Výsledky jsou orientační. Subtest z neuropsychologické baterie klientka zvládla bez chyby. Klientka vykazuje výbornou schopnost osvojování si nových informací a velmi vysokou kapacitu rozpoznávání nově získaných podnětů. Vzhledem k věku klientky byly administrativní zkoušky paměti hodnoceny kvalitativně.

5.3 Klientka C

Klientka, 89 let, vysokoškolsky vzdělaná, působila jako odborný referent na ministerstvu a později jako učitelka na vysoké škole. Pochází ze Zlína, je rozvedená, má úzký vztah s dětmi, vnoučaty a mladší sestrou. V DS žije klientka 3 roky. Je mobilní s pomocí invalidního vozíku, vyžaduje asistenci při sebeobsluze, ale je plně orientovaná. Je společenská, ráda komunikuje s ostatními klienty i zaměstnanci a aktivně se zapojuje do aktivit a společenského dění v DS. Klíčovou roli pro ni hrají rehabilitace, keramická a výtvarná dílna.

Klientka dosáhla v ACE-R skóre 89/100 a v MMSE 30/30. Celkové výsledky naznačují dobře zachovalé kognitivní funkce. Mírné oslabení je patrné především v paměti a zrakově-prostorových schopnostech, což může odpovídat běžným změnám souvisejícím s věkem. MMSE je plně v normě, což potvrzuje absenci závažnějšího kognitivního deficitu. Administrativní zkoušky paměti byly vzhledem k věku klientky hodnoceny kvalitativně. V subtestech na paměť klientka dosáhla výborných výsledků.

5.4 Klientka D

Klientka, 87 let, původem ze Zuberce (Slovensko), vdova, středoškolsky vzdělaná zdravotní sestra. Má dvě dcery, se kterými udržuje pravidelný kontakt. Je mobilní s pomocí chodítka, samostatná v péči o sebe. Je společenská, komunikativní a aktivně se zapojuje do společenských a kulturních aktivit v DS. Občas vykazuje nedůvěru vůči

lidem. Je katolička. Často vzpomíná na svého manžela, o kterého pečovala do konce jeho života, a na svého maltézského psíka, se kterým se v důchodu účastnila soutěží. Mezi její záliby patří zahradničení, kterému se věnuje i v DS.

Klientka dosáhla v ACE-R skóre 50/100 a v MMSE 19/30. Výsledky ukazují na středně těžkou kognitivní poruchu až demenci, s nejvýraznějším oslabením paměti, pozornosti a slovní produkce. Klientka vykázala nižší výkon v rozpoznání známé informace, oddáleném vybavení a epizodické dlouhodobé paměti. Křivka učení vykazuje stoupající tendenci. Vzhledem k věku klientky byly testy hodnoceny kvalitativně.

5.5 Klientka E

Klientka, 88 let, žije v DS 2 roky. Vdova, udržuje blízký vztah se synem. Pochází z Prahy a má středoškolské odborné vzdělání, profesně působila ve filmovém studiu. Po prodělané cévní mozkové příhodě (dále jen CMP) má ochrnutou pravou stranu a přeúčila se na levou ruku. Pohybuje se s pomocí chodítka a má výrazně zhoršený zrak. Rehabilitace jsou pro ni klíčové, stejně jako zachování samostatnosti. Klientka je soběstačná v sebeobsluze. Je společenská, klidná a veselá povahy, ale občas bývá plachtivá. Miluje kočky a ráda tráví čas mezi lidmi. V DS se aktivně účastní společenských akcí, věnuje se keramice, vaření a sledování filmů, které jsou pro ni důležité.

Klientka dosáhla výsledků v ACE-R 79/100 a v MMSE 29/30. Klientka má celkově dobré kognitivní schopnosti, s drobným oslabením v paměti, slovní plynulosti a zrakově-prostorových dovednostech. Výsledek MMSE neukazuje na výraznější kognitivní poruchu. Klientka nebyla testována z neuropsychologické baterie na paměť vzhledem k prodělané CMP.

5.6 Klient F

Klient, 81 let, žije v DS 1,5 roku. Je vyučený dělník, celý profesní život pracoval pro Metrostav. Je svobodný, měl dvě sestry, z nichž starší již zemřela. Klient rád tráví čas mezi lidmi. Aktivně se zapojuje do kulturních a hudebních akcí, pravidelně navštěvuje pěvecký sbor. Miloval turistiku a procestoval celé Čechy. Má zájem o architekturu. Klient je mobilní bez kompenzační pomůcky a z hlediska sebeobsluhy je samostatný.

Klient dosáhl v kognitivním testu těchto výsledků: ACE-R 70/100 a MMSE 25/30. Klient vykazuje mírné kognitivní oslabení, zejména v oblasti paměti a zrakově-prostorových

schopností, což může ovlivňovat každodenní fungování. Slovní produkce je lehce snížena, ale jazykové schopnosti a pozornost zůstávají na dobré úrovni. Psycholožka vyhodnotila u klienta v neuropsychologické baterii, že klient má dobrou schopnost učení, oslabenou bezprostřední a logickou paměť, zatímco verbální paměť, oddálené vybavení a uchování informací v čase odpovídají věku.

5.7 Klient G

Klient, 79 let, žije v DS čtyři roky po úmrtí manželky. Má dva syny a středoškolské vzdělání. Pracoval v holešovických papírnách. Mezi jeho záliby patřila kanoistika, turistika a chataření, stále je pro něj důležitý pohyb a aktivně řídí auto. Rád dochází na keramiku, do výtvarné dílny a pravidelně se účastní akcí pořádaných DS, na kterých výrazně lpí. Je kreativní, snaží se pomáhat ostatním, ale zároveň často jedná ve svůj prospěch. Bývá kritický k okolí. Po prodělané CMP dokáže však plně fungovat a hybnost je zachována. Má rád bylinky a přírodní léčbu. Klient je v péči o sebe samostatný a plně mobilní.

Klient dosáhl v ACE-R 85/100 a v MMSE 28/30. Z čehož vyplývá, že klient má zachovalé kognitivní funkce, s lehkým oslabením v oblasti paměti a slovní produkce. Výsledek MMSE neukazuje na významnou kognitivní poruchu. Výkony v jednotlivých subtestech na paměť dosáhly u klienta průměrných výsledků. Slabší výkon klient projevil v pozornosti a bezprostředním vybavení.

5.8 Klientka H

Klientka, 79 let, vdova, žije v DS půl roku. Má jednu dceru, která žije v zahraničí. Vystudovala střední školu a pracovala ve společnosti Výtahy Praha. Po CMP má nehybnou dominantní pravou ruku a afázii⁶. Klientka se pohybuje pomocí invalidního vozíku. Přesto se snaží co nejvíce komunikovat a být samostatná. Je společenská, ráda se zapojuje do aktivit a kulturních akcí v domově. Většinou má dobrou náladu a pozitivní přístup. Klientka potřebuje asistenci při sebeobsluze.

Klientka vykazuje výrazné oslabení kognitivních funkcí, což odpovídá celkově nižšímu skóre v ACE-R (45/100) i MMSE (18/30). Nejvýraznější deficit je patrný v paměti, slovní

⁶ Afázie je porucha řeči, která se objeví po poškození mozku, nejčastěji po mrtvici, úrazu hlavy nebo jiném neurologickém onemocnění. Ovlivňuje schopnost mluvit, rozumět, číst a psát, přičemž závažnost záleží na tom, jak velká a která část mozku je postižena. (Vágnerová, 2004)

produkci a jazykových schopnostech, což může souviset s afázií. Celkově výsledky naznačují významné kognitivní oslabení, pravděpodobně ovlivněné kombinací neurologického onemocnění a věku. S výsledky lze pracovat pouze orientačně. Neuropsychologická baterie vzhledem k afázii klientky nebyla vyhodnocena. Klientka H dosáhla v rámci neverbální paměťové zkoušky BWMT-R subnormního výkonu ve všech subtestech, což svědčí o výrazném oslabení paměťových funkcí.

5.9 Klient I

Klient, 78 let, bývalý hodinář, žije v DS již 4 roky. Je ženatý a má dvě dcery. Pohybuje se s pomocí chodítka a potřebuje asistenci při sebeobsluze. Je společenský, má smysl pro humor a aktivně se zapojuje do kulturních aktivit. Velmi rád zpívá a pravidelně navštěvuje pěvecký sbor. Snaží se slovně podporovat ostatní. Mezi jeho záliby patřila kulturistika, trampování, hra na kytaru a motorky. Má velký vztah ke psům a k jídlu.

Klient vykazuje výrazné kognitivní oslabení, což potvrzuje nízké skóre v ACE- R (46/100) i MMSE (16/30). Nejvýraznější potíže se objevují v pozornosti a orientaci, paměti, slovní produkci a jazykových schopnostech, což může ovlivňovat jeho každodenní fungování. Zrakově-prostorové schopnosti jsou relativně méně narušeny. Celkové výsledky naznačují středně těžkou až těžší kognitivní poruchu, která může odpovídat demenci nebo jinému neurologickému onemocnění. Klient dosáhl podprůměrného výkonu v paměťových subtestech, zejména v bezprostřední verbální paměti, vstřípivosti nových informací, schopnosti učení, verbální paměti, uchování a vybavení informací v čase.

5.10 Klient J

Klient, 75 let, žije v DS již 17 let. Je svobodný, bezdětný, se základním vzděláním. Je plně mobilní a soběstačný, aktivně se zapojuje do různých aktivit a výletů. Celý život žil s matkou. Má rád hudbu, hraje na harmoniku a pravidelně dochází do pěveckého sboru. Denní rituály jsou pro něj velmi důležité. Rád tvoří, přičemž keramika je pro něj klíčovou aktivitou. Má občasné obtíže v komunikaci a vyjadřování svých potřeb. Klient vykazuje projevy (např. obtíže v komunikaci, stereotypní chování), které by mohly být interpretovány jako možné známky poruchy autistického spektra. Tato diagnóza však nebyla potvrzena žádným odborným vyšetřením.

Klient dosáhl výsledků v testech ACE-R 63/100 a MMSE 25/30, což naznačuje mírné kognitivní oslabení. Výkon je snížen především v oblasti paměti a slovní produkce, což může souviset s věkem. V subtestech na paměť klient dosáhl těchto výsledků: pozornost, orientace, jazykové schopnosti a zrakově-prostorové dovednosti jsou relativně zachovány. Klient dosáhl nižšího průměru v oblasti bezprostřední paměti, oddálená paměť byla na průměrné úrovni. Oslabený výkon se projevil v logické bezprostřední paměti, bezprostředním vybavení a pozornosti. Ostatní kognitivní funkce odpovídaly věku. Klient se v testech snažil dosáhnout co nejlepších výsledků.

5.11 Klientka K

Klientka, 69 let, žije v DS 4 roky. Po CMP má postiženou hybnost pravé ruky a afázii, je mobilní s pomocí invalidního vozíku a potřebuje asistenci při sebeobsluze, přesto se snaží být co nejvíce samostatná. Je rozvedená a má jednoho syna. Původně pracovala jako vedoucí účetní, má středoškolské vzdělání. Občas hůře snáší neúspěch a také vykazuje známky frustrace z obtížné komunikace. Ráda navštěvuje kulturní akce, kavárny a věnuje se keramice a výtvarné tvorbě. Klientka velmi miluje růže. Nemá ráda diskuse o smrti a považuje sama sebe za netrpělivou.

Klientka dosáhla v testu ACE-R 38/100 a v MMSE 15/30, přičemž výsledek byl výrazně ovlivněn afázií. V oblasti paměti byl výkon subnormní, přičemž průměrného výsledku dosáhla pouze v subtestu zaměřeném na rozpoznávání známé informace. Vzhledem k výrazným jazykovým obtížím nelze testování považovat za plně validní. Neuropsychologická baterie, vzhledem k afázii klientky, nebyla vyhodnocena. Výsledky klientky v testu BWMT-R neodpovídaly věkovým normám, což poukazuje na výraznější oslabení paměťových funkcí.

Praktická část

6 Výzkum

V praktické části se práce zaměřuje na testování taktilní paměti před a po absolvování 16 arteterapeutických setkání, kterých se zúčastnili vybraní klienti. Výsledky hmatového testu byly následně vyhodnoceny, stejně jako subjektivní hodnocení klientů po ukončení arteterapeutického procesu.

6.1 Výsledky testování taktilní paměti: Vstupní

Testování klientů proběhlo týden před prvním setkáním.

Klienti dosáhli v testu těchto výsledků:

Klientka A: 15/25

Klientka B: 19/25

Klientka C: 20/25

Klientka D: 15/25

Klientka E: 19/25

Klient F: 17/25

Klient G: 19/25

Klientka H: 13/25

Klient I: 16/25

Klient J: 22/25

Klientka K: 17/25

6.2 Příprava arteterapeutických setkání

Při přípravě arteterapeutických setkání byly využity techniky a cvičení získané během studia na Akademii Alternativa s.r.o. Inspirace byla také čerpána z publikace Arteterapie v péči o seniory od M. G. Lhotové (2022).

Dalším zdrojem inspirace byla konzultace s vedoucím práce, Mgr. Petrem Exlerem, Ph.D., který se specializuje na artefiletiku. Podle Exlera (2015) se artefiletika odliší od arteterapie tím, že se nesoustředí na léčebné postupy, ale na rozvoj výtvarného vzdělání, kultivaci výrazu a rozvoj uměleckých schopností prostřednictvím poznatků a zkušeností. Artefiletické pojetí je tedy specifickým přístupem, který přijímá některé metody, techniky i cíle z arteterapeutické praxe. Staví na zážitkovém poznávání, umožňuje rozvíjet emotivní, sociální i tvořivé rysy osobností člověka.

Jedním z tvůrčích prvků, které byly do arteterapeutického procesu zařazeny, byl koncept „cesty do pravěku“, na jehož základě byla s klienty realizována výroba Venuše. Do setkání byla záměrně zakomponována také práce s přírodninami, vycházející z přesvědčení, že kontakt s přírodou je pro seniory, jejichž přístup k ní je pobytem v DS omezený, velmi přínosný.

6.2.1 Průběh jednotlivých setkání

Setkání s klienty se uskutečňovala v prostorách Domova pro seniory Chodov, a to dle potřeby buď v keramické dílně, nebo v reminiscenční místnosti, která poskytovala větší prostor. Klientům byl předem předložen harmonogram s informacemi o tom, ve který den a v jaké místnosti budou jednotlivá setkání probíhat.

Na začátku každého setkání byl klientům nabídnut nápoj, aby se předešlo dehydrataci, která je u starších osob častým problémem a vyžaduje zvláštní pozornost. Setkání byla časově omezena na maximální délku dvou hodin, neboť delší trvání by mohlo vést k poklesu koncentrace a zvýšené únavě klientů.

Do těchto arteterapeutických setkání byly záměrně integrovány předměty z taktilního testu s cílem zajistit, aby se klienti s každým z těchto předmětů seznámili minimálně pětikrát v průběhu dvouměsíčního období. Předměty z taktilního testu, využívané v rámci každého terapeutického setkání, jsou vždy detailně uvedeny samostatně pro každé setkání. Tento přístup umožňuje přesnou evidenci použitých materiálů a zajišťuje systematické sledování práce klientů s těmito předměty v průběhu výzkumné části.

Setkání byla předem naplánována tak, aby splňovala určitou strukturu. Struktura terapeutického setkání podle Beníčkové (2017) zahrnuje několik kroků:

- 1) Nejprve probíhá reflexe, která se zaměřuje na zmapování aktuálního stavu klienta a případné navázání na předchozí setkání.
- 2) Následuje rozehrání pomocí volného, co nejméně omezujícího tématu, které má za cíl uvolnění a naladění.
- 3) V další fázi, označované jako vlastní práce, se zaměřujeme na specifické a cílené téma vycházející z aktuálních potřeb klienta.
- 4) Čtvrtým krokem je řízený rozhovor, který zahrnuje verbální shrnutí, otevření témat a terapeutickou práci s ohledem na prožitky nebo projevenou symboliku; tato část může být realizována postupně, ve dvojicích, nebo s celou skupinou.
- 5) Na závěr následuje uzavření a závěrečná reflexe, kde se kontrolují a případně dočišťují otevřená témata, aby byl terapeutický proces řádně uzavřen.

6.3 Arteterapeutická setkání

S klienty proběhlo celkem 16 setkání, jejichž průběh je popsán níže.

6.3.1 První setkání – Téma: seznámení, jméno, kresba lidské postavy

- Cíle: úvodní seznámení, pravidla skupiny, rozvoj komunikace a podpora jemné motoriky.
- Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1,5 hodiny.
- **Použité materiály z taktilního testu:** šiška, hrnek, papír, obyčejná tužka, plastová podložka, houbička na mytí nádobí, dřevěné nástroje na modelování.
- Osnova setkání:
 - 1) **Seznámení s úvodní reflexí:**

Klientům bylo vysvětleno, že na začátku každého setkání vytvoří kruh, v jehož rámci bude symbolicky předáván předmět. Předmět bude vždy z výzkumného taktilního testu. Klienti budou mít prostor k představení, sdílení svých očekávání, vyjádření aktuálního emočního stavu a případně sdělení dalších informací, které budou považovat za důležité.

2) Představení smyslu setkávání a vytvoření pravidel skupiny:

Klientům byl zopakován smysl a účel arteterapeutických setkání během stanoveného tříměsíčního období. Klientům bylo vysvětleno, co se skrývá pod pojmem „arteterapie“ a jaký je účel našeho setkávání.

Pravidla arteterapeutického setkávání byla vytvořena na základě informací, které jsem získala během studia na Akademii Alternativa s.r.o., a zároveň také ve spolupráci s klienty, kteří se aktivně podíleli na jejich tvorbě.

Pravidla arteterapeutické skupiny DS Chodov:

- 1) Chodit včas.
- 2) Přijímat se, takoví jací jsme.
- 3) Naslouchat ostatním, když mluví a respektovat je.
- 4) Být k sobě zdvořilí, laskaví, nevysmívat se ostatním.
- 5) Když nechci mluvit, nemusím.
- 6) Kdykoliv mohu odejít na záchod, či si říct o pití, pokud potřebuji.
- 7) Pokud se necítím dobře, je naprosto v pořádku to oznámit.
- 8) Veškerá účast na setkání je dobrovolná a mohu spolupráci kdykoliv ukončit.
- 9) Setkání proběhnou v klidném a bezpečném prostředí.
- 10) Každý může říci, co si myslí. Pokusíme se ho nesoudit a vyslechnout.
Dáváme si prostor.
- 11) Mít vypnuté mobilní telefony.
- 12) Pokud se cítí někdo nemocně, bude tolerantní a raději zůstane doma.
- 13) Pokud je někdo imobilní či má jiný handicap může si říct o pomoc. Pokud někdo hůře mluví, dáme mu více prostoru se vyjádřit.
- 14) Tolerujeme opoždění do 10 minut (skupina si vyžádala).
- 15) Pokud neslyším, či potřebuji něco vysvětlit, zeptám se.

16) Docházet na setkání střízliví a nepít alkohol.⁷

3) Rozehřívací technika:

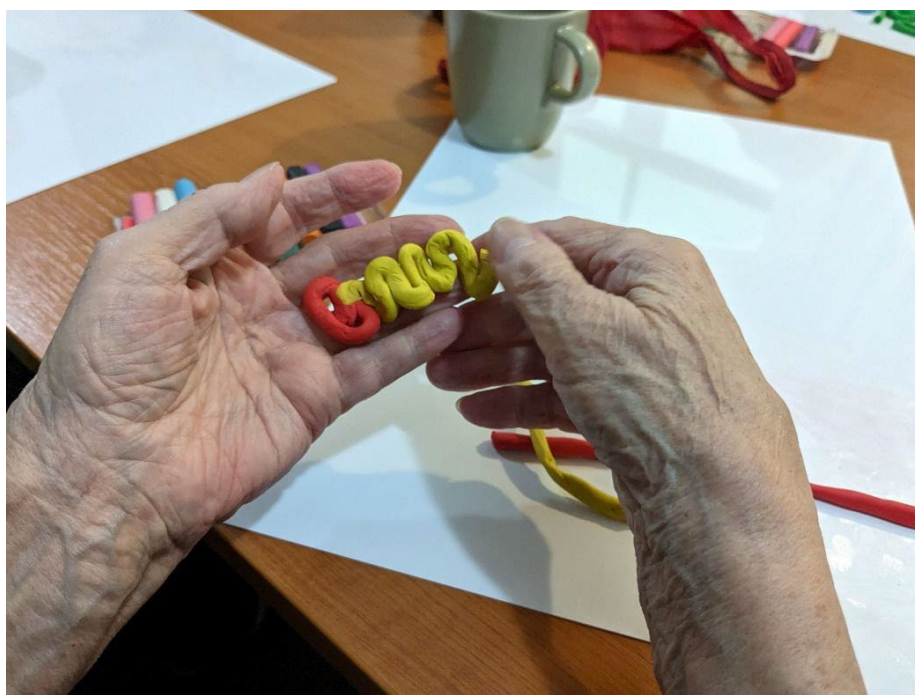
Uvolňovací cvičení zaměřené na prsty a rozvoj jemné motoriky. Klienti opakují cviky po autorce.

4) Vedlejší téma – vizitka vlastního jména:⁸

Pomůcky: plastová podložka pro modelování, barevná plastelína, dřevěné a kovové modelovací nástroje

Zadání: Cílem úkolu bylo vytvořit plastický model křestního jména klienta. Model nemusel být tvořen pouze písmeny. Klienti mohli využít i symboly, které reprezentují jejich jméno. Následovala reflexe prací.

Časová dotace: 30 minut

Fotografie č. 1: ukázka z tvorby vizitky vlastního jména (zdroj: vlastní tvorba).

⁷ 30. 12. 2024 přidala skupina nové pravidlo. Reagovala tak na aktuální chování klienta G.

⁸ Fotodokumentace prací vytvořených v průběhu tohoto cvičení nebyla zveřejněna, aby byla zachována anonymita klientů, jelikož by došlo k odhalení jejich jmen.

5) Hlavní téma – kresba lidské postavy

Pomůcky: papír formát A4, tužka

Zadání: „Nakreslete lidskou postavu, jak nejlépe dovedete.“

Časová dotace: 15 minut

6) Závěrečná reflexe⁹

Klientka A

Klientka přišla na setkání s pozitivní náladou a očekáváním, že se zde pozná s novými „kamarády“. Během setkání klientka vykazovala nesoustředěnost a měla humornou náladu.

Vizitka vlastního jména: klientka pro vytváření vizitky svého jména zvolila červenou barvu, která pro ni symbolizuje radost. Jméno, které nese, jí bylo dáno po kmotře a klientka k němu má kladný vztah. Pro ozdobení svého jména klientka vymodelovala chryzantému, květinu, kterou jí její manžel často daroval. S láskou na to vzpomíná.

Kresba lidské postavy: klientka umístila postavu do levé části papíru otočeného na šířku (obr. B1 , příloha, s. 5). Kresbu začala od těla, na které napojila hlavu a končetiny. S kresbou byla rychle hotová a ke konci zvýraznila pravou nohu opakovanými tahy. Na obrázku klientka zobrazila samu sebe. Zobrazila se s tmavými a kudrnatými vlasy, které jako malá mívala. Zvýrazněná pravá noha zobrazuje postavu v pohybu, kdy jako šestiletá dívka utíkala ze školy na Čachrov. Zobrazila postavu s úsměvem, jelikož se vždy domů těšila. Klientka zavzpomínala na své mládí a život na Šumavě.

Klientka měla ze setkání radost. Zdálo se jí jako „zdárné“. Odcházela s dobrým pocitem, že se jí práce podařily.

⁹ Při závěrečné reflexi si klienti předávali rovněž předmět z taktilního testu.

Klientka B

Klientka se omluvila na začátku setkání, že bude muset skupinu opustit dříve, kvůli návštěvě lékaře.¹⁰ Těší se na setkávání ve skupině, jelikož má pocit, že pro ni budou přínosné.

Vizitka vlastního jména: klientka své jméno zobrazila ve formě přezdívky, kterou jí dala její neter. Pro ztvárnění jména zvolila modrou barvu, která pro ni symbolizuje naději, klid a harmonii. Podle jejích vlastních slov si v současnosti prochází těžkou nemocí a tuto barvu vnímá jako podpůrnou, kterou v této fázi života potřebuje. Ostatní klienti vyjádřili klientce B emoční podporu.

Klientka poděkovala za 1. setkání. Moc se jí líbilo. Ocenila především vlnnou atmosféru a soudržnost, kterou skupina vyzařovala.

Klientka D

Klientka vystupovala velmi nesměle a při úvodní reflexi své pocity vyjádřila pouze slovem „fajn“.

Vizitka vlastního jména: klientka začala se svou prací až v polovině vyhrazeného času, přičemž vykazovala značnou nerozhodnost. Během reflexe sama uvedla, že by potřebovala více času na rozmyšlenou. Nejistota se týkala zejména volby barev. Nakonec se rozhodla své jméno ztvárnit v červené a žluté barvě, které pro ni symbolizují radost.

Kresba lidské postavy: při kresbě postavy bylo patrné výrazné třesení ruky, což se projevilo v podobě roztřesených a nepravidelných linií (obr. B2, příloha, s. 5). Klientka zobrazila sebe samu, jak pevně drží svého pejska. Klientce se po psovi velmi stýská a chybí ji. Cítí pocit osamělosti. Z hlasu klientky je cítit smutek. Ostatní klienti jí vyjádří emoční podporu. Často na svou fenku vzpomíná. Klientka vedle kresby uvedla také své jméno a datum. Dělávali to tak ve škole.¹¹ Na těle má postava znázorněné perly po mamince, které klientka nosí doteď. S kresbou je klientka spokojená. Je ráda, že na ní má svého psa.

¹⁰ Klientka B odešla z 1. setkání před kresbou lidské postavy.

¹¹ Jméno klientky bylo na kresbě z důvodu zachování anonymity skryto.

Při závěrečné reflexi klientka obdivovala šišku. Setkání se jí líbilo a byla ráda, že se dokázala otevřít ostatním.

Klient F

Klient se na začátku setkání pouze představil a nejistě poslal šišku dál.

Vizitka vlastního jména: své jméno klient vymodeloval jako přezdívku, kterou se jako malý kluk podepisoval na vrata u tety. Klient sám sebe označil jako rošťáka. Svou tetu rád zlobil. Klient byl optán na význam zvolené barvy, červené. Klient uvedl, že pro něj tato barva nemá žádný zvláštní význam a volbu barvy nepovažoval za důležitou. Při dotazu, jak se klientům pracovalo s plastelínou, klient uvedl, že mu tato hmota byla nepříjemná.

Kresba lidské postavy: Klient umístil zobrazenou postavu do horní poloviny papíru. Postava je velmi malá (obr.B3, příloha, s. 5). Klient nakreslil postavu zřetelně, přerušovaně. Oči, nos a ústa velmi zjednodušeně. Klient uvedl, že kreslení postav nepatří mezi jeho oblíbené činnosti. Vždy kreslil postavy stejně. Skupina vyjádřila klientovi F podporu a jeho dílo mu pochválila. Klient sdělil, že zobrazil malého kluka. Nikoho konkrétního. Položila jsem klientovi otázku, zda by si přál být opět malým chlapcem. Klient odpověděl, že rozhodně ne, a vyjádřil spokojenost s tím, že je již dospělý.

Klientovi se velmi líbila šiška, kterou jsme ve skupině při reflexi posílali. Podotkl, že je z hmatového testu, který dělali v minulém týdnu. Klient se na první setkání těšil. Zajímalo ho, co se tu bude odehrávat a splnilo to jeho očekávání. Klient byl rád, že si dnes vzpomněl na mladá školní léta a na svou tetu.

Klient G

Klient přišel na první skupinové setkání se zpožděním, čímž narušil průběh zahajovací reflexe. Svým chováním se snažil působit sebejistě a vyžadoval pozornost skupiny. Skupina jeho pozdní příchod akceptovala a reflektovala tuto situaci během nastavování skupinových pravidel. Klient po celou dobu setkání nenechal ostatní domluvit a byl velmi neklidný a nesoustředěný. Klient se snažil dokončit své práce velmi

rychle a vykazoval obtíže s respektováním vyhrazeného času a prostoru pro ostatní členy skupiny.

Vizitka vlastního jména: klient zobrazil své jméno v jeho oblíbených barvách, zelené a modré. Tato práce mu evokovala vzpomínky na dětství, kdy si své jméno vytvářel z drátku. „Povedlo se nám to,“ zhodnotil klient práci všech.

Kresba lidské postavy: klient stylizoval postavu do podoby Stříhorukého Edwarda, který působí spokojeně a usmívá se (obr.B4, příloha, s. 6). Uvedl, že tento film viděl nedávno a celkem se mu líbil. Své dílo dokončil velmi rychle a během reflexe sdělil, že v tomto cvičení neviděl smysl.

Klient stroze ukončil setkání se slovy: „Pracovalo se mi s radostí a cítím se tu výjimečně.“

Klientka H

Klientka si nebyla jistá, co má říci a poslala šišku dál.

Vizitka vlastního jména: klientka byla s výsledkem své práce spokojená. Svůj výkon ohodnotila slovy: „Raději kreslím. Nakonec, dobré. Jsem ráda, že jsem to zvládla jednou rukou." Ostatní členové skupiny klientku podpořili pochvalnými slovy.

Kresba lidské postavy: klientka nakreslila slečnu na podpatcích, adekvátně společensky oblečenou, na horní polovinu papíru (obr. B5, příloha, s. 6). Svou práci ohodnotila klientka H slovy „líbí“. Postava je vedena pevnou linií a klientka se snažila v postavě odrazit samu sebe, když byla ještě mladší. Klientky tlak na tužku byl velmi jemný.

Klientka první setkání ohodnotila slovy: „Cítím se tu stoprocentně skvěle.“

Klient J

Klient byl motivovaný podat co nejlepší výkon. Sdělil nám, že se cítí poměrně dobře.

Vizitka vlastního jména: klient při práci vyjadřoval obavy, že nestihne dokončit úkol včas. Kladl velký důraz na to, aby všechna písmena byla stejně velká a stejně silná. Svůj podpis zobrazil velkými písmeny, přičemž důkladně střídal červenou a modrou barvu. Uvedl, že mu chybělo více barev. Se svou prací byl spokojený a barvy zvolil tak, jak si myslel, že budou pro ostatní nejvhodnější. Během práce se klient několikrát zeptal, zda dělá svou práci správně.

Kresba lidské postavy: na obrázku je zobrazen muž v adekvátní velikosti (obr. B6, příloha, s. 6). Klient se snažil o realistickou kresbu, přičemž linie jsou pevné a tlak na tužku je velmi jemný. Při dotazování klienta na postavu, kterou se snažil zobrazit, uvedl, že neví, o koho jde, avšak pro něj je důležité, aby byl tento člověk velmi dobře oblečený a měl na krku řetízek. Klient vyjádřil potřebu více času na dokončení své práce. Nebyl si jistý, zda je jeho výtvar kvalitní, a obracel se na ostatní o zpětnou vazbu. Ostatní členové skupiny jeho práci pochválili. Klient byl poté se svou prací spokojen a sám sebe také chválil.

Klient byl se setkáním spokojený. Bavila ho tvorba a byl velmi spokojený s postavou, kterou nakreslil.

Klientka K

Klientka byla velmi nejistá, ale nakonec ostatním řekla, že se cítí dobře.

Vizitka vlastního jména: Klientce byla práce s plastelínou příjemná. Je ráda, když může modelovat. Zvolila si své jméno v barvě modré. Modrou barvu má ráda. Ráda se do modré barvy obléká.

Kresba lidské postavy: Klientka nakreslila postavu pevnou a výraznou linií (obr. B7, příloha, s. 6). Klientka zobrazila sebe samu v mladším věku a chtěla, aby postava vypadala srandovně. Nakreslila se v krásných šatech, protože se vždy ráda oblékala. Volba dlouhých šatů byla motivována tím, že klientka nevěděla, jak nakreslit nohy. Klientka o své práci mluvila velmi nejistě. Ostatní klienti jí vyjádřili podporu o svém obrázku promluvit.

Klientka při závěrečné reflexi nechtěla mluvit. Klientku jsem se snažila motivovat. Řekla jsem jí, že je v pořádku, pokud nechce s ostatními sdílet své pocity a myšlenky.

6.3.2 Druhé setkání – Téma: ruce, kresba stromu

- Cíle: uvolnění, procvičení jemné motoriky, rozvoj vzájemné komunikace a soustředěnosti na činnost
- Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1,5 hodiny
- **Použité materiály z taktilního testu:** kámen, papír, tužka, voskovka, křída.
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali kámen.

2) Rozehřívací technika:

Na stole měli klienti připravený krém, kterým si postupně promasírovali prst po prstu.¹²

3) Téma ruce:

Pomůcky: papír A4, voskovky, křídly.

Zadání: Cvičení začalo předložením obrazových materiálů, které obsahovaly historické malby a umělecká díla zaměřená na ruce. Klienti měli možnost diskutovat o dojmech, které v nich tyto obrazy vyvolávaly, a sdílet své názory. V další fázi klienti dostali zadání, aby se podívali na své ruce a pokusili se je vnímat. Obkreslili je na papír a dotvořili, jak potřebovali. Následovala reflexe vzniklých obrázků.

Časová dotace: 40 minut.

¹² Vhodné pro seniory a jejich suchou kůži.

Fotografie č. 2: klienti obkreslují své ruce (zdroj: vlastní tvorba)

4) Uvolňovací cvičení:

Protažení a procvičení dlaní. Klienti opakovali po mně. „Roztáhněte prsty, co nejvíce to jde a teď je stiskněte do dlaně.“ Několikrát zopakováno..¹³

5) Kresba stromu:

Pomůcky: papír formát A4, tužka.

Zadání: „Nakreslete listnatý strom. Ne jehličnan. Ne palmu.“

Časová dotace: 15 minut.

6) Závěrečná reflexe

Klientka A

Klientka přišla ve špatné náladě, nechtěla komunikovat a na předaný kámen reagovala slovy: „Kdo si hodí kamenem?“

¹³ Slouží k prokrvení dlaní.

Kresba rukou: klientka obkreslila svou levou dlaň modrou voskovkou. Vnitřek zobrazila jako svou dlaň. Nakresleny rýhy dlaně. Linie čar je vedena pevně (obr. C1, příloha, s. 7). Při reflexi klientka nadále nechtěla sdílet své myšlenky a projevovala skepsi vůči smyslu setkávání i své přítomnosti v DS. Poukázala na blížící se vánoční svátky, které v ní vyvolávají smutek a naštvání.

Kresba stromu: klientka začala kresbou kmene, na které navázala větve a poté strom umístila na základnu (obr. D1, příloha, s. 11). Kresba je vedena pevnými a slabými liniemi. Strom je umístěn do středu papíru otočeným na šířku. Klientka byla se svou prací rychle hotova. Při dotazování o jaký strom jde, uvedla klientka, že nakreslila strom ze Šumavy. Jde o letní třešeň na zahradě, která měla výtečné „chrupky“. Klientka začala vyprávět o svém dětství na Šumavě a o její zahradě.

Ke konci setkání se klientka cítila podle jejích slov lépe. Potěšila ji myšlenka na dětství. Cítila se unaveně.

Klientka B

Klientka přišla s pozitivní náladou. Je moc ráda za tato setkání. Cítí se tu dobře a očekává od setkání duševní obohacení.

Kresba rukou: klientka vytvořila obrys své levé ruky, na kterou dokreslila linie hřbetu (obr. C2, příloha, s. 7). Klientka zvolila fialovou křídu, barvu, kterou má ráda. Také se do ní ráda obléká. Na kresbě je patrné, že klientka má zhoršený zrak, což sama zmínila při popisu kresby detailních linií, jako jsou vrásky a nehty. Přiznala, že si nebyla jistá, kam přesně dokresluje. I přesto ocenila, že mohla věnovat čas svým rukám, které pro ni mají velký význam.

Kresba stromu: klientka začala kresbu stromu od kmenu, přes větve a zakořenila ho v trávě (obr. D2, příloha, s. 11). Strom jemněji zasahuje více do levé části papíru a mírně se naklání doprava. Linie je pevná. Větve nenavazují na kmen. Klientka si dala práci s vykreslením lístků na větvích stromu. Klientka uvedla, že je to její oblíbený strom ze zahrady na chalupě. Jde o břízu, kterou chodila objímat a děkovat jí. Pro klientku jsou důležité stromy. Dávají jí energii a sílu do života.

„Bylo to dnes příjemné a utíkalo to hladce,“ zmínila ke konci klientka. Klientce B setkání navozují vzpomínky na dětství, kdy měla velkou fantasii.

Klientka C

U klientky probíhala během setkání postupná změna nálady k lepšímu rozpoložení. Klientka vyjádřila obavy o pravnučku a i z hlediska fyzického jí nebylo nejlépe. Měla bolesti v rukou.

Kresba rukou: klientka obkreslila obě ruce a detailně ztvárnila jejich hřbetní část (obr.C3, příloha, s. 8). Uvedla, že dnes chtěla obraz ztvárnit hodně barevně a snažila se vnímat barvu svých rukou. „Mám ráda svět barevný.“ Ke kresbě klientka zvolila pastely.

Kresba stromu: strom je nakreslen více do levé části papíru umístěného na šířku (obr. D4, příloha, s. 12). Tahy tužkou jsou pevné a jisté, kresba působí esteticky a nese umělecký výraz. Na stromu je vykresleno pár lístků. Ostatní klienti pochválili klientce kresbu. „Nakreslila jsem jabloň na podzim. Jabloně mi přijdou rozložené a staré. Proto jsem nakreslila jabloň na šířku, aby se mi tam vešla.“

Ke konci setkání se klientka cítila lépe. Sama uvedla, že se uvolnila a cítí vnitřní zklidnění. „Je mi o dost lépe, než když jsem přišla.“

Klientka D

Při úvodní reflexi klientka začala plakat. Poslední dny jí trápily velké fyzické bolesti, ale chtěla být mezi lidmi. Klientka dostala emoční podporu od skupiny.

Kresba rukou: klientka na kresbu zvolila červenou křídou. Obrýs levé ruky je poměrně větší, než ruka samotné klientky (obr.C4, příloha, s. 8). Na ruce jsou zobrazeny detailně nehty a kožní vrásky. Klientka svůj podpis k práci uvedla na přední stranu obrázku.¹⁴ Při reflexi klientka uvedla, že se do práce velmi ponořila a bavilo jí to.

Kresba stromu: strom byl klientkou umístěn do levé části druhé třetiny papíru (obr. D3, příloha, s.11). U kmenu je vpravo napsáno kvítek. Strom zdobí malé kruhy na větvích. Klientka uvedla, že jsou to jívky. Klientka zahájila kresbu téměř hned po zadání tématu, ale vyjádřila pocit časové tísně. Měla v úmyslu ztvárnit břizu ze své zahrady, avšak nedokázala si přesně vybavit její vzhled. Slovo kvítek má zohlednit květy, které chtěla stihnout, ale neměla čas na vykreslení.

¹⁴ Jméno klientky bylo na kresbě z důvodu zachování anonymity skryto.

Klientka ze setkání odcházela s úsměvem na tváři. „Je mi lépe a jsem nakonec ráda, že jsem šla.“

Klientka E

Klientka působila ze začátku nervózním dojmem. Klientka sdílela se skupinou radost z rozsvěcení vánočního stromku. Těší se moc na Vánoce.

Kresba rukou: klientka zvolila modrý pastel a nakreslila hřbet pravé ruky (obr. C5, příloha, s. 9). Klientka ke kresbě zvolila modrou barvu, protože ji díky svému zhoršenému zraku vnímá lépe než ostatní barvy.

Kresba stromu: klientčin strom působí realisticky a zároveň odráží umělecký záměr. Dominuje kompozici, zabírá dvě třetiny plochy papíru a je umístěn na podstavci ve vykreslené trávě. (obr. D6, příloha, s. 13). Klientka zobrazila její vzpomínku na reálný strom, který jim rostl na zahradě. Tato vzpomínka je pro ni příjemná.

Klientka vyjádřila lítost nad zhoršeným zrakem, který jí ztěžuje posouzení vlastní kresby. Přesto však uvedla, že je se svým výkonem spokojená. Klientka B podpořila klientku E ujištěním, že se zhoršeným zrakem není sama.

Klient F

Klient při příchodu působil radostně a žertoval s ostatními. Na úvod uvedl, že se těší na kapra, kterého budou mít v domově k vánoční večeři.

Kresba rukou: ke kresbě klient zvolil hnědou voskovku a vykreslil svůj levý hřbet ruky (obr. C6, příloha, s. 9). Klienta jsem se zeptala na důvod hnědé barvy. Klient by rád měl ruce opálené. Má rád slunce a to mu momentálně během zimy chybí.

Kresba stromu: klient nakreslil kmen stromu do levé části papíru položeného na šířku (obr. D5, příloha, s. 12). Na kmenu a zemi jsou vykreslené zaoblené výstupky. Klient uvedl, že je to „torzo“ stromu. Klient si chtěl svou práci zjednodušit. Nevěří si na kresbu stromu. Přijde mu to moc složité.

Klient je spokojen se sestavením členů ve skupině. Cítí se v ní dobře.

Klient I

Klient během setkání opakovaně na sebe upozorňoval a rychle dokončoval jednotlivé úkoly. Často se ptal, co má dělat dál, a aktivně se snažil slovně podporovat ostatní. Klientovi se líbil posílaný kámen a „cítil se výborně.“

Kresba rukou: klient obkreslil a zvýraznil červenou voskovkou obě dvě své ruce (obr. C7, příloha, s. 10). Levá ruka je zobrazená z pohledu hřbetu, pravá ruka pak z pohledu dlaně. Ze zadní strany papíru klient napsal: „krásné věnování.“ Červená barva pro klienta znamená veselost.

Kresba stromu: klient nakreslil strom, který zabírá dvě třetiny papíru. Vykreslil jak korunu, tak kořeny, přičemž strom je umístěn v linii středu kompozice (obr. D7, příloha, s. 13). Klient byl s kresbou velmi rychle hotový. Klient uvedl, že nakreslil javor s malými listy. Javor je pro něj symbol krásy. Důležité jsou pro klienta u stromu kořeny, symboly pevnosti a síly.

Ke konci setkání se klient stále „cítil výborně.“

Klient J

Klient byl na začátku setkání roztěkaný a podle svých slov nervózní z blížících se Vánoc a návštěvy u rodiny.

Kresba rukou: klient zobrazil hřbet své levé ruky (obr. C8, příloha, s. 10). Snažil se použít křídý v odstínech své pleti. Klient kresbu zpracovával velmi pečlivě.

Kresba stromu: klientův strom má velmi jemné linie, téměř oku viditelné (obr. D8, příloha, s. 13). Klient začal kresbou kmene na podstavě a pokračoval větvemi, na nichž pečlivě vykreslil listy. Při reflexi měl klient opakovaně potřebu mluvit o svém stromu a vstupoval do řeči ostatním. Klient zobrazil reálný strom ze zahrady DS. Jedná se o javor.

Klient ke konci stále cítil nervozitu z blížících se vánočních svátků.

6.3.3 Třetí setkání – Téma: svatý Mikuláš, čert a anděl

- Cíle: komunikace, reminiscence, koncentrace, podpora jemné motoriky a rozvoj fantazie, zvědomění sebe sama.
- Místo a čas setkání: keramická dílna / 1,5 hodiny.
- **Použité materiály z taktilního testu:** keramický střep, dřevo, kov, krajka, knoflík, sklenice, štětec, peří, nůžky, houbička na mytí, látka, list, jutový provázek.
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe:** klienti si při reflexi posílali list ze stromu.

2) Rozehřívací cvičení:

Klienti si třeli dlaně o sebe, čímž vytvářeli teplo pomocí tření. Následně přikládali zahřáté dlaně na vybrané části těla, které potřebovali prohřát. Mezi tyto oblasti jsme zařadili například obličej (čelo, tváře), klouby (kolena, prsty), ruce a nohy. Tento proces může přispět k uvolnění napětí a zlepšení krevního oběhu.

3) Hlavní téma: svatý Mikuláš, čert a anděl

Pomůcky: keramika, dřevěné a kovové špachtle, váleček, engoby, štětec, sklenice s vodou, materiály na dotvoření (knoflíky, peří, krajka, nůžky, jutový provázek), houbička na mytí, kus plátýnka, šlikr.¹⁵

Zadání: „Blíží se nám den svatého Mikuláše a s ním podle legendy na zem přijde i anděl a čert. Zamyslete se, co pro vás tyto bytosti znamenají. Vyberte si jednu bytost, která vám je nejbližší. Rozstříhněte papír a na jednu část napište pozitivní vlastnosti této bytosti a na druhý negativní vlastnosti.“ Následovala debata a povídání o proběhlém svátku svatého Mikuláše.

Po povídání dostali klienti druhé zadání: „Vymodelujte bytost z keramické hlíny, kterou jste si zvolili. Můžete jí i vymalovat.“

¹⁵ Směs jílu a vody

Časová dotace: 1 hodina¹⁶

Fotografie č. 3: tvorba na téma „svatý Mikuláš, čert a anděl“ (zdroj: vlastní tvorba)

4) Závěrečná reflexe

Klientka B

Klientka při úvodní reflexi ocenila, že může v dlani držet list ze stromu. „Jsem za to vděčná.“ Klientka působila unaveně a oproti předešlému setkání komunikovala podstatně méně.

Klientka si zvolila čerta (obr. E1, příloha, s. 14). Klientce bylo líto, že tuto postavu společnost odsuzuje. Přejde jí velmi důležitá pro nastavení dobra a zla na Zemi. Pro klientku je čert spravedlivý a zobrazuje symbol bezpečnosti. „Lidé v něm vidí to, co není a bojí se ho.“

¹⁶ Klientům na modelování bytostí stačilo 30 min.

Klientka před aktivitou vyjádřila zvědavost na svůj i ostatních přístup. Po skončení sdělila, že je spokojená a odchází v lepší, "vánoční" náladě. Následně zmínila, že ji mrzelo, jak někteří účastníci, zejména klient G., aktivitu pojali, a cítila, že setkání mohlo být pro ně přínosnější. Po reflexi zaměřené na její vlastní prožitek poděkovala a spokojeně odešla.

Klientka D

Klientka na začátku setkání sdělila, že se cítí hezky. Během procesu se zdála být neklidná. Často se tázala, co má dělat a nebyla ochotná komunikovat s ostatními. Klientka zmínila, že má léky na bolest, po kterých se cítí utlumená.

Klientka uvedla, že by potřebovala více času na práci s hlínou. Vyjádřila přání vytvořit postavu čerta, ale nevěděla, jak začít. Během aktivity pocítila intenzivní bolest v rukou, přesto dokázala vymodelovat alespoň základní tvary, jako jsou koule (obr. E2, příloha, s. 14). Sdělila, že má ráda postavu čertíka, kterého vnímá jako veselého a roztržitého. Velmi na ní pozitivně zapůsobil čert, který chodil v DS během svátku svatého Mikuláše.

Při závěrečné reflexi klientka D zjistila, že práce s hlínou jí subjektivně pomáhá ulevit od bolesti v prstech. Klientka je odhodlaná více s rukama cvičit a docházet na aktivity do keramické dílny.

Klientka E

Klientce se moc líbila struktura listu, který jsme si posílali při úvodní reflexi. Klientka se byla před setkáním projít do zahrady a užila si pobyt venku na čerstvém vzduchu.

Klientka si pro práci zvolila bytost anděla, se kterými má podle svých slov osobní zkušenost a které vídá. Z hlíny vytvořila anděla strážného a rozhodla se pro šedivou barvu vlasů (obr. E3, příloha, s. 14), symbolizující jeho starosti a péči. „Lidská duše je někdy bílá, někdy černá. Září. Poslední dobou o tom dost přemýšlím,“ sdílela s námi klientka. Klientku toto téma velmi zaujalo.

Po skupinovém setkání mě klientka oslovila a potřebovala si individuálně promluvit. Klientka se svěřila, že má svého anděla strážného. Nechtěla toto téma sdílet

s ostatními, protože vnímala, že klient G. téma zlehčuje. Zmínala, že andělé pro ni mají hluboký význam, a vyjádřila radost, že si jejich důležitost mohla během dnešní práce znovu připomenout. Několikrát jí anděl zachránil život.

Klient G

Klient se už od začátku setkání snažil na sebe obrátit pozornost. Bylo mu líto, že na minulém setkání chyběl a omlouval se za svou absenci způsobenou zhoršenou pamětí.

Při práci klient vytvořil anděla se svatozáří, kterého popsal jako svého anděla strážného (obr. E4, příloha, s. 14). Uvedl, že ho anděl chrání při cestách autem a také před negativními vlivy ostatních lidí. Klientka K poznamenala, že anděl svým vzhledem připomíná svícen.

Během setkání klient opakovaně zesměšňoval názory a pocity ostatních. Vyjádřil, že mu takové sdílení připadá infantilní, a nechápe, proč ženy mluví o svých pocitech a přemýšlí o tématu. Tento přístup označil za ztrátu času. Při závěrečné reflexi řekl, že je sám se sebou spokojený.

O dva dny později jsem měla s klientem individuální rozhovor. Klient mě z vlastní iniciativy kontaktoval, aby vyjádřil, že v setkáních nevidí žádný význam. Uvedl, že by preferoval vytvářet něco s materiální hodnotou, než se bavit o tvorbě. Vysvětlila jsem klientovi podstatu arteterapie a připomněla, do jakého výzkumu se zapojil. Nabídla jsem mu možnost ze spolupráce odstoupit, což klient rezolutně odmítl. Sdělil, že bude v našich setkáních pokračovat.

Klientka H

Klientka si při úvodní reflexi postěžovala, že špatně spala. Po zbytek setkání byla méně aktivní a téměř nekomunikovala s ostatními.

Klientka z hlíny vymodelovala postavu čerta, přičemž použila pouze jednu ruku. S výsledkem nebyla klientka spokojená (obr. E5, příloha, s. 15). Skupina se snažila klientku podpořit.

Při závěrečné reflexi klientka poznamenala, že dnes to pro ni bylo „špatné.“

Klient J

„Dnes se cítím jakž takž,“ řekl klient. Opakovaně sdělil, že se mu líbí list, který se posílal při úvodní reflexi. Toto sdělení opakoval ostatním klientům i během tvorby.

Klient pro tvorbu zvolil postavu čerta (obr. E6, příloha, s. 15). Důvodem výběru byl fakt, že ho zatím nikdy nemodeloval. „S čerty nejsou žerty,“ řekl klient. Čerta vnímá jako hodného, tak i zlého. Na skupinu působil klientův čert jako ten hodný.

Při závěrečné reflexi se klient cítí stejně jako na začátku setkání. „Jakž takž,“ řekl. Klient si opakovaně chválil svůj výsledek dnešní tvorby a slovně se dožadoval pochvaly od ostatních členů. Skupina mu dává pozitivní zpětnou vazbu. Klient si přeje svůj výrobek domalovat a vypálit.¹⁷

Fotografie č. 4: konečná verze čerta Klienta J (zdroj: vlastní tvorba)

¹⁷ Klient J si výrobek dotvořil při individuálním setkání.

Klientka K

Klientka přišla do dílny s úsměvem na tváři a podle jejích slov se cítila dobře. Oproti setkání, kdy nechtěla moc sdílet své pocity s ostatními, si vzala slovo při úvodní reflexi jako první. Byla ráda, že je dnes aktivita v keramické dílně, kde se cítí bezpečně.

Klientka si pro tvorbu zvolila anděla. „Je to také anděl strážný,“ sdělila skupině. Zeptala se klientů, jestli se jim líbí (obr. E7, příloha, s. 15). Než stačili ostatní na klientku reagovat, zničila svého anděla a vytvořila z hlíny kouli. Klientka nechtěla dále komunikovat a byla plačtivá. Emoční podpora klientky: skupina reagovala tak, že také své výtvořky zmačkali a chtěli tím vyjádřit podporu klientce. „Všechno je pomíjivé, i ty krásné věci,“ dodala klientka B.

Klientka se ke konci setkání uzavřela a nechtěla dále komunikovat.

6.3.4 Čtvrté setkání – Téma: malování podle hudby, volné téma

- Cíle: rozvoj vybavovacích schopností, koncentrace, podpora komunikace a jemné motoriky, rozvoj fantazie a kreativity.
- Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1,5 hodiny.
- **Použité materiály z taktilního testu:** jutový provázek, papír, nůžky, voskovky, křídly, lepidlo, štětec, sklo, látka, houbička na mytí, křídly, knoflík, peří, vlna.
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali štětec.

2) Rozehřívací cvičení¹⁸:

Účastníci se posadí do kruhu. Každý z nich pomocí jutového klubka předává své přání jiné osobě v místnosti. První účastník drží konec klubka, vysloví své přání a předá

¹⁸ Klientům se tato aktivita velmi líbila a prosili ji zařadit do kondičního cvičení. Vzniklou pavučinu vnímali jako symbol propojení a vděčných myšlenek.

klubko adresátovi. Adresát si přidrží kus provázku, vysloví své přání dalšímu klientovi a klubko posílá dál. Tímto způsobem se postupně vytvoří propojená síť.

Pomůcky: jutový provázek.

3) Vedlejší téma: malování na hudbu

Pomůcky: štětec, sklenice s vodou, čtvrtka A3, vodové barvy.

Zadání: Na úvod byli klienti požádáni, aby se uvolnili a připravili na poslech dvou hudebních nahrávek, z nichž každá trvala do pěti minut. Během poslechu měli klienti zavřené oči, aby se mohli lépe soustředit na hudební prožitek. Po první nahrávce byli vyzváni, aby zachytili své dojmy a emoce malbou na první polovinu čtvrtky. Stejný postup se opakoval po poslechu druhé nahrávky, přičemž výsledné kresby byly zachyceny na druhé polovině čtvrtky. Následně proběhla skupinová reflexe zaměřená na sdílení prožitků a výtvarného vyjádření. První skladba byla vybrána jako pomalá a meditační, druhá byla moderní a rytmická.

Časová dotace: 30 minut.

Fotografie č. 5: malování na hudbu (zdroj: vlastní tvorba)

4) Hlavní téma: Volné téma

Pomůcky¹⁹: barevné papíry, nůžky, pastelky, voskovky, křídly, olejový pastel, vlna, krepový papír, časopisy, lepidlo, barvy, štětce, krepový papír, knoflíky, peříčka, papíry různých formátů a velikostí.

Zadání: „Výtvarně ztvárněte / namalujte co chcete.“

Časová dotace: 25 minut.

5) Závěrečná reflexe

Klientka A

Klientka dorazila na setkání o trochu později. Během setkání klientka opakovaně zmiňovala svého manžela, přičemž se u ní projevovaly silné emoce, což vedlo k slzám. Snažila se skrýt svůj smutek před ostatními účastníky.

Malování na hudbu: První poslech byl pro klientku obtížný, neboť ji přivedl k emocím spojeným s láskou k Šumavě a stromu na zahradě, což se odrazilo v její kresbě (obr. F1, příloha, s. 16). Na druhém obraze znázornila půlnoc, déšť a scénu, kdy s manželem vyráží za zábavou. Při vzpomínce na tuto událost se klientka silně dojala a následně již nekomentovala své pocity.

Volné téma: Klientka vyjádřila obavy, že bez konkrétního zadání není schopna tvořit. Nakonec však během posledních minut vytvořila vlastní malbu (obr.G1, příloha, s. 19). Během reflexe sdílela, že ji proces tvorby nakonec velmi bavil a byla ráda, že se odhodlala zapojit. Na obraze zobrazila své milované Klatovy, zahradu s třešněmi ptáčnicemi a jabloněmi. Klientka zavzpomínala na Šumavu. Na zadní část klientka napsala: „Na Šumavě – potřebuje posekat trávu a posbírat třešně.“

Klientka reflektovala, že toto setkání pro ni mělo velký význam. Během procesu se vrátila ke vzpomínkám na svého manžela, což pro ni bylo emočně silné.

¹⁹ Pro zajištění široké škály možností tvorby jsem klientům nabídla pestrou paletu výtvarných pomůcek.

Klientka B

Klientka uvedla, že má na každé setkání velká očekávání a vždy se na ně těší. „Také se těším na Ježíška,“ řekla s úsměvem.

Malování na hudbu: klientka napsala název na každou část malby (obr. F2, příloha, s. 16). První malbu pojala jako klidné moře, které jí připomínalo vlny pozvolna narážející na útes. Druhou malbu charakterizovala jako vyjádření střídání lidských nálad, evokující pocit čekání na výboj, který však nikdy nepřijde. Při poslechu obou skladeb se klientka usmívala a působila klidně.

Volné téma: Klientka namalovala Rudolfinum (obr. G2, příloha, s. 19), které označila jako svou životní lásku. Na malbě použila modré symboly Pražského jara, čímž zdůraznila jeho význam. Popsala Rudolfinum jako velkou část svého života a významnou vzpomínku na manžela a společné bydlení v Praze. Klientka byla se svou prací spokojená.

„Děkuji za setkávání. Cítím vděk za soudržnost a důvěru ve skupině,“ poděkovala na konci klientka B.

Klientka E

Klientce bylo nevolno od žaludku, pravděpodobně po snídani. Skupinu navštěvuje ráda, protože se zde cítí respektovaná. „Jsem ráda, že tu lidé tolerují můj zhoršený zrak a nesedím někde na kraji. Je mi to příjemné,“ řekla klientka E.

Malování na hudbu: klientka při poslechu hudby vnímala rytmus, se zavřenýma očima si jemně poklepávala prsty. První skladbu popsala jako „hladkou“, vysoké tóny znázornila červenými tečkami, zatímco modrou barvou zobrazila melodii (obr. F3, příloha, s. 17). Druhou skladbu ilustrovala výhradně modrou barvou a uvedla, že se jí základní melodie líbila více. Přirovnala ji ke „šplouchnutí“. Klientka preferuje hluboké tóny.

Volné téma: klientka měla jasnou představu, co vytvořit. Znázornila ptáka se žížalou (obr. G3, příloha, s. 20). Popsala, že je často pozorovala na chalupě a tímto obrazem vytvořila svou vzpomínku. Na ostatní klienty kresba působila pozitivním dojmem.

Klientka E reflektovala, že se těší na každé setkání. „Jsem ráda ve společnosti ostatních. Necítím se pak tolik sama,“ uvedla.

Klient F

Uvedl, že se na setkání těšil. Během něj však působil nejistě, zejména při zahájení tvorby.

Malování na hudbu: klient popsal první skladbu jako potůček s peřejemi (obr. F4, příloha, s. 17), zatímco druhou vyjádřil symbolicky – stromem naděje. Uvedl, že cvičení pro něj bylo obtížné a během práce si připadal nejistý. Sám sebe označil za člověka s malou fantazií a preferuje jasně zadaná témata. Klient byl skupinou motivován, že i přes počáteční nejistotu úkol úspěšně zvládl. Na závěr byl klient F spokojen s výsledkem.

Volné téma: klient na začátku uvedl, že úkol nezvládne. Po delším váhání se však jako jediný rozhodl použít odlišný výtvarný prostředek – knoflíky (obr.G4, příloha, s. 20). Při reflexi uvedl, že „nic jiného neumí,“ avšak jeho práce získala velké uznání od ostatních, kteří ji chválili a chtěli si na ni sáhnout, což klient ochotně dovolil. S výsledkem byl nakonec spokojený a svůj obraz nazval „*Knoflíkový ráj*.“ Zmínil, že pokud by si mohl jeden knoflík ponechat, vybral by si ten perleťový.

Klient F ke konci navrhl, že by se mohl v DS někdy promítat film Knoflíková válka. I když byl klient během práce na setkání nejistý, na závěr odcházel spokojený se svým výsledkem.

Klient I

Při příchodu na setkání klient vykazoval velké známky únavy a klesala mu hlava. Po optání uvedl, že se cítí dobře a chtěl zůstat.

Malování na hudbu: klient při poslechu hudby usínal. Měl snahu namalovat svůj dojem ze skladeb (obr.F5, příloha, s. 18). Uvedl, že první skladba zobrazuje přístav a na druhé zobrazil sám sebe, jak pluje na loďce. Klientovi stále klesala hlava a měla jsem pocit, že brzy usne. Klienta jsem doprovodila po této aktivitě na jeho oddělení. Setkání klient nedokončil.

Klient J

„Jde to,“ stručně začal setkání.

Malování na hudbu: první skladbu klient zobrazil jako dům u vody, kam se dá chodit koupat (obr. F6, příloha, s. 18). Po doptání uvedl, že nešlo o reálné místo. Druhá píseň se klientovi líbila více. Zobrazil místo v přírodě, kde by rád byl, ale na otázku, proč si toto místo vybral, nenašel odpověď.

Volné téma: klient zvolil jistotu a nakreslil obrázek, který viděl na obalu od barevných papírů (obr. G5, příloha, s. 20). Tento obrázek se mu nedávno líbil, což ho vedlo k jeho výběru.

Klient reflektoval toto setkání jako dobré.

6.3.5 Páté setkání – Téma: Mandala

- Cíle: podpora týmové práce a komunikace, uvolnění, koncentrace, rozvoj kreativity
- Místo a čas setkání: keramická dílna / 1,5 hodiny
- **Použité materiály z taktilního testu:** listy, dřevo, kámen, šiška, keramický střep, peříčko, ořech, seno, sklenička, krajka, mušle, látka, houbička na mytí, váleček
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali mušli.
 - 2) **Povídání na téma mandala:** Klientům jsem vysvětlila pojem mandala podle C. G. Junga.
 - 3) **Skupinová práce - mandala:** vytvořeny 2 skupiny.

Pomůcky: přírodniny z taktilního testu.

Zadání: „Aniž byste spolu mluvili, vytvořte mandalu.“

Časová dotace: 20 minut.

Fotografie č. 6: skupinová práce – mandala (zdroj: vlastní tvorba)

4) Mandala²⁰:

Pomůcky: přírodniny z taktilního testu, keramická hlína, váleček, šlikr, dřevěné a kovové špachtle, kus látky, dřevěné prkýnko, krajky.

Zadání: „Válečkem vyválejte z hlíny placku a do ní vytvořte svou mandalu pomocí obtisků přírodnin.“

Časová dotace: 30 minut.

5) Závěrečná reflexe

²⁰ Klienty jsem individuálně navštívila za 2 týdny s vypáleným střepem mandaly, který si nabarvili oxidem a glazurou podle vlastního výběru. S mandalami jsme pokračovali na posledním setkání.

Fotografie č. 7: klientka tvořící mandalu (zdroj: vlastní tvorba)

Skupinová práce – mandala:

Skupina I.: klienti B, C, G, H, I

Klienti ocenili první skupinovou práci a tuto aktivitu si v rámci skupiny užili (obr. H1, příloha, s. 21). Při tvorbě občas komunikovali i verbálně. Své dílo nazvali po vybídnutí jako „pohled do vesmíru“. Klient I popsal mandalu jako krásnou a úhlednou. Klientka B ocenila celistvost skupiny. Přispěla dřevem a mušlemi do mandaly. Klient G jako první umístil do středu hvězdicu a ostatní začali skládat okolí. Klient G byl rád, že s tím ostatní souhlasili. Klientka H je s výsledkem skupinové práce spokojená.

Skupina II.: klienti A, E, F, J, K

Klienti v této skupině měli problém navázat kontakt. Vypadali dost nejistě a na začátku si každý začal skládat to své. Nakonec se propojili klientka A s klientkou E a klientka H s klientem J. Klientka K se k nikomu nepřipojila a měla celou dobu skloněný zrak a soustředila se pouze na svou práci.

Klientka A s klientkou E nazvaly své dílo „Les s měsícem“. Klientka A podotkla, že se k nim nikdo nechtěl připojit, i když je vyzývala. Klientka E podotkla, že co je malé, to je dobré. S výsledkem byli spokojeni (obr. H2, příloha, s. 21).

Klientka H s klientem J vytvořili „Potok“ (obr. H3, příloha, s. 21). Spolupracovalo se jim dobře. Klientka H zmínila, že nepochopila zadání.

Klientka K si vytvořila mandalu z mušlí. Nechtěla s nikým spolupracovat, ale s výsledkem byla spokojená (obr. H4, příloha, s. 21). Klientka vykazovala známky nervozity, mírně se pohupovala a nechtělo se jí mluvit před ostatními. Gestem ruky naznačila, ať ji přeskočíme.

Klientka A

Klientka s nadšením přivítala možnost vzít si do ruky mušli, kterou si po určitou dobu hladila, přičemž bylo zřejmé, že pozorně zkoumá její strukturu. Se svou vytvořenou mandalou byla spokojená. Vyjádřila také potěšení nad počtem účastníků setkání, které jí připadalo příjemné a inspirativní. Celkově hodnotila atmosféru i průběh setkání jako velmi pozitivní a zajímavý.

Klientka B

Na začátku klientka popsala svou aktuální pohodu slovy, že se cítí, jako by ji někdo „zvalchoval“. Byla velmi unavená, ale zároveň ocenila vysoký počet účastníků dnešního setkání. Klientka vyjádřila vděk za možnost držet přírodniny, které jí byly příjemné a také ty, které už dlouho neviděla. Například šišku. Práce dnešního dne ji těšila, zejména díky příjemné a vlídné atmosféře, která v prostoru panovala. Na závěr mi klientka poděkovala za přípravu setkání a za moji práci s klienty a to i mimo tato sezení.

Klientka C

Klientka se na začátku cítila ospale, ale ke konci setkání sama zhodnotila, že jí kreativní činnost pomohla se probrat. Bylo zřejmé, že při práci na individuální mandale byla plně soustředěná a angažovaná. Klientka označila dnešní atmosféru jako perfektní a vyjádřila pocit, že se díky setkání cítí nabitá energií. S nadšením se těší na příští setkání.

Klientka E

Klientka dnes přišla v dobrém rozpoložení, avšak uvedla, že se cítí trochu utlumeně. Při závěrečné reflexi sdělila, že se jí dnes pracovalo výborně a že ji tvorba probudila. Se svou mandalou byla velmi spokojena. Tato setkání má opravdu ráda. Nicméně, skupinová tvorba mandaly ji zaskočila, protože se v ní necítila zcela komfortně, jelikož ostatní účastníky ještě tolik nezná.

Klient F

Klient během úvodní reflexe obdivoval lasturu, kterou jsme si vzájemně posílali. Uvedl, že dlouho nic tak pěkného nedržel v rukou. Zaujaly ho její odlesky, které se mu líbily. Při reflexi dnešní práce klient uvedl, že při individuální tvorbě se trápil s vymodelováním kruhu. I přesto, že se mu to nepodařilo podle jeho představ, byl spokojený s konečným výsledkem.

Klient G

Klient při úvodní reflexi uvedl, že měl špatné ráno a necítil se dobře. Měl konflikt se zaměstnanci DS, což mu zkazilo den. I přesto byl dnes se svou prací spokojen. Tvorba ho bavila a vnímal v ní větší smysl než v předchozím setkání.

Klientka H

„Cítím se bezvadně,“ řekla klientka. Ocenila práci ve skupině a vyjádřila radost, že je součástí kolektivu. Klientka byla zvědavá, co se s její mandalou bude dít v následujícím setkání.

Klient I

Klient na začátku vřele pozdravil všechny v kruhu a vyjádřil radost, že je zde s ostatními. Ke konci setkání byl se svou tvorbou spokojen a utrl si kousek své hliněné mandaly na památku. Uvedl, že tímto způsobem si chtěl uchovat vzpomínku na dnešní den.

Klient J

Klient na začátku uvedl, že se cítí "jakž takž". Na konci setkání byl spokojený a řekl, že se cítil lépe. Během setkání však klient působil velmi uzavřeně a téměř nepromluvil. Vyznával známky toho, že mu velký počet lidí v místnosti nevyhovuje.

Klientka K

Při úvodní reflexi klientka gestem naznačila, aby mluvili ostatní. Reflexi celé práce shrnula slovy: „Celkově vzato jsme dobrý!“ Pochválila jak skupinu, tak i sebe. Během skupinové práce působila nejistě, ale při tvorbě vlastní mandaly se usmívala a byla do procesu velmi zabraná. I po uplynutí času vyhrazeného pro tvorbu měla chuť stále zasahovat do své práce a mandalu domodelovávat.

6.3.6 Šesté setkání – Téma: Malování na hudbu ve skupině

- Cíle: posílení koncentrace a vnímání vlastního těla, posílení týmové spolupráce a komunikace, propojení smyslového vnímání.
- Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1,5 hodiny
- **Použité materiály z taktilního testu:** papír, látka, štětec, peříčko, houbička na mytí, sklenička.
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali peříčko.

2) Rozehřívací cvičení:

Dýchací cvičení „podle ruky.“ Synchronizace dechu s pohybem obkreslování prstů ruky ve vzduchu. Pomalý nádech probíhá při pohybu nahoru, výdech při pohybu dolů.

3) Hlavní téma: Malování podle hudby ve skupině (obr. CH, příloha, s. 22).

Pomůcky: velký arch rolovacího papíru, nůžky, štětec, palety, kusy látky na utření štětců, akrylové barvy, sklenice s vodou, přehrávač s hudbou

Zadání: „Zaposlouchejte se do hudby Antonia Vivaldiho. Čtvero ročních období a společně celý arch papíru pomalujte.“ Tento proces trval 20 minut. Poté byla hudba ukončena a klienti byli vyzváni k případnému doplnění detailů do obrazu podle vlastního uvážení a citění. Ve druhé části byl arch otočen o 180 stupňů a klientům bylo nabídnuto dalších 15 minut na domalování a přidání prvků, které vnímali jako potřebné k dokončení díla. Následovala reflexe tvorby.

Časová dotace: 50 minut.

4. Závěrečná reflexe

Fotografie č. 8: Skupinové malování na hudbu (zdroj: vlastní tvorba)

Klientka B

Klientka se jevila v lepší kondici, působila svěžejším dojmem a byla méně unavená. Těšila se na setkání s námi i na nadcházející Vánoce.

Klientka B do obrazu malovala symbol Vánoc, na které se velmi těšila. Velmi se jí líbil chlapeček, kterého maloval klient J. a považovala ho za velmi precizního. Společný obraz vnímala jako barevný, citový a nápaditý. Nebylo jí příjemné zasahovat do tvorby

ostatních. Kdybych skupinu nevyzvala, pravděpodobně by to neudělala, protože ráda respektuje hranice ostatních.

Klientka znovu zmínila, že není zvyklá zasahovat do tvorby ostatních, ale v rámci úkolu to zvládla a je s tím smířená.

Klientka E

„Dnes se cítím docela dobře,“ řekla klientka E.

„Klientka vnímala z hudby pocity jara a zvolila si malbu svého bezpečného místa – pustý ostrov v moři, kam by pustila jen ty, které má ráda.“. Klientce se na společném obraze líbil velmi les, který namaloval klient G. V druhé fázi, kdy se k ní dostala druhá polovina obrazu, se snažila vylepšit les klienta G. Klientka domalovala šišky a záleželo jí na tom, aby s tím byl klient G spokojen a potěšilo ho to.

Klientka měla ze sebe dobrý pocit. Do konverzace se zapojovala více než v předchozích setkáních.

Klient F

Na začátku setkání se cítil dobře.

Klientovi se líbil výběr hudby, označil ho za pohodový. Modrou barvou se snažil znázornit krásno, které z hudby cítil. Klienta překvapilo, že po poslechu měli ještě obraz domalovávat, ale nevadilo mu to. Na smrku viděl namalované hrušky, což mu přišlo srandovní. Klient ocenil, že obraz je hezky barevný.

Ke konci klient zmínil, že se cítí lépe než na začátku setkání.

Klient G

Klient začal tím, že se cítí výborně a těší se, jak bude ostatní pozorovat při práci.

Klient během skupinové práce nedokázal zůstat potichu a neustále radil ostatním, co mají dělat. Zároveň však pomáhal a podával potřebné věci, když to někdo potřeboval. Během práce také vyrušil telefonem. Skupina ho požádala, aby hovor ukončil. Ostatní mu

dali najevo nelibost k jeho chování. Klient k práci uvedl, že se těší na léto, protože má rád teplo. Do obrazu namaloval vzpomínku na dovolenou v karavanu s ženou, dětmi a psy. Miloval koupání a ježdění na lodích. I když se klient ostatním otevřel, svou práci shrnul jako „krásnou velkolepou blbost“.

Klient uvedl, že mu toho dne velmi vadil hluk z okolí, zejména zvuky stavby. Tento hluk byl přítomný i v dalších částech zařízení a klient by si přál, aby před Vánoci už panoval klid.

Klient I

„Dnes jsem nadšený a cítím se nádherně,“ řekl zvesela klient I. Klient se během setkání opakovaně ptal, co má dělat. Zhruba po každých 5 minutách klient říkal, že má hotovo.

Klient uvedl, že byl rád, že mohl malovat na více místech a přispět ke společnému dílu. Maloval abstraktní čáry a využíval různorodou škálu barev. Chtěl, aby výtvar byl barevný a propojený. Klient si vymyslel příběh o letní dovolené, během níž se jelo přes lesy až k moři, a tento příběh následně sdílel s ostatními.

Klient označil při reflexi toto setkání jako „speciální.“

Klient J

„Mám dnes zubaře,“ zopakoval během setkání několikrát klient a vyjádřil obavu, jestli u něj bude včas. Klienta jsem ujistila, že má dost času ho stihnout.

Klient byl nerozhodný, jak začít a co má malovat. Nakonec si nechal poradit od klienta G. Klient I zobrazil lidi u vody a později přidal do obrazu i ptáky, které vnímá jako symbol svobody. Klientovi přišlo zajímavé, že každý maloval něco jiného. Po vyzvání k ukončení práce měl klient problém položit štětec. Nakonec ho k tomu vyzvala celá skupina a klient svou tvorbu poté ukončil.

Po mém zeptání, klient při reflexi uvedl, že mu nevadilo zasahovat ostatním do malby. Hudbu tolik nevnímal a soustředil se na tvorbu. Klient by potřeboval více času²¹.

Klientka K

Klientka K opakovaně naznačila, že nechce nic sdílet při úvodní reflexi.

Klientka se při malbě na poslech nezapojovala a namalovala pouze dvě zelené čáry. Pozorovala ostatní a komentovala: „To nejde.“ Klientka působila, že se v situaci cítila nekomfortně. Ve druhé části se už zapojila více. Domalovala sluníčko, květinu a modrý symbol. Při popisu uvedla, že modrý symbol je boží oko, které má chránit obraz. Byla spokojená, že mohla obraz dotvořit a v druhé části se aktivně zapojila.

„Líbí a jdeme,“ řekla ke konci klientka ostatním.

6.3.7 Sedmé setkání – Téma: Imaginace

- Cíle: posílení koncentrace, rozvoj představivosti, podpora jemné motoriky, podpora komunikace a spolupráce.
- Místo a čas setkání: reminiscenční místnost/ 1,5 hodiny.
- **Použité materiály z taktilního testu:** všechny předměty z hmatového testu.
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali jutový provázek.
 - 2) **Rozehřívací cvičení:** Meditace pro zpřítomnění.

Průběh: Vědomé dýchání a posílání energie do jednotlivých částí těla.

3) Hlavní téma: Imaginace

Pomůcky: papírová role, papír A3, veškeré materiály a předměty z taktilního testu.

²¹ Klient u každé práce projevuje obtíže s ukončením činnosti.

První zadání: Přednesla jsem příběh z vlastní tvorby, během které měli klienti zavřené oči a soustředili se na imaginaci. Klienti po vyzvání otevřeli oči a na papír formátu A3 vytvořili pomocí libovolné výtvarné techniky moment či obraz, který jim z příběhu utkvěl v paměti a chtěli jej vizuálně přenést na papír. Poté probíhala reflexe.

Příběh: Cesta začíná na voňavé letní louce, kde se vysoká tráva vlní ve větru jako zelené moře. V ní se třpytí drobné bílé květy kopretin a zlatavé hlavičky pampelišek. Po cestě přicházíte na konec louky.

Na konci louky, kde začíná les, vzduch postupně mění svou vůni. Stromy přinášejí chladnější a vlhčí tón, jemně vonící po jehličí a houbách. Pod nohama se objevují první mechové polštáře, měkké jako pěna. Na každém kroku zahlédnete malé poklady. Hříbky vykukující z mechu, sladké brusinky lákající svými červenými bobulemi, nebo šťavnaté ostružiny skryté v houští.

A pak se les otevře a vy najednou stojíte před malou dřevěnou chaloupkou s doškovou střechou. V teplém měkkém světle, jež proniká okny, se chaloupka zdá až pohádková. Vzduchem se line jemná vůně pečených buchet, plných máku a skořice.

Venku za oknem se zatím šerí a první hvězdy se nesměle objevují na temnicí se obloze. Obloha má sytý, sametový odstín, v němž se hvězdy rozžehnou jedna po druhé. Jako by někdo rozesílal drobné jiskřičky. Najednou spatříte, jak kousek od chaloupky přichází srnka. Její srst měkce splývá s večerním šerem a svým klidným pohledem vás zdraví. Na malý okamžik se její oči setkají s vašimi a pak zvolna srnka mizí mezi stromy. Až budete chtít, pomalu otevřete oči.

Aktivizující cvičení: Klienti si jemně promasírovali obličej a krk krouživými pohyby podle lektora.

Druhé zadání: Klienti si vybrali a odebrali z vytvořeného díla část, která je pro ně významná, a nalepili ji na společný arch papíru. Následně mohli obraz dle potřeby dotvořit.

Časová dotace: 1 hodina.

4) Závěrečná reflexe

Fotografie č. 9: klienti propojují obrázky z imaginace (zdroj: vlastní tvorba)

Klientka A

Klientka dorazila s mírným zpožděním, ale v dobré náladě. Zaspala a byla ráda, že stihla ještě začátek.

Klientka se během imaginace vrátila ve vzpomínkách na Šumavu, kde s bratrem chodívala do lesa na borůvky a houby. Ve vzpomínce se dostali až k chaloupce. Tento obraz si klientka celý přenesla na společný arch papíru, protože si přála uchovat vzpomínku v její celistvosti a nechtěla do ní zasahovat. Dodatečně si na obrázek domalovala zelený mech.

Klientka byla ráda za dnešní tvorbu. Zavzpomínala na svého bratra, kterého měla ráda, a který už je po smrti.

Klientka B

Klientka reflektovala, že začíná cítit ve skupině začínající přátelství. Klientka vykazovala známky únavy.

Klientka si během imaginace představila průřez jarem a létem. Nakreslila chaloupku symbolizující bezpečí domova, ve které by se v současné době ráda ukryla.

Chaloupku umístila do lesa plných hub. K chaloupce vede cesta, o které ví jen sama klientka. Klientka do společného obrazu zakomponovala cestu s chaloupkou a modrou křídou zvýraznila okenice i oblaka, aby dodala kresbě více barevnosti.

Při závěrečné reflexi klientka uvedla, že pro ni byla dnešní aktivita velmi emotivní. Dodala, že již pociťuje adventní náladu.

Klientka D

„Vyspala jsem se dnes moc dobře,“ sdílela s ostatními klientka.

Během kresby imaginace klientka projevila silné emoce a začala plakat. Ve svém díle zobrazila velmi barevnou louku plnou květin. Bylo zřejmé, že na tvorbě jí záleželo. Na kresbu se soustředila. Při reflexi klientka sdílela, že si vzpomněla na svou sestru Anežku. Chodily spolu jako děti sbírat květiny na louku. Skupina vyjádřila klientce pochopení a soucit s jejím emočním prožitkem. Do skupinové tvorby klientka vlepila kus své louky a dále už nijak nezasahovala. Zbýlý kus obrazu louky plné květin si klientka D přála ze setkání odnést.

Klientka D reflektovala, že dnešní setkání pro ni bylo bolestivé. Zavzpomínala na zemřelou sestru. Klientka byla ráda, že si část obrazu louky může odnést.

Klientka E

Klientka přišla na setkání v dobrém rozpoložení. Vypadala méně unaveně než při předchozím setkání. „Jsem ráda, že už mám za sebou všechny vánoční návštěvy,“ zmínila klientka.

Při reflexi imaginace klientka uvedla, že se ocitla na louce a snažila se zobrazit vše, co si z příběhu pamatovala. Klientka E provedla kresbu pastely velmi rychle a v tichosti pak pozorovala ostatní klienty. Velmi se jí při tvorbě třásla ruka, více než je u ní obvyklé. Uvědomila si, že by si přála vyrazit na dovolenou do lesa, protože jí to chybí. Část lesa proto vlepila do společné práce. Jinak do obrazu už nezasahovala. Klientka E zmínila, že dříve jezdila na chalupu k Jablonci nad Nisou.

Klientka byla opět ráda za setkání.

Klient F

„Cítím se dnes dobře,“ řekl klient.

Klientovi imaginace navodila vzpomínku na rybník u Prahy, kam se chodil v mládí koupat. Tento rybník zobrazil na svém obrázku i s domem a s torzem stromu²². Poblíž své nalepené části nakreslil tři hnědé čáry spojené přímkou. Po mém zeptání uvedl, že jde o podzimní orbu, kterou jako malý dělával sám s koňmi. „Nevím, proč se mi to vybavilo,“ řekl klient.

„Dnes mne to bavilo. Dostali jsme se myšlenkami do přírody,“ řekl stručně klient.

Fotografie č.10: výsledný skupinový obraz (zdroj: vlastní tvorba)

Klientka H

Klientka v úvodu sama sebe označila jako pozitivního člověka, který se má dobře.

Klientka z imaginace nakreslila jemnými tahy květiny. Má je ráda. Do společného díla zakomponovala část s květinami a dokreslila do prostoru ještě jeden květ. Klientka se do tvorby nezapojila a působila odtahitěji, než bývá u ní obvyklé. Při reflexi uvedla, že jí překvapila druhá část, kdy měli část svého obrázku připojit do společného díla. Nebylo jí to příjemné.

²² Klientovi F se tento motiv opakuje v jiných kresbách.

Klientka uvedla, že přestože jí druhá část práce nevyhovovala, byla s dnešním setkáním celkově spokojená.

Klient I

„Vážím si toho, že se cítím dobře,“ řekl v úvodu klient I.

Během imaginace klient vykazoval známky ospalosti, avšak během kresby se výrazně aktivoval. Projevoval zájem o interakci s ostatními členy skupiny, aktivně s nimi komunikoval a ptal se na jejich tvorbu i na to, co by měl tvořit on sám. Nakonec vytvořil abstraktní malbu přírody s domečkem a poklady, které měly evokovat pohádkovou atmosféru. Do společného díla nalepil část své práce do rohu a více už se nezapojoval.

Klient ocenil pohodu a klid, kterou cítil na dnešním setkání.

Klient J

Klient ocenil vánoční posezení s klienty, které proběhlo v DS. Klient má rád tyto akce.

Po imaginaci klient namaloval chaloupku, na kterou jezdil v mládí. Vzpomněl si na svého dědečka, který hrával na housle, a také se podělil o vzpomínky na svého strýce, jenž byl vynikajícím malířem. Klient uvedl, že na chalupu jezdil velmi rád, trávil tam čas hraním se svou sestrou a psem. Do společného díla potřeboval vložit všechny pomalované části ze svého obrazu. Dodatečně k trávě dokreslil strom, rybník a obláčky. Vyjádřil přání zachytit na obrázku vše z imaginace, ale uvedl, že si některé detaily nepamatuje. Byl lehce rozrušený. Klienta jsem ujistila, že to nevádí.

Při závěrečné reflexi klient řekl, že se těší na Vánoce.

Klientka K

Opakovaně klientka nechtěla nic sdílet s ostatními při úvodní reflexi a poslala slovo dál. „No comment,“ sdělila nám.

Klientka namalovala svou oblíbenou kopretinu. Klientka K svou část do společného obrazu nenalepila. Pokusila se jednou rukou vystříhnout požadovaný výstřižek, avšak během procesu se rozčílila, výstřižek zmačkala a odhodila se slovy „Ne,“ pronesenými razantním tónem²³. Následně však proces tvorby nevzdala, vzala tužku a do obrázku nakreslila své oblíbené kopretiny. Nakonec byla s výsledkem spokojená, přestože část tvorby pro ni byla emočně náročná a frustrující.

„Hezký,“ klientka ke konci setkání ukázala na své nakreslené kopretiny s úsměvem.

6.3.8 Osmé setkání – Téma: Keramické šachy

- Cíle: podpora jemné motoriky, rozvoj spolupráce a komunikace, podpora kreativity a sdílení emocí.
- Místo a čas setkání: keramická dílna / 1,5 hodiny.
- **Použité materiály z taktilního testu:** kámen, keramický střep, krajka, dřevo, kov, váleček, houbička na mytí, sklenička.
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali krajkou.
 - 2) **Rozehřívací cvičení:** aktivace keramické hlíny.

Pomůcky: kus keramické hlíny.

Zadání: Toto cvičení sloužilo jako příprava klientů na práci s keramickou hlínou. Každý klient dostal kousek hlíny, který nejprve rukama rozpracoval a následně do něj postupně obtisknul jednotlivé prsty. Tento proces pomáhá klientům rozproudit krev v rukou, aktivovat jemnou motoriku a zlepšit hmatovou citlivost.

Časová dotace: 15 minut

²³ Klientka K si zmačkaný ústřižek po konci setkání nakonec vzala domů.

Fotografie č. 11: aktivace keramické hlíny (zdroj: vlastní tvorba)

3) Hlavní téma: Keramické šachy

Pomůcky: keramická hlína, kus látky, kameny, krajka, dřevěné a kovové špachtle, houbička na mytí, sklenice s vodou, šlikr.

Zadání: Toto cvičení probíhalo ve dvojicích, kdy každá dvojice obdržela kus keramické hlíny. Šlo o volnou tvorbu. Klienti se střídavě zapojovali do tvorby – jeden začal modelovat a poté dílo předal druhému. Proces se opakoval, dokud nebyla práce dokončena. Po ukončení cvičení následovala reflexe, při níž klienti sdíleli své pocity z procesu spolupráce a společného tvoření. Zamýšleli se také nad tím, co vidí ve výsledném výtvoru, a jak jejich interakce ovlivnila tvorbu.

Časová dotace: 35 minut.

Vytvořené dvojice:

1. Klientka C a Klient G
2. Klientka H a Klient I
3. Klient J a Klientka K

Fotografie č. 12: keramické šachy – zleva: skupina 1., skupina 2., skupina 3 (zdroj: vlastní tvorba)

4) Závěrečná reflexe

Klientka B

Klientka B se setkání nezúčastnila, ale přišla se omluvit. Klientka mi oznámila, že jí byla diagnostikována vážná nemoc a necítí se opravdu dobře. Poskytla jsem jí emoční podporu.

Klientka C

Klientka působila unaveně. „Cítím se celkem v pohodě,“ uvedla.

Klient G oslovil klientku o spolupráci. Se svým dílem byli podstatně dříve hotovy než zbylé dvojice. Sdělovali si zážitky z Vánoc. Klientka se s klientem G dohodli, že jejich výtvor ponese jméno „Quasimodo.“

Klientka nebyla při tomto setkání moc komunikativní. Při reflexi dnešního setkání uvedla, že jí toto cvičení ve dvojicích připadalo zvláštní. Klientka vykazovala známky apatie.

Klient G

Klient při tomto setkání opět při příchodu žertoval s ostatními a během úvodní reflexe působil velmi sebejistě. Uvedl, že si Vánoce užil, ale zároveň poznamenal, že neměl návštěvu rodiny, což sdělil s určitou hořkostí. Dále zmínil, že ho ráno bolelo břicho, ale v současné době se již cítí lépe. Při rozhovoru jsem zaznamenala možné známky požití alkoholu před příchodem na setkání. Klient přiznal, že před setkáním vypil několik piv. Skupina se shodla, že situace bude tentokrát tolerována, ale do pravidel bylo doplněno nové pravidlo přicházet na setkání střízlivý.

„Dal bych našemu výtvoru jedničku s hvězdičkou,“ ohodnotil výtvor klient. Do tvorby se zapojil aktivně a pozorovala jsem snahu dílo dokončit. Klient aktivně komunikoval s klientkou C. Společnou práci dokončili rychle, přičemž si několikrát vyměnili hlínu. Klientka K sdělila klientovi s úsměvem: „To je ono.“ S klientkou C nazvali svůj výtvor Quasimodo. Klient tuto postavu vnímá pozitivně, proto se postava usmívá.

Klient zmínil, že ho dnešní setkání bavilo, je spokojen a možná již začíná v setkáních vidět smysl.

Klientka H

Klientka přijela do dílny s úsměvem a řekla, že se má celkem dobře.

Klientka byla ve dvojici s klientem I. Tato dvojice si vyměňovala hlínu nejčastěji, přičemž se u toho smáli a pracovali nejdéle. Do hlíny zakomponovali i kameny. Bylo zjevné, že si dali práci s jejich výběrem. Klientka byla s výsledkem spokojená a spolu s klientem I nazvali své dílo „Velká želva.“ Klientce se spolupracovalo s klientem I dobře.

Klientka byla dnešním setkáním spokojená a odcházela s dobrým pocitem.

Klient I

Klient sám o sobě uvedl, že je dobře naladěný, i když působil velmi unaveně.

Klient se velmi aktivně zapojil do tvorby, smál se při ní a pečlivě vybíral kameny. Při reflexi však uvedl, že si nepamatuje, že by něco tvořil.

Setkání vnímal jako pozitivní, ke konci však stále působil unaveně.

Klient J

Klient vyprávěl, jak si užil Štědrý večer u synovce. Měl kapra a dobré cukroví. Rodinu obdaroval výrobky, které vyrobil na keramice, a všem se to velmi líbilo. Je rád, že to dopadlo dobře. Před svátky byl nervózní, protože nevěděl, jak to celé dopadne.

Klient byl ve dvojici s klientkou K, ale verbálně spolu nekomunikovali. Hlínu si předali pouze párkrát, přičemž převážně tvořil klient J. Bylo pro něj důležité, aby byly všechny dírky zahlazeny šlikrem. S výsledkem je spokojený. Klientka C řekla, že v díle vidí koláč se zdobením, zatímco klient G v něm viděl japonskou zahradu.

Klienta podle závěrečné reflexe dnešní práce bavila.

Klientka K

Klientka opakovaně nechtěla s ostatními nic sdílet a naznačovala, že má mluvit někdo jiný.

Do společné tvorby se klientka nechtěla moc zapojit a přenechala ji spíše klientovi J. Ke společnému dílu řekla jen, že je to „klučíček“ a nadále se nechtěla zapojovat do konverzace.

Klientka C viděla v díle klientky K a klienta J spíše velkou masivní hmotu plnou energie a pojmenování klučíček jí přišlo zvláštní.

Dnešní setkání klientka ohodnotila jako zvláštní. Klientka působila nesoustředěně a její myšlenky byly zjevně jinde.

6.3.9 Deváté setkání – Téma: Koláž

- Cíle: zlepšení pozornosti a naslouchání, podpora kreativity a sebevyjádření, procvičení jemné motoriky.
- Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1 hodina.
- **Použité materiály z taktilního testu:** papír, tubové lepidlo, nůžky, knoflíky, vlna, peří, jutowý provázek.

- Osnova setkání:

1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali knoflík.

2) **Povídání si o Vánocích**

3) **Rozehřívací cvičení:** „Hádej, co jsem?“ Komunikativní hra podporující pozornost a naslouchání. Lektor si myslí nějaký známý objekt, nejlépe v místnosti a ostatní se snaží pomocí otázek uhádnout objekt, který si myslí.

4) **Hlavní téma:** Koláž

Pomůcky: různorodé časopisy i předem nastříhané obrázky, tubové lepidlo, papír A3, knoflíky, vlna, peří, jutowý provázek.

Zadání: „Vytvoř koláž z materiálů, které jsou na stole na papír A3.“

Časová dotace: 40 minut.

5) **Závěrečná reflexe**

Fotografie č. 13: klienti při tvorbě koláže (zdroj: vlastní tvorba)

Klientka C

Klientka si při oslavách Nové roku užila ohňostroj, který viděla z okna. Líbí se jí pozorovat ta světla, která vytváří.

Bylo patrné, že si klientka proces tvorby koláže užívala (obr. I1, příloha, s. 23). Pečlivě vybírala obrázky, které chtěla použít, a svou práci zahájila tvorbou centrální postavy – fialové bytosti. Fialová barva je klientce blízká díky své intenzitě. Na koláži klientka znázornila koloběh života, který propojila elementem vody. Voda byla prezentována jako vláha života, která se ve smrti přeměňuje na obláček symbolizující duši. Klientka uvedla, že co následuje po smrti, neví. Každou fázi života znázornila jako významnou, plnou radostí i starostí. Při reflexi klientka vyjádřila, že svůj život má ráda takový, jaký byl, a že by na něm nic neměnila. Dnes byla klientka během tvorby velmi uvolněná. Bylo patrné, že s každým dalším setkáním stále více využívá svou kreativitu a postupně ustupuje od racionálnějšího přístupu, který je pro ni jinak typický. Během individuálního rozhovoru klientka uvedla, že se cítí uvolněnější, což se začalo odrážet i v jejím výtvarném projevu.

Klientka ke konci setkání byla překvapená, přístupem klienta G a zaznamenala, že zpětná vazba u cvičení, která děláme, můžou otevírat zajímavá témata. Přístup arteterapie jí připadá zajímavý a nikdy se s tím nesetkala.

Klient G

Klient při reflexi vzpomínal na své dětství, kdy s kamarády házeli petardy během oslav Nového roku. Aktivně se zapojil do diskuse a projevil zájem o zážitky ostatních členů skupiny z jejich novoročních oslav.

Klient svou koláž představil skupině jako poslední (obr. I2, příloha, s. 23). Záměrně si vybral jako hlavní motiv ženy a do středu koláže umístil obrázek buchty, který mohl také symbolizovat ženu. Klientka K, navzdory předchozí interakci mezi ní a klientem G během její reflexe, jeho koláž ocenila a zmínila, že v ní vidí symboliku tří grácií. Klient G při prezentaci uvedl, že má ženy rád a rád se na ně dívá. Klientka C následně položila klientovi G otázku ohledně jeho přístupu k ženám, a to s ohledem na předchozí situaci mezi ním a klientkou K. Klient G po krátké chvíli ticha vyjádřil omluvu klientce K i celé skupině za své předchozí chování. Po jeho omluvě se atmosféra v místnosti znatelně uvolnila.

Klient ocenil svou dnešní tvorbu. Koláž dělal poprvé a s výsledkem byl spokojený. Ve své koláži vnímá symboliku svého znamení. Je znamení blížence. Klient na závěr setkání působil neobvykle zamyšleně a upustil od obvyklého humorného způsobu vyjadřování. Po ukončení setkání nabídl svou pomoc při úklidu, čímž projevil vstřícnost a zapojení.

Reflexe od kolegů: týden po setkání mě oslovili někteří kolegové z DS s postřehy týkajícími se změn v chování klienta. Vyjádřili názor, že arteterapie na něj pozitivně působí. Klient začal projevovat větší vlídnost a při aktivitách více naslouchá ostatním. Také si všímá dění kolem sebe a méně často se uchyluje k zesměšňování situací, což dříve bývalo časté.

Klient J

Klient si užil oslavy Nového roku.

Klient detailně popsal krok po kroku, jak postupoval při tvorbě koláže (obr. I3, příloha, s. 24). Nalepil si tam věci, které má rád. Klientka C zmínila, že v té koláži vidí klienta J.

„Nebylo to špatný,“ zhodnotil setkání klient J. Chválil si také koláž, kterou vytvořil.

Klientka K

Klientka se při dnešním setkání, díky menšímu počtu účastníků, během úvodní reflexe snadno rozmluvila. Sdílela s ostatními, že se jí líbil ohňostroj, a s úsměvem na tváři ukazovala směry, odkud všude mohl být vidět.

Během tvorby klientka požádala o asistenci při vystřihování obrázků. Působila uvolněně a usmívala se. Po dokončení díla projevila zájem prezentovat svou práci ostatním jako první (obr. I4, příloha, s. 24). Do jejího popisu však vstoupil klient G, čímž její prezentaci přerušil. „Vždyť stejně nerozumí tomu, co říká,“ řekl klient G. Klientka C se zastala klientky K a uvedla, že její chování odráží vysokou inteligenci. Dodala, že jediný, kdo se chová nevhodně a nemístně je klient G.²⁴ Klientka K v slzách vyjádřila vděčnost za podporu, kterou od klientky C obdržela.

Klientka K se na konci setkání necítila dobře. Po skončení setkání jsem jí poskytla individuální emoční podporu.

6.3.10 Desáté setkání – Téma: skupinová práce s přírodninami

Cíle: podpora spolupráce a komunikace, procvičení paměti, rozvoj haptiky.

Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1,5 hodiny.

Použité materiály z taktilního testu: kámen, mušle, dřevo, sláma, ořechy, listy, šiška, seno, peří.

Osnova setkání:

- 1) Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali mušli.

²⁴ Do této situace jsem vstoupila a se svolením klientky K jsem vysvětlila, jaké jsou následky po CMP a způsoby, jak se projevuje afázie. Dále jsem klientovi G připomněla pravidla skupiny, aby bylo zajištěno respektování ostatních a udržení bezpečného prostředí ve skupině.

- 2) Rozehřívací cvičení:** Procvičení dlouhodobé paměti. Klienti se pokusili vzpomenout na přírodniny podle abecedy.

Časová dotace: délka 15 minut.

- 3) Hlavní téma:** Skupinová práce s přírodninami²⁵

Klienty jsem rozdělila do dvou skupin.

Pomůcky: kámen, mušle, dřevo, sláma, ořechy, listy, šiška, seno, peří, exotické přírodniny.

Zadání: Klienti pracovali s krabicí plnou sušených přírodnin z našeho území i exotických. Vytvořili příběh, nejen pouhý obraz. Musel mít začátek, průběh a konec. Vzájemně a beze slov si klienti příběh skrz přírodniny přehrávali. Následovala reflexe, co v příběhu druhá skupina viděla a jaká pro ně byla spolupráce a také, co chtěli svým příběhem vyjádřit.

Skupina 1: Pohádka či mystický příběh z přírodnin.

Skupina 2: Pohádka či mystický příběh z mušlí a kamenů.

Časová dotace: 40 minut

- 4) Uvolňovací cvičení:** Klienty jsem vyzvala, aby si zvolili přírodninu, která jim je blízká a zamysleli se proč tomu tak je.

5) Závěrečná reflexe

Reflexe skupinové práce:

Skupina 1: Pohádka či mystický příběh z přírodnin.

Členové skupiny: Klientka A, klientka B a klientka E

²⁵ Inspirace P. Exlerem.

Fotografie č. 14: pohádka či mystický příběh z přírodnin (zdroj: vlastní tvorba)

Zeptala jsem se skupiny 2, co vidí ve vytvořené práci skupiny 1. Klientka H viděla řeku, která protéká lesem. Klientka C souhlasila, že by tam mohla být řeka. Na klientku C to působilo, jako by se mohla projít v temném lese, kde se dá narazit na hluboké jezírko, kam laně chodí pít. Ve přední části viděla skály. Připomínalo jí to pohádku o Červené karkulce. Klient G mlčel.

Nechala jsem skupinu 1 se vyjádřit ke své práci. Klientce B se spolupracovalo s ostatními krásně. Klientka B uvádí, že ztvárnily vánoční procházku lesem. „V tom lese je studánka a stromy vypráví své příběhy.“ Klientka A byla spokojená, že se vedení skupiny ujala klientka B. Klientka A přišla s nápadem vytvořit v jejich díle lesní paseku. Skupina se už na začátku své práce domluvila, že tématem bude strom, který vypráví své příběhy. Klientka E doplnila, že do tohoto lesa chodí Jeníček s Mařenkou.

Skupina 2: Pohádka či mystický příběh z mušlí a kamenů

Členové skupiny: Klientka C, klient G a klientka H

Fotografie č. 15 pohádka či mystický příběh z mušlí a kamenů (zdroj: vlastní tvorba)

Skupina 1 popisovala, co vidí ve vytvořené práci Skupiny 2. „Vidím kamennou paseku, po které se dobře chodí. Kdybych byla mladá, tak bych ty kameny přeskočila. Sbírala bych na ní mušle, které bych přinesla svému muži,“ řekla klientka A. Klientka B zase viděla krásnou kamennou hráz na polích. Klientce E toto dílo připomínalo řeku, která vede do moře a nad ní je stráž, po které se chodí a dívá se na západy slunce.

Skupina 2 popsala ostatním svou práci. Klientka C uvedla, že se jí velmi dobře spolupracovalo s klientkou H. Klient G se k nim přidal až ke konci, i když ho obě klientky během tvorby pobízely ke spolupráci. Klientka C popsala společné dílo a názorně ukázala: „Lodička pluje mezi skalami, kolem kterých jsou ukryté nymfy, které zpívají a chtějí oblouznit námořníky. Lodičce se však podaří vyplout směrem na klidný ostrov, kde jsou hodné víly a zlato.“ „Ten ostrov jsem vytvořil já,“ přidal se klient G, „ale až na konci.“ Klienti tento příběh chtěli připodobnit k řecké báji. „S klientkou C jsme to krásně vymyslely,“ dodala klientka H.

Klientka A

Klientka před setkáním zjistila, že si nemá kde koupit vodu. Byla z toho rozmrzelá. Byla potěšena, když jsem jí vodu nabídla. Klientka se cítila stále trochu nemocně po svátcích.

Klientka se ochotně nechala při tvorbě vést klientkou B a sama přicházela s nápady a dokázala si je ve skupině obhájit.

Klientka odešla v průběhu setkání, kvůli koncertu. „Bylo to pro mě zas něco nového,“ ohodnotila klientka A setkání.

Klientka B

„Vždy přicházím s nadějí,“ zahájila setkání klientka.

Během skupinové práce měla klientka tendenci vést skupinu a dávat ostatním prostor. Často se ptala na názory ostatních ve skupině.

Klientka si jako blízkou přírodninu zvolila kus dřeva. „Miluji dřevo, letokruhy a moudrost starých stromů,“ uvedla. Klientka zavzpomínala na její oblíbený strom, břízu u Rudolfína. Tomuto stromu se chodívala svěřovat, než ho vykopali. Také má schovaný kus dřeva z jabloně ze zahrady. Používá ho jako prkýnko na chleba.

Klientka zmínila, že si na naše setkání chodí vždy pro nové zážitky a odchází obohacena.

Klientka C

Klientka se cítila „normálně.“ Sdílela s ostatními návštěvu jejích vnoučat a obavy o vnučku, kterou má klientka v zahraničí. Ráda má rodinu poblíž a má o ní přehled. Odloučení od vnučky jí trápí.

Klientka při skupinové práci vedla skupinu a snažila se zejména motivovat klienta G ke spolupráci.

Klientka si zvolila velkou mušli, která měla podobnost kamenu. Klientce se mušle líbila kvůli její velikosti. Má ráda velké věci.

Klientka ocenila možnost práce s různorodými materiály, které jí umožnily zapojit fantazii. Sdělila, že v mládí měla k fantazii silné sklony, avšak byla nucena je potlačit. Nyní si váží toho, že má při tvorbě volnost a může svou fantazii rozvíjet.

Klientka E

Klientka byla po nemoci po delší době mezi ostatními a stále se necítila „ve své kůži“.

Klientka projevila snahu zapojit se do spolupráce, avšak bylo patrné, že se necítí fyzicky dobře.²⁶

Klientka si jako přírodninu jí blízkou zvolila ořech. Připomíná jí mozek, který je důležitý.

Klientka uvedla, že jí dnešní téma příliš nevyhovovalo. Preferuje aktivity zaměřené na kreslení nebo práci s keramikou, které jí přinášejí větší uspokojení a možnost seberealizace.

Klient G

Klient byl rád, že se oproti ostatním cítí zdravě. Klient vyjádřil, že v současné době nevidí smysl v našich setkáních, a je si vědom možnosti spolupráci ukončit. Přesto však vyjádřil přání v setkávání pokračovat, i když má pocit, že mu momentálně nepřináší žádný přínos.

Během skupinové práce se klient spíše nezapojoval a pozoroval ostatní.

Klient si vybral malou mušli. „Představuji si, že jsem opuštěný na malém ostrově, kde jsou pouze tyto mušličky. Sbírám je a jím, abych mohl přežít.“ Klientka C ocenila fantazii klienta G.

Klient popsal své pocity z dnešního setkání jako „polo dobré“. Uvedl, že jeho hlavní motivací k účasti je snaha pomoci mi se školní prací, i když v samotných setkáních nevidí hlubší smysl.

Klientka H

Klientka byla také nemocná. V posledních dnech jí trápila rýma, ale už se cítí lépe.

²⁶ Během setkání jsem klientce nabídla možnost odejít, protože se necítila dobře. Klientka však vyjádřila přání zůstat a pokračovat v aktivitách, přestože její fyzický stav nebyl ideální.

Klientka, i přes svou afázii, projevila aktivní snahu spolupracovat a přispívat vlastními nápady.

Klientka si zvolila lasturu. Vždy je ráda sbírala na památku. Po nějaké chvíli si vzpomněla, že byla u Středozemního moře. Klientka C pomáhala klientce H s hledáním slov, aby mohla vyjádřit svou myšlenku.

Klientku dnešní setkání bavilo a byla ráda, že si připomněla její vzpomínky na dovolenou u moře.

6.3.11 Jedenácté setkání – Téma: Gestický akvarel, afirmace

Cíle: posílení sebevyjádření a kreativity.

Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1,5 hodiny.

Použité materiály z taktilního testu: sláma, houbička na mytí, štětec, papír, sklenička, kus látky.

Osnova setkání:

- 1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali kus slámy.
- 2) **Rozehřívací cvičení:** Klienti si třením dlaní o sebe rozešli ruce a poté je přikládali na jednotlivé části těla.
- 3) **Hlavní téma:** Gestický akvarel.

Pomůcky: čtvrtka formát A3, akvarelové barvy, štětec, kus látky, houbička.

Zadání: V první fázi klienti obdrželi čtvrtku, kterou rovnoměrně navlhčili štětcem nebo houbičkou a následně aplikovali akvarelové barvy. V případě nespokojenosti mohli nežádoucí části vymýt vodou. Na proces měli vyhrazeno 20 minut. V další fázi si klienti na pokyn posouvali obrazy doprava a doplňovali libovolné prvky na aktuální malbu před sebou. Tento proces se opakoval, dokud se jim nevrátilo jejich původní dílo. Ve třetí fázi klienti vytvořili afirmaci ke svému dílu a provedli závěrečnou reflexi.

Časová dotace: 60 minut.

4) Závěrečná reflexe

Fotografie č. 16: gestický akvarel (zdroj: vlastní tvorba)

Klientka B

Klientka uvedla, že se cítí bídňě. Přestože byla unavená, projevila výrazné odhodlání a silnou vnitřní motivaci pravidelně docházet na setkání.

Klientka se prostřednictvím akvarelu snažila zobrazit českou vesnici, která se jí nakonec vrátila v podobě opuštěné krajiny (obr. J1, příloha, s. 25). Fáze posouvání malby jí nebyla příjemná. Cítila smutek z přítomnosti černých mraků na obraze, které na ni působily negativně a symbolizovaly její aktuální vnitřní bolest.

Klientka pociťovala bolest ve střevech v důsledku ozařování. Její afirmace se zaměřila na vědomou péči o vlastní tělo. Klientka odcházela ze setkání velmi unavená a působila smutně.

Klientka C

Klientka C přišla unavená, avšak očekávala, že se její nálada během setkání zlepší.

Klientka si zvolila fialovou barvu odpovídající její náladě. Popsala ji jako kombinaci melancholie a veselosti, přirovnávající vzniklé tvary k starověkému nápisu (obr. J2, příloha, s. 25). Klientka B vnímala kompozici jako proměnlivou náladu, střídající vzestupy a pády.

Klientka svou afirmaci zaměřila na zdraví rodiny. Při dotazu vyjádřila lítost nad těžkou nemocí svého syna a popsala, že je pro ni jako matku náročné tuto situaci sledovat.

Klientka E

Klientka vyjádřila úlevu nad pozitivním výsledkem páteční lékařské kontroly.

V gestickém akvarelu, který klientka obdržela zpět, vnímala zeď, za níž je vše možné (obr. J3, příloha, s. 26). Klientce E by se taková zeď líbila, zatímco klientka C ji přirovnala k pocitu po dvou sklenkách šampaňského. Skupina se tomuto dodatku zasmála.

Klientka zaměřila svou afirmaci na pravou nohu, která ji často bolí a omezuje v pohybu, vyjádřila ji slovy: „Noha mi sloužit bude!“

Klient F

Klient dorazil v dobré náladě a těší se na malbu. Dává jí přednost před kresbou. Podle klienta slov, se v ní dokáže více uvolnit.

Klient F uvedl, že ve vráceném obraze vnímá různorodé prvky (obrázky, mráčky) a nevadí mu zásahy ostatních. Považuje výsledek za krásný a rád by si obraz ponechal (obr. J4, příloha, s. 26). Klientka B vyjádřila nesouhlas se zasahováním do cizích obrazů. Následně ve skupině vznikla diskuse o vnímání pravidel a respektování osobního prostoru.

Klient nasměroval svou afirmaci k ostatním. „Bud’me všichni zdraví²⁷.“

²⁷ Vzniklým tématem skupiny bylo převážně zdraví a vnímání osobního prostoru.

Klient G

Klient během setkání působil klidně a soustředěně. Uvedl, že se těší na pocit lehkosti ze setkání.

Klient namaloval akvarelem slunce a ocenil, že ostatní jeho motiv respektovali (obr. J5, příloha, s. 27). Jeho malba působila na skupinu pozitivně. V závěrečné fázi vnímal, že se slunce proměnilo a skončilo na dně oceánu jako chobotnice. Klient F zmínil, že by obraz mohl být vystaven v galerii a chobotnici to nepřipomíná. Klient G uvedl, že by jeho obraz mohl nést název „Zářící Slunce, které dává energii a léčí“. Byl rád, že se slunce ostatním líbilo a že do něj zasahovali minimálně.

Závěrečná afirmace klientky na konci setkání. „Přeji si, aby se k nám vrátily sestřičky z třetího patra.“

Klient I

„Cítím se dobře mezi lidmi,“ řekl klient. Při malbě klient působil soustředěně a nevykazoval známky roztěkanosti. Proces tvorby mu trval déle než obvykle.

Klient byl s malbou, která se mu vrátila, spokojený. Sám namaloval hlavní motiv, dům. V malbě vidí chaloupku u vody, kde je s rodinou a je jim tam dobře (obr. J6, příloha, s. 27). Klient zmínil, že by tam chtěl teď být. Zvolil oranžovou barvu, která na něj působí příjemně. „Já v tom vidím helikoptéru,“ řekla klientka C. Klient I si však stál za tím, že je to domeček. Několikrát během reflexe poukazoval na své dílo a měl potřebu ho ostatním ukazovat.

„Byl bych rád, aby se všem líbil můj domek,“ ukončil afirmací klient I setkání.

Klientka K

Klientka začala jako první mluvit při úvodní reflexi, což není u ní obvyklé. Klientka sdílela svou radost z namalované tašky, kterou vytvořila ve výtvarné dílně DS.

Klientka ve své malbě namalovala raketu (obr. J7, příloha, s. 28). Klientka měla problém s vyjádřením slova, ale skupina jí dala čas na odpověď a členové se snažili hádat, co chce klientka vyjádřit. Klientka měla radost, že ostatní do jejího obrazu něco

přimalovali a výsledný obraz jí pobavil. Viděla v něm také housenku, co létá do vesmíru. „Líbí, energie,“ řekla s úsměvem.

Jako závěrečnou afirmaci klientka řekla: „Zdraví, všichni.“ Při setkání byla klientka uvolněnější a působila sebevědoměji.

6.3.12 Dvanácté setkání – Téma: Receptivní arteterapie²⁸

Cíle: podpora komunikace a sdílení, posílení kreativity a vnímání, podpora koncentrace.

Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1,5 hodiny.

Použité materiály z taktilního testu: papír, knoflík, tubové lepidlo, nůžky, křída, vosk.

Osnova setkání:

1) Úvodní reflexe: Klienti si při reflexi posílali knoflík.

2) Povídání o českém malíři Otto Plachtovi

3) Rozehřívací cvičení: „Makamuri“.

Klientům byl předložen obraz „Makamuri“ od Otty Plachta (2020). Byli vyzváni, aby nechali dílo na sebe působit a následně se zapojili do řízené reflexe. Poté byli pobídnuti k reflexi a skupinové diskusi prostřednictvím otázek:

- Co vidíte?
- Co cítíte?
- Co na vás působí?
- Co si o tom myslíte?
- Podobá se obraz, nebo některá z jeho částí něčemu z vašeho života?
- Které místo na obraze byste si vybrali?

²⁸ Receptivní arteterapie je terapeutická metoda, která využívá vnímání a interpretaci umění k podpoře emocí, sebepoznání a psychického uvolnění.

Poté proběhla společná diskuse o individuálních vjemech a emocích vyvolaných obrazem. Reflexe zaměřená na to, jak dílo na klienty působilo a jaké osobní významy v něm našli.

Pomůcky: Obraz *Makamuri* – reprodukce díla Otty Plachta, použití pouze pro nekomerční účely.

Časová dotace: 30 minut.

4) Hlavní téma: Dotvoření obrazu

Pomůcky: čtvrtka formát A3, lepidlo, křídly, voskovky, pastelky, fixy, připravené výstřižky obrázků.

Zadání: Klienti si vybrali jeden z připravených obrázků, který je zaujal. Zvolený obrázek nalepili na čtvrtku formátu A3 – mohli jej použít celý nebo pouze jeho část. Následně jej dotvořili pomocí kříd, pastelek, fixů nebo voskovek podle vlastní fantazie.

Časová dotace: 30 minut.

5) Závěrečná reflexe

Fotografie č. 17: klienti dotvářejí obraz (zdroj: vlastní tvorba)

Klientka B

„Dnes se cítím o trošičku lépe než v předchozích dnech,“ řekla klientka v úvodu s úsměvem na tváři. Klientka při rozechřívacím cvičení vnímala v obraze lidi a obličeje, některé pozitivně, jiné negativně. Obraz ji zaujal, ale zároveň v ní vyvolával pocit strachu.

Klientka si při dotváření obrazu zvolila motiv lesa a nakreslila pod něj trávu (obr. K1, příloha, s.29). Ocenila jeho nádech krásy, ticha a zamyšlení. Uvedla, že se v lese cítí stejně dobře jako v kostele, a svůj obraz nazvala *Moudrost starých stromů*. Opakovaně zdůraznila význam stromů ve svém životě. Klientka C uvedla, že v obraze vidí les, který v ní nevyvolává žádné emoce.

Na závěru klientka působila zamyšleně a unaveně. Po setkání za mnou klientka přišla. Hovořili jsme o jejích pocitech spojených s nemocí a poskytla jsem jí emoční podporu.

Klientka C

Klientka se cítila unaveně a při úvodní reflexi zmínila problémy se spánkem. V obrazu od Otty Plachta viděla šamana věštícího budoucnost. Dílo ji oslovilo více, než očekávala, a přála si jej vystavit tak, aby na něj mohla vidět z postele.

Klientka zvolila motiv mládí (obr. K2, příloha, s. 29), těší se na jaro a postrádá energii, zima jí připadá dlouhá.

Klientka na konci setkání působila velmi unaveně a nezapojila se do reflexe. To u klientky nebývá obvyklé.

Klientka D

Klientka dorazila na setkání se zpožděním a zmínila potíže s pohybem kvůli bolavým kyčlím. Byla plačtivá, skupina jí vyjádřila podporu. Při rozehřívacím cvičení v obrazu viděla ženu cvičící s rukama nahoře. Vyjádřila přání zapojit se do aktivit s ostatními klienty a ocenila, že měla sílu dojít alespoň na setkání.

Klientka si vybrala obrázek, který se jí líbil (obr. K3, příloha, s. 30). Pouze obrázek nalepila a dále netvořila. Klientka chtěla mít svou práci čistou, a proto zvolila pouze nalepení. Zmínila, že do pražských hospod nechodila. Následně se rozvinula debata o oblíbených místech, kam klienti chodívali, do hospody nebo kavárny.

Ke konci klientka sdělila, že je ráda, že dokáže fungovat mezi lidmi i přes bolesti. Během setkání vykazovala lepší náladu než na začátku.

Klientka E

Klientka se po svátcích konečně cítila dobře. Klient G jí to slovně potvrdil a vyjádřil podporu. Při rozehřívacím cvičení na klientku dílo působilo pozitivně, vnímala v něm kočky a papoušky, které má ráda. Uvedla, že v životě měla mnoho koček a všechny velmi milovala.

Klientka si vybrala známý obraz od Slavíčka, který chtěla dokončit (obr. K4, příloha, s. 30). Přikreslila krajinu s domy a lesy a vyjádřila přání být v tom obraze.

„Jsem moc ráda za každé setkání. Je to vždy něco nového a mohu se tu otevřít,“ řekla na závěr klientka E.

Klient F

Klient F dorazil v rozverném náladě, ocenil nedávný country koncert a důrazně umlčel klienta J slovy: „Ticho!“, když narušoval reflexi klientky B. Projevil tak výraznou sebestotu. V rozechřívacím cvičení klient viděl chobotnici a vyslovil přání jet s DS zas na nějakou výstavu.

Klient svůj obraz nazval „Roztržitým“ (obr. K5, příloha, s. 31). Zobrazil tam sám sebe, jak v mládí pouštěl draka a také symbol karty. Rád by hrál karty, ale nemá s kým. Klient G mu nabídnul, že si spolu můžou někdy zahrát.

Při závěrečné reflexi uvedl klient F, že je rád za domluvenou partii karet.

Klient G

Klient dorazil v dobrém rozpoložení, aktivně nabízel pomoc mně i ostatním klientům během celého setkání. Klient G neviděl v rozechřívacím cvičení smysl a zapojil se pouze pozorováním. Ke konci uvedl, že obraz na něj působí spirituálně a zmínil svou blízkost k buddhismu.

Během hlavního tématu klient G pomáhal s lepením obrázku a podáváním potřeb klientce H. Klient se při tvorbě hlavního tématu inspiroval obrazem Otty Plachta a svou předchozí koláží, kde lepil nahé ženy. Zmínil, že rád chodil do různých podniků a vyprávěl o svých zážitcích. Dnes svým dílem nechtěl nic vyjádřit, pouze se nechal inspirovat (obr. K6, příloha, s. 31).

Klient odcházel spokojen a zmínil, že na skupinu dochází rád.²⁹

²⁹ U Klienta G jsem zaznamenala, že začíná více vnímat ostatní a aktivně jim pomáhat.

Klientka H

„Mám se moc dobře,“ řekla klientka. Skupina reflektovala, že klientka je vždy pozitivně naladěná.

Klientka ztvárnila a doplnila kresbu krajiny s polem (obr. K7, příloha, s. 32). Líbila se jí barevná variace, kterou zvolila. Byla také vděčná za pomoc klienta G s lepením, protože jí to jednou rukou nešlo. Na obraz napsala jméno *Kateřina*, a po dotazu uvedla, že se jí tam hodilo. Klientka se během tvorby usmívala.

Na závěr klientka řekla, že je jí perfektně.

Klient J

Klient také zmínil spokojenost s proběhlým koncertem v DS, ale vykazoval známky neklidu. Klient si během setkání několikrát nahlas opakoval, že mu ráno nebylo dobře od žaludku a přemýšlel nad možnou příčinou.³⁰ Klient při rozehrívacím cvičení projevoval vysokou míru zainteresovanosti. Potřeboval identifikovat mnoho obrazců, vnímal především ryby a ptáky. Měl potíže s ponecháním prostoru ostatním.

Klient měl během tvorby potřebu si nahlas pro sebe mluvit, čímž rušil především klientku C. Zvolil si obraz katedrály, ke které dokreslil svou tetu a strýce, za kterými jezdil jako malý (obr. K8, příloha, s. 32). Zmínil, že jeho strýc byl akademický malíř a občas s ním kreslil. Klientovy linie byly znovu vedeny velmi jemně.

Klient z osobních důvodů opustil skupinové setkání dříve.

Klientka K

„Jsem tu ráda mezi vámi,“ řekla klientka dnes nahlas a začala tím úvod setkání. Klientka při rozehrívacím cvičení vnímala v obraze hady a zmínila svůj strach z nich. Ocenila však širokou škálu barev použitých malířem.

Při hlavním tématu klientka stručně popsala svůj obraz (obr. K9, příloha, s. 33). „Voda, pole, kmeny, mech a pivo.“ Více se ke svému obrazu nechtěla vyjadřovat.

³⁰ Toto chování u něj bývá časté, když se necítí komfortně.

Klientka si stále během reflexe mnula ruku a vypadala nervózně, ale komunikovala s ochotou.

Při závěrečně reflexi klientka předala ihned slovo dál.

6.3.13 Třinácté setkání – Téma: Já - mládí/stáří, maska

- Cíle: uvědomění si vlastního já, podpora kreativity, reminiscence, rozvoj jemné motoriky.
- Místo a čas setkání: Keramická dílna / 2 hodiny.
- **Použité materiály z taktilního testu:** papír, keramický střep, vosk, křída, sklenička, houbička na mytí, kus látky, štětec, dřevo, list.
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe při hře na muzikoterapeutický nástroj**

2) **Rozehřívací cvičení:** Protážení celého těla od hlavy až k chodidlům.

3) **1. Téma: Já – mládí/stáří.**

Pomůcky: papír A3, voskovky, křídý.

Zadání: Klienti měli za úkol přeložit si papír na polovinu. Na jednu stranu znázornit své pocity spojené s mládím, na druhou se stářím. Neměli se zaměřit pouze na vzpomínky, ale i na tělesné prožitky. Po dokončení dostali klienti úkol se zamyslet nad tím, co chtěli dílem vyjádřit.“ Následovala reflexe.

Časová dotace: 30 minut.

4) **2. Téma: Maska**³¹

³¹ Klienti před ostrým výpalem umístili do oblasti očí sklička podle vlastního výběru.

Pomůcky: střep keramické masky, glazurní barvy, štětce, sklenice s vodou, kus látky, houbička na mytí.

Zadání: „Vytvořte si masku, kterou byste si dnes nasadili. Poté ji umístěte na část svého předchozího obrazu tam, kde podle vás maska patří.“

Časová dotace: 40 minut.

5) Závěrečná reflexe

Fotografie č. 18: klient při uvolňovacím cvičení (zdroj: vlastní tvorba)

Klientka B

Klientka zahájila hru na muzikoterapeutický nástroj se slovy, že nesmí udělat ostudu Rudolfinu. Hru si evidentně užívala a hrála se zavřenýma očima. Klientka vyjádřila lítost nad tím, že už jsme za půlkou setkávání.

Já – mládí/stáří: klientka zobrazila mládí jako bezstarostné období plné života, dětí, lásky a hudby. Stáří vyjádřila symboly moudrosti, vzpomínek a knihy poznání. Uvedla, že jí již neslouží zrak a velmi jí chybí čtení. Klientka byla při tvorbě nesoustředěná a zobrazila každou kresbu na jinou stranu papíru.

Maska: klientka prostřednictvím masky vyjádřila svůj odžitý život. Zvolila tělovou barvu a nezaměřovala se na detaily, práci dokončila rychle. Masku umístila k období stáří (obr. L1, příloha, s. 34).

Při závěrečné reflexi klientka působila posmutněle. „Necítím se být ještě na konci života. Dnes jsem si malování užila.“

Klientka C

Klientka ocenila možnost vyzkoušet hudební nástroj. Zaujal ji jeho zvuk, který jí připomněl návštěvy divadla s manželem.

Já – mládí/stáří: klientka vnímá mládí jako radost, lásku a bezstarostnost, stáří naopak jako zodpovědnost. Zmínila, že je důležité nemít depresi, snaží se mít radost z maličkostí a uchovávat si své vnitřní dítě. Řekla, že stáří je plné bolesti a záleží na člověku, jak ho sám přijme. Klientka tato slova vepsala i do obrazu.

Maska: klientka namalovala masku podle své podoby v mládí – s vlnitými vlasy, nalíčenými linkami a rtěnkou. Uvedla, že dnes by si na takový vzhled už netroufla, protože ke stáří podle ní nepatří. Stejně jako při předchozím setkání zmínila svou vnučku žijící ve Skotsku, která jí chybí a o níž má obavy kvůli velké vzdálenosti. Masku umístila do části obrazu symbolizující stáří (obr.L2, příloha, s. 34).

Klientka během setkání působila energicky a aktivně se zapojovala do každého cvičení. Při závěrečné reflexi ocenila průběh setkání, který jí připadal velmi zajímavý a jedinečný. Uvedla, že s něčím podobným se dosud nesetkala a že je to pro ni nová zkušenost.

Klientka E

Klientka se na začátku cítila spavě. Hudební nástroj jí připomněl citeru.

Já – mládí/stáří: klientka zobrazila mládí jako období spojené s manželem, se kterým ráda hrávala badminton, volejbal i ping-pong. Vyjádřila, že k manželovi měla silný citový vztah. Stáří naopak zachytila jako život v domově seniorů, kde tráví čas sledováním televize a sedí na vozíku.

Maska: klientka zobrazila svou masku jako svou reálnou podobu se šedivými vlasy a umístila ji na kraj obrazu do části stáří (obr. L3, příloha, s. 35). Na dotaz, proč masku umístila až na konec, uvedla, že i když je to na konci, ví, že životem v DS to nekončí a ještě má něco před sebou.

Při závěrečné reflexi klientka poděkovala za dnešní setkání, přišlo jí toto téma hluboké a k zamyšlení.

Klientka H

„Celkem dobře,“ řekla v úvodní reflexi klientka. Líbil se jí hudební nástroj a dlouze na něj hrála.

Já – mládí/stáří: klientka v obrazu mládí zobrazila mladou ženu ve střevíčkách. Kresba postavy se výrazně podobala postavě z prvního setkání. Na dotaz, zda jde o její vlastní podobu, odpověděla, že ne. Stáří klientka nazvala „úplné stáří, úplné“. Klientka B podotkla, že postava připomíná rytíře. Klientka také zmínila, že v mládí se oblékala elegantně, nosila podpatky a líčila se. „Byla jsem kočka,“ dodala s úsměvem.

Maska: klientka namalovala masku mladé ženy. Uvedla, že by si vybrala právě tuto podobu. Proto ji umístila do části obrazu znázorňující mládí (obr.L4, příloha, s. 35).

„Super,“ řekla v závěru klientka H.

Klient I

Klient si hru na nástroj velmi užíval. Hmatem zkoumal rýhy ve dřevě a ocenil jeho krásu. Na začátku setkání působil unaveně, ale hra na nástroj ho viditelně oživila.³²

Já – mládí/stáří: mládí si klient pamatuje méně a zobrazil ho červenou barvou. Pro stáří zvolil barvu tmavě modrou. Oba časové úseky na papíru promíchal.

Maska: klient chtěl maskou vyjádřit začínající stáří, umístil ji doprostřed obrazu (obr. L5, příloha, s. 36). Práci dokončil velmi rychle a stále se ptal, co má dělat dál. Pro klienta je náročné udržet dlouhodobou koncentraci na práci.

³² Reflektovala jsem, že by nástroj pro něj mohl být skvělým terapeutickým prostředkem.

Na konci setkání se klient pochválil za svůj dnešní výkon a pochválil i ostatní klienty.

Klient J

Klient velmi něžně hrál na nástroj a ponořil se do hraní.

Já – mládí/stáří: klient do obrazu mládí nakreslil kuželky jemnou linií, protože je rád hrával v mládí. Stáří vyjádřil jako starého pána s holí. Klient zmínil, že je to on, až bude starý a bude potřebovat pomoc.

Maska: klient namaloval masku sama sebe, jak momentálně vypadá (obr. L6, příloha, s. 36). Na masce si dával velmi záležet, ale nestihl ji dokončit v požadovaném čase. Skupina mu umožnila práci dokončit a počkala na něj. Masku klient umístil do obrazu mládí, protože se necítí být starý. Podle klienta jsou staří lidé ti, kteří potřebují pomoc.

„Dnes mě to bavilo,“ řekl klient v závěru.

Fotografie č. 19: masky po ostrém výpalu (zdroj: vlastní tvorba)

6.3.14 Čtrnácté setkání – Téma: Kresba lidské postavy II., Venuše

- Cíle: podpora fantazie a jemné motoriky.
- Místo a čas setkání: keramická dílna / 1,5 hodiny.
- **Použité materiály z taktilního testu:** tužka, papír, sklenička, váleček, houbička na mytí, ořech, kus látky.
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali ořech.
 - 2) **Rozehřívací cvičení:**

Klienti dostali kus hlíny a mačkáním z ní vytvořili tvar kostky nebo koule, podle své volby.

Pomůcky: kus keramické hlíny.

3) Kresba lidské postavy II.:

Pomůcky: papír formát A4, tužka.

Zadání: „nakreslete lidskou postavu, jak nejlépe dovedete“.

Časová dotace: 15 minut.

4) Promítání obrázků:

Klientům jsou promítány obrázky Venuší z různých historických období pro inspiraci a navození atmosféry.

5) Venuše:

Pomůcky: keramická hlína, kus látky, šlikr, sklenice s vodou, dřevěné a kovové špachtle.

Zadání: „Vymodelujte svoji Venuši.“ Následovala reflexe.

Časová dotace: 30 minut.

6) Závěrečná reflexe

Klientka B

Klientka B v úvodu uvedla, že se cítí bídě, protože ji zítra čeká transfuze krve, ale i přesto chtěla přijít, protože jsou pro ni tato setkání důležitá.

Kresba lidské postavy II.: klientka se nedržela zadání a nakreslila dvě postavy – devítileté děti, které se poznaly ve škole, zamilovaly se, měly společného koníčka a jejich láska vydržela 50 let. Klientka B řekla, že nakreslila své známé (obr.M1, příloha, s. 37). Klientka se kresby postavy při prvním setkání nezúčastnila, takže není možné provést srovnání.

Venuše: „Venuška je symbolem lásky a mateřství,“ představila svou sošku klientka (obr. N1, příloha, s. 39). Klientka ji tvořila s radostí a vyslovila přání si jí po výpalu ponechat.

Klientka ocenila dnešní setkání. Ocenila práci s červenou hlínou, kterou zatím neznala.

Klientka D

Klientka působila na setkání spokojeně. Při úvodní reflexi uvedla, že je spokojená po delší době s fyzickou stránkou. „Dnes jsem šla dál, než je u mě obvyklé,“ řekla s úsměvem.

Kresba lidské postavy II.: klientka chtěla v kresbě postavy zobrazit chlapce (obr. M2, příloha, s. 37). Je patrné třesení ruky. Na dotaz, o koho jde, uvedla, že by to mohl být její nedávno narozený pravnuk. Postava nemá ústa, ale je výrazně větší než ta z prvního setkání a je umístěna doprostřed papíru namísto okraje. Společným znakem obou postav jsou knoflíky. Klientka se při kresbě postavy usmívala.

Venuše: klientka měla při modelaci potíže s připevněním prsou a požádala o asistenci (obr. N2, příloha, s. 39). Uvedla, že je ráda za procvičení rukou. Venuši vnímá jako symbol rodičky. Zajímala se o další osud sošek a vyjádřila přání, aby si je mohli vystavit.

V závěru klientka D popřála klientce B, aby její návštěva lékaře dopadla dobře.

Klientka E

„Cítím se dnes lépe,“ řekla klientka v úvodu.

Kresba lidské postavy II.: klientka na prvním setkání chyběla, a proto není možné srovnat kresby postav. Dnešní postavu nakreslila téměř do středu papíru, její výška odpovídá přibližně 70 % výšky formátu. Linie jsou jisté, avšak patrné je třesení ruky. Kresba zobrazuje klientčina manžela, sportovce, se kterým se seznámila na spartakiádě (obr. M3, příloha, s. 37). Původně chtěla kreslit ženu, ale kvůli třesu vznikla mužská postava. Uvedla, že postava jako by říkala: „Co to tam děláš?“ Klientka projevila schopnost rychlé reakce a kreativní adaptace na vzniklou situaci.

Venuše: klientka zobrazila Venuši v poloze rodičky podle své představy (obr. N3, příloha, s. 39). Téma ji oslovilo a ocenila možnost volné tvorby. Také se jí líbila radostná atmosféra, která při tvorbě ve skupině panovala.

Při závěrečné reflexi klientka zmínila, že jí budou setkání chybět.

Klient F

Klient v úvodu s humorem poznamenal, že je dnes zvědavý jako straka.

Kresba lidské postavy II.: klient nakreslil dvě postavy na papír položený na šířku, zobrazil sebe a svou starší sestru (obr. M5, postava, s. 38). Zmínil, že měl i mladší sestru, která však již zemřela. Uvedl, že na obraze říká sestře, aby se netvářila, jako když projde křovím, což by si v reálném životě nedovolil, protože si jí velmi váží. Oproti první kresbě zobrazil postavy o něco větší a kresbu si tentokrát více užil. Linie jsou vedeny se stejnou intenzitou jako v první kresbě.

Venuše: klientovi modelování Venuše přišlo složité. Velmi se zaměřil na proporce. Měl snahu zobrazit plné tvary ženy (obr. N4, příloha, s. 39). „Jsem rád, že jsem dnes šel. Sice jsem nešikovný, ale práci jsem si užil,“ řekl o sobě klient. Skupina mu Venuši pochválila.

„Dnes to byla makačka. Venuše mi dala zabrat, ale líbí se mi.“ Klient F odcházel ze setkání unavený.

Klientka H

Klientka přišla na setkání v dobré náladě.

Kresba lidské postavy II.: oproti předchozí kresbě postavy, klientka zobrazila druhou postavu výrazně větší. Nakreslila ji do levé části papíru a postava zabírala 80 % papíru na výšku (obr. M4, příloha, s. 37). Klientčina postava je oproti první kresbě detailnější, zaměřila se na prvky jako knoflíky a lemy sukně. Uvedla, že zobrazila krásnou, nalíčenou 23letou studentku, nejde však o konkrétní osobu. Na dotaz, zda bývala taková, odpověděla, že se ráda líčila a nosila podpatky, ale nestudovala, protože se v 19 letech vdala. Dodala, že by ráda byla stále tak krásná.

Venuše: klientka nebyla s výsledkem své Venuše spokojená, nepřipadala jí krásná a modelace jednou rukou jí činila potíže (obr.N5, příloha, s. 40). Uvedla, že by si přála větší poprsí. Klient F s humorem poznamenal, že časem vyrostou, na což klientka H reagovala smíchem a s tímto řešením byla spokojená.

Klientka poprvé odcházela ze setkání nespokojená, protože ji rozhodila tvorba Venuše, která neodpovídala jejím představám.

Fotografie č. 20: klienti při tvorbě Venuší (zdroj: vlastní tvorba)

Klient I

Klient v úvodní reflexi ocenil dobrou atmosféru ve skupině, kterou cítil.

Kresba postavy II.: klient uvedl, že nakreslil spokojeného Vendu, který je rád mezi ostatními. Zobrazil sám sebe sedícího u stolu, proto postavě chybějí nohy (obr. M7, příloha, s. 38). Tahy tužkou jsou vedeny jistě. Postava zabírá většinu papíru. Kresbu klient I vytvořil velmi rychle, téměř za minutu, a poté měl potíže s čekáním na ostatní. Špatně se soustředil a opakovaně se ptal, co má dělat. Při prvním setkání klient chyběl, takže nelze provést srovnání.

Venuše: klient vytvořil Venuši rychle, ale pracoval soustředěně (obr. N6, příloha, s. 40). Ke konci do ní udělal vpichy dřevěnou špachtlí, protože podle něj k ženě patří – je krásná, ale komplikovaná. Vnímá ji také jako symbol matky a chtěl, aby měla umělecký ráz.

Při závěrečné reflexi klient I souhlasil s ostatními.

Klient J

Klient přišel na setkání v dobré náladě. Během setkání působil více soustředěně než v předchozích.

Kresba postavy II.: klientova postava je téměř identická s tou z prvního setkání, avšak tentokrát ji nakreslil větší a umístil doprostřed papíru položeného na šířku (obr. M6, příloha, s. 38). Přítlak na tužku zůstal velmi jemný a postava obsahuje detaily. Oproti minule, kdy nevěděl, koho zobrazil, nyní uvedl, že nakreslil sebe ve věku 15 let, oblečeného do vázanky a saka na rodinnou oslavu.

Venuše: klient vymodeloval Venuši jako svou vlastní podobu, odpovídající postavě z předchozí kresby (obr. N7, příloha, s. 40).

V závěru klient několikrát zopakoval, že se mu socha povedla, a opakovaně si ji chtěl prohlédnout. Během dnešního setkání působil klidněji a neprojevoval obvyklý sklon povídat si sám pro sebe.

6.3.15 Patnácté setkání – Téma: Kresba stromu II.

- Cíle: rozvoj pozornosti a koncentrace.
- Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1 hodina.
- **Použité materiály z taktilního testu:** list ze stromu, papír, tužka.
- Osnova setkání:
 - 1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali ořech.

- 2) **Rozehřívací cvičení:** Posílání potlesku.

Průběh: Klienti seděli v kruhu. Zahájila jsem aktivitu a vyslala potlesk ve zvoleném směru. Směr se změnil, pokud účastník tlesknul dvakrát.

- 3) **Hlavní téma:** Kresba stromu II.

Pomůcky: papír formát A4, tužka tvrdost.

Zadání: „Nakreslete listnatý strom. Ne jehličnan. Ne palmu.“

Časová dotace: 15 minut.

CM

4) Závěrečná reflexe

Klientka E

Klientka na úvod sdělila, že každé ráno pravidelně cvičí, aby posílila obě ruce, včetně té oslabené po CMP, což pro ni má velký význam. Působila unaveně.

Kresba stromu II.: klientka si zvolila kresbu stromu na papír orientovaný na šířku (obr. O1, příloha, s. 41). Strom je umístěn převážně v levé polovině a v kresbě je patrný třes ruky. Na strom nakreslila jablka a jeho kmen je pevně spojen se zemí. Ve srovnání s první kresbou, která byla na výšku, je přítlak na tužku výraznější. Klientka opět zobrazila svůj oblíbený strom ze zahrady – podzimní jablň, která každé dva roky plodila krásná žlutá jablka. V předchozí kresbě strom jablka neměl.

Klientka i na konci setkání působila unaveně a uvedla, že si půjde odpočinout.

Klientka H

„Ještě bych se dospala,“ uvedla v úvodní reflexi klientka H. Zároveň vyjádřila, že je pro ni důležité docházet na setkání a že ji mrzí, že se blíží konec.

Kresba stromu II.: klientka nakreslila místo ovocného stromu jehličnan, protože kvůli CMP kreslí nedominantní rukou a tato volba pro ni byla snazší (obr. O2, příloha, s. 41). Kresbu si užívala. Na první kresbě stromu nebyla přítomna.

Při závěrečné reflexi klientka zavzpomínala na předchozí setkání, kdy se jí nedařilo nakreslit Venuši prsa, a s humorem to okomentovala.

Klient I

„Cítím se jak praštěný,“ sdělil klient v úvodu.

Kresba stromu II.: klient nakreslil strom pevnými liniemi do horní poloviny papíru. Oproti minulé kresbě je strom o polovinu menší a také jiný druh. Na obrázku je nakreslená vrba (obr. O3, příloha, s. 41). Podle klienta stojí na kraji cesty a dominuje nad okolím. Klienta jsem se zeptala, kam vede ta cesta. „Je to cesta plná života a každý si může vybrat kam po ní jít,“ řekl klient I. Klient byl s kresbou velmi rychle hotov.

Ke konci setkání klient působil, že má více energie.

Klient J

Klient vykazoval známky únavy, kvůli probdělé noci. Klienta často ruší během noci spolubydlíci. Klient vykazoval značný neklid, který se projevoval častým mluvením a opakováním vět nahlas.

Kresba stromu II.: klient v porovnání s první kresbou stromu nakreslil strom bez kořenů, neukotvený v zemi, pokrývající horní dvě třetiny papíru, což může odrážet jeho momentální pocit nejistoty ve spolubydlení. Oproti první kresbě byly linie výraznější a klient kreslil sebejistěji. Na obrázku zobrazuje břízu z dětství, která rostla na zahradě u babičky a dědy (obr. O4, příloha, s. 42). Během tvorby byl klient nesoustředěný a často se potřeboval ujist'ovat, zda správně plní zadání.

Klient v závěru znovu zavzpomínal na svého dědu a působil klidněji, než na začátku setkání.

Klientka K

„V pohodě,“ řekla klientka s úsměvem a vykazovala klid a větší sebejistotu, než u ní bývá obvyklé.

Kresba stromu II.: klientky strom pokrývá 80 % papíru a je vykreslen ve středu. Stromu chybí kořeny. Při kresbě se klientka soustředila na vykreslení koruny. Klientka K uvedla, že nestihla kořeny nakreslit a potřebovala by více času. Strom má představovat košatý strom v zámeckém parku (obr. O5, příloha, s. 42). Klientka se snažila nakreslit strom co nejlépe, aby se ostatním líbil a byla potěšena pochvalami. Kresba stromu byla první, tudíž nelze udělat srovnání.

„Dnes to bylo super,“ byla se setkáním spokojená klientka K.

6.3.16 Šestnácté setkání – Téma: Materiály – příjemné/nepříjemné, rozloučení se skupinou

- Cíle: podpora jemné motoriky a komunikace, podpora sebereflexe, proces ukončení.
- Místo a čas setkání: reminiscenční místnost / 1,5 hodiny.
- **Použité materiály z taktilního testu:** všechny.
- Osnova setkání:

1) **Úvodní reflexe:** Klienti si při reflexi posílali kousek vosku.

2) **Rozehřívací cvičení:** _Ocean Drum.

Průběh: Skupina si v kruhu předávala muzikoterapeutický nástroj ocean drum, tak aby nebyl přerušen zvuk moře, který ocean drum vydává. Ve druhém kole bylo úkolem vydávat co nejtišší zvuk.

3) **Materiály – příjemné/nepříjemné**

Pomůcky: všechny materiály z taktilního testu, papír, tužka.

Zadání: Klienti obdrželi všechny materiály z taktilního testu a pomocí hmatu určili, které jsou jim příjemné a které ne. Výsledky si zapsali. Následovala diskuze. Klienti nebyli předem informováni, že je čeká ještě výstupní hmatový test, týden po ukončení setkávání.

Časová dotace: 30 minut.

4) **Rituál rozloučení**

Pomůcky: Venuše, mandaly, přírodniny, papír, tužka.

Zadání: Klienti obdrží zpět své Venuše a mandaly a zakomponují je spolu s přírodninami do jednoho obrazu. Poté napíší Venuším přání na cestu. Tento rituál symbolicky ukončí blok setkávání.

Časová dotace: 30 minut.

5) Zpětná vazba:

Rozhovor zaměřený na reflexi našeho dvouměsíčního skupinového setkávání a zpětná vazba.

6) Poděkování a pozvání na hostinu:

Klientům poděkuji za jejich účast na setkáních a pozvu je na malou oslavu jako symbolické zakončení naší společné práce.

Klientka B

Klientka B v úvodu vyjádřila lítost nad tím, že setkání končí, neboť pro ni byla důležitá. Hru na ocean drum si velmi užívala a během ní si přirozeně přivlastnila větší část času. Při rozloučení se svou Venuší pronesla: „*Milá Venuše, jsi symbolem lásky a něhy a chceme být jako ty, pomáhej nám.*“ Sochu si přála ponechat na památku.

Při zpětné vazbě klientka vyjádřila obdiv k tomu, že většina členů skupiny setrvala až do konce, a poděkovala mi za mou práci. Setkání pro ni byla jako maják v období, kdy prochází těžkou nemocí, a pomáhala jí cítit se silnější. Vyjádřila přání, aby byl tento typ setkávání zařazen do běžného programu DS, protože v něm vidí velký potenciál a dříve netušila, že něco podobného existuje.

Klientka C

Klientka dorazila na setkání v dobrém rozpoložení. Při určování příjemného a nepříjemného materiálu klientka pomáhala se zapisováním klientce H. Při rituálu rozloučení vedla hlasem skupinu a prosila ostatní členy, aby umístily přírodniny tam, kam

potřebovala. Bylo vidět, že jí na splnění zadání záleží a zároveň chce, aby to dospělo do konce. Venuši popřála na cestu mír, lásku a zas mír.

Při zpětné vazbě klientka zmínila, že pro ni byla setkání opravdu zajímavá, hlavně sledovala ostatní, jak se vyvíjí. Je ráda, že si mohla vyzkoušet nové věci a zdá se jí, že začala být více kreativnější. Cítila se ve skupině dobře a těšila se na setkání, i když jí některá cvičení neoslovila. Klientka se označila za „vědecký mozek“ a uvedla, že občas musela vystoupit ze své komfortní zóny.

Klientka D

V úvodu klientka sdělila s úsměvem, že je jí lépe. Necítí tolik bolesti a těší se na setkání. Při hře na ocean drum potřebovala klientka pomoci, jelikož byl na ní těžký. Do rituálu ukončení se klientka zapojila aktivně a obklopila svou Venuši kamínky. Byla ráda, že si je mohou nechat po setkání. Venuši na cestu popřála lásku a zdraví.

Při zpětné vazbě klientka reflektovala, že pro ni byla setkání důležitá. V posledních měsících cítí bolesti v rukou i nohou, a setkání pro ni byla velkou motivací. Vždy ze sebe měla dobrý pocit, když na setkání dokázala dojít. Ocenila, že zde mohla zapojit jak ruce, tak i hlavu. Ve skupině se cítí bezpečně a má pocit, že tu může každý mluvit o čemkoliv. Byla tu i sranda. Setkání jí budou chybět. Klientka zmínila, že kdyby setkání vedl někdo jiný, koho nezná tak dlouho jako mne a nemá k němu důvěru, nejspíše by měla problém se otevřít.

Klientka E

Klientka v úvodní reflexi jako první promluvila a vyjádřila velkou vděčnost za setkání, která si velmi oblíbila. Byla informována, že prostor pro zpětnou vazbu bude později. Hru na ocean drum si užívala, a jelikož jej mohla držet pouze jednou rukou, poskytla jsem jí asistenci. Při tvorbě společného obrazu s Venušemi a mandalami se aktivně zapojovala a požádala mě o umístění přírodnin na místa, kam nedosáhla. Venuši napsala tato slova: „Když už tady jsem. Jsem tady tak, jak mám být.“

V rámci zpětné vazby klientka znovu poděkovala a vyjádřila přání, aby setkání mohlo pokračovat, protože jí tento formát vyhovoval. Uvedla, že má ráda výtvarnou

tvorbu, skupinu si velmi oblíbila a cítila se v ní přijatá a propojená s ostatními. Klientce se během tvorby objevily vzpomínky a pocity, které neočekávala. Hodnotí to pozitivně. Litovala ukončení setkání a ocenila, že svůj čas zde vnímala jako kvalitně strávený. „Jsme super parta a děkuji všem,“ řekla skupině klientka.

Klient G

Klient G v úvodní reflexi s úsměvem poznamenal, že je rád, že setkávání končí, a dodal, že jsem mu dala zabrat. Hru na ocean drum ocenil a líbilo by se mu tento hudební nástroj používat ve sboru DS Chodov. Do rituálu rozloučení se klient zapojil aktivně a byl nápomocen klientce K. Klient chyběl na tvorbě Venuše. Kdyby mohl Venuši něco popřát na cestu, byla by to tato slova: „Milá Venuše, vše nejlepší do nového tisíciletí.“

Při zpětné vazbě klient uvedl, že si stále myslí, že arteterapie postrádá hlubší smysl a vnímá ji spíše jako aktivitu vhodnou pro ženy k vyjadřování pocitů. Na otázku, co ho vedlo k tomu, aby na setkání nadále docházel, odpověděl, že chtěl podpořit mou práci, nějak vyplnit volný čas a zároveň pomáhat ostatním, například při podávání barev a jiných věcí. Klientka C reagovala tím, že věří, že mu setkání přece jen něco přinesla a vyzvala ho, aby se nebránil hlubšímu prožitku. Skupina klientovi vyjádřila podporu a ocenila, že setkání neukončil a zůstal jeho součástí. Klientka E dodala, že bez něj by ve skupině nebyla taková zábava.

Klientka H

„Dnes zase super,“ řekla s úsměvem v úvodu klientka H. Klientka si hru na ocean drum užívala, přičemž jsem jí asistovala s držením nástroje, protože byl pro jednu ruku příliš těžký. Během rituálu rozloučení se aktivně zapojila a s radostí pokládala mušle, čímž přispívala k tvorbě společného obrazu. Se vzkazem pro Venuši potřebovala pomoc a nakonec jí věnovala slova: „Venuše krásná a milá, po tobě bude hezky.“

Při zpětné vazbě klientka uvedla, že na setkání chodila ráda, a dodala: „Moc super, super lidi!“

Klient I

Klient dorazil na setkání s vysokou mírou energie. V úvodu vyjádřil radost ze setkání se slovy, že je rád, že všechny vidí. Během hry na ocean drum projevil zaujetí a s překvapením konstatoval, že zvuk nástroje připomíná moře. Při aktivitě zaměřené na rozlišování příjemných a nepříjemných materiálů vyžadoval asistenci z důvodu obtíží s udržení koncentrace a porozuměním zadání. V rámci symbolického rituálu „Venuše na cestu“ popřál figurce vše nejlepší, porozumění mužům a spokojenost. Po dokončení byl překvapen výsledkem své práce a ocenil estetickou stránku vytvořené Venuše.

Při zpětné vazbě uvedl, že se v kolektivu cítí dobře, zároveň však vyjádřil přesvědčení, že přítomné osoby vidí poprvé. Nepamatoval si účast na předchozích setkáních.

Klient J

Klient v úvodu uvedl, že jde o jeho poslední setkání, a projevil zájem o dnešní program. Hru na ocean drum si užíval a označil ji za krásnou. Při rozlišování příjemných a nepříjemných materiálů důkladně zkoumal předměty, přičemž ho nejvíce zaujaly přírodniny. Skupina ho pobízela k rychlejšímu předávání, avšak klient byl plně zaujatý a tlak okolí příliš nevnímal. Svému vytvořenému symbolu Venuše popřál vše krásné a znovu ocenil jeho vzhled, což mu skupina potvrdila.

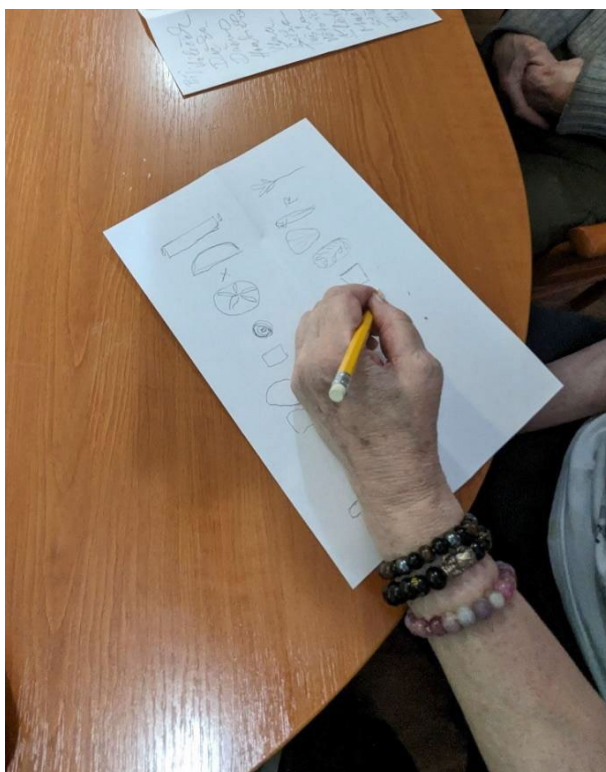
Během zpětné vazby sdělil, že ho setkání bavila, zejména tvoření. Potřeboval ujištění ohledně dalšího programu a možností trávení volného času po ukončení setkání. Klientovi jsem vysvětlila, že může využít volný čas dle vlastního uvážení nebo se zapojit do jiných aktivit v DS.

Klientka K

Klientka K. v úvodní reflexi s úsměvem uvedla, že se dnes cítí velmi dobře a že má tato setkání ráda. Během hry na ocean drum jsem jí poskytla asistenci, protože nástroj byl pro ni příliš těžký. Hru si však velmi užívala a ponechala si ho u sebe delší dobu. Při aktivitě zaměřené na určování příjemných a nepříjemných materiálů měla klientka kvůli své afázii potíže s psaním a hledáním správných slov. Přesto se nevzdala, vymyslela

si vlastní způsob vyjádření a dané předměty nakreslila. Skupina ocenila její přístup i vytrvalost, protože v minulosti měla tendenci úkoly vzdávat. Bylo vidět, že klientce pochvala od skupiny udělala radost. Klient G jí pomohl se zápisem vzkazu pro Venuši, které popřála, aby měla kolem sebe super lidi, jako jsou tady.

Při zpětné vazbě sdělila, že to bylo moc super, a znovu potvrdila, že se jí na setkáních líbí. Na závěrečném setkání působila mnohem sebejistěji než na tom prvním. Skupina jí také poskytla zpětnou vazbu, což klientka vnímala pozitivně. Nejvíce si však užila závěrečnou hostinu s oslavou, kterou nadšeně komentovala se zářícíma očima.

Fotografie č. 21: klientka K zakresluje materiály (zdroj: vlastní tvorba)

6.4 Výsledky testování taktilní paměti: Výstupní

Testování klientů proběhlo týden po posledním setkání.

Klienti dosáhli v testu těchto výsledků:

Klientka B: 22/25

Klientka C: 24/25

Klientka D: 18/25

Klientka E: 23/25

Klient F: 21/25

Klient G: 22/25

Klientka H: 19/25

Klient I: 21/25

Klient J: 24/25

Klientka K: 22/25

6.5 Vyhodnocení a interpretace výsledků testování taktilní paměti

Klienti byli testováni na taktilní paměť týden po ukončení posledního závěrečného setkání. Výstupní test byl porovnán se vstupním.³³ Výsledky vyšly podle mé hypotézy pozitivně a u všech klientů došlo ke zlepšení.

Porovnání vstupního/ výstupního testu:

Klientka B: +3 (z 19 na 22)

Klientka C: +4 (z 20 na 24)

Klientka D: +3 (z 15 na 18)

Klientka E: +4 (z 19 na 23)

Klient F: +4 (ze 17 na 21)

Klient G: +3 (z 19 na 22)

Klientka H: +6 (z 13 na 19)

Klient I: +5 (z 16 na 21)

Klient J: +2 (z 22 na 24)

Klientka K: +5 (ze 17 na 22)

³³ U klientky A k porovnání nedošlo, kvůli ukončení spolupráce.

Z porovnání vyplývá, že u všech klientů došlo ke zlepšení. Největší zlepšení nastalo u klientky H a to o 6 předmětů. Pouze klientka E zmínila, že předměty v závěrečném testu jsou identické s těmi v testu úvodním. Většina klientů si na úvodní test buď nevzpomínala vůbec, nebo pouze matně.

Navzdory afázii u klientky H a klientky K bylo zajímavé, že při rozpoznávání předmětů některá slova identifikovaly okamžitě. Např. kámen, nůžky, ořech. V případě obtíží s nalezením správného slova jsme využívali alternativní komunikační strategie, jako je kresba či popis předmětu.

6.6 Hodnocení přínosu arteterapeutických setkání

Hodnocení přínosu arteterapie je pouze subjektivní. Vychází z individuálního rozhovoru s klienty, jejich průběžné reflexe a průběžného pozorování během arteterapeutických setkání. Hodnocení je rovněž založeno na zpětné vazbě od kolegů z logopedie, psychoterapie a aktivizačních a sociálních pracovníků Domova pro seniory Chodov.

Klientka A

Ukončila během výzkumu spolupráci.

Klientka B

Klientka B ocenila kvalitní přípravu setkání a byla překvapena vysokou účastí klientů až do posledního setkání, což vnímala jako důkaz jejich zaujetí. Setkávání pro ni bylo cenné a poskytovalo jí pocit opory a bezpečí, kde mohla sdílet svou bolest. Postupně se klientka více zapojovala do naslouchání ostatním a aktivně reflektovala zadání. V průběhu setkávání se dozvěděla o vážné nemoci, což ovlivnilo její psychický i fyzický stav. Byla unavenější a měla méně sil. Vypozorovala jsem, že klientka byla méně soustředěná. Ve skupinové práci měla potřebu se více prosadit. Ve svých pracích klientka preferovala jasné barvy. Významným motivem byl pro ni symbol stromu. Chování klienta G ji rozptylovalo a vzbuzovalo v ní pocit nerespektování ostatních. Klientka vyjádřila zájem o pokračování v individuálních setkáních. Psycholožka uvedla, že setkání byla pro klientku významná a měla silnou motivaci se jich pravidelně účastnit.

Klientka C

Klientku velmi zaujal tento koncept, se kterým se nikdy předtím nesetkala. Klientka projevovala zvědavost a snahu porozumět hlubšímu záměru setkání. Během procesu pozorně sledovala ostatní, reflektovala jejich chování a postoje. Zpočátku byla kritická, avšak ke konci setkávání hodnotila zkušenost pozitivně a vnímala její přínos zejména pro ostatní, více než pro sebe. Ocenila různorodost setkání a byla hrdá na pokrok klientky K, u níž vnímala nárůst sebevědomí. Postupně se během práce více uvolnila, projevovala kreativitu a šla do větší hloubky. Na pokoji si vystavila snímek obrazu od Otty Plachta, který si ve volném čase ráda prohlíží. V jejím chování se odrážely zkušenosti z dob učení na střední škole. Při dosažení cíle zadání měla klientka tendenci skupinu vést a podporovat ostatní. Pro klientku bylo nejdůležitější, že se díky skupině setkává s ostatními a může komunikovat a kvalitně strávit svůj čas.

Klientka D

Klientka trpěla fyzickými bolestmi, které ovlivňovaly její psychický stav, a na prvních setkáních byla plačtivá. Hlavní motivací podle klientky k účasti na arteterapeutických setkáních byla potřeba sociálního kontaktu a aktivizace rukou, které ji bolely. Ostatním aktivitám v DS se tou dobou klientka vyhýbala. Na posledním setkání však vykazovala výrazně lepší psychickou pohodu a rostoucí motivaci zapojit se i do dalších aktivit v DS. Postupně se stala otevřenější vůči ostatním, zajímala se o zdravotní stav klientky B a poskytovala jí podporu. Práce s hlinou byla pro ni obzvláště přínosná a projevovala při ní hluboké zaujetí. Občasná nesoustředěnost souvisela nejspíše se středně těžkou kognitivní poruchou, která klientce vyšla v testu ACE-R. Klíčovým momentem pro klientku D bylo setkání, při němž si díky imaginaci vzpomněla na svou sestru, o níž poté mluvila i při dalších aktivitách. Pracovníci DS potvrdili zlepšení jejího psychického stavu a postupné přijetí bolesti. Klientka se opět začala aktivně zapojovat do života v DS.

Klientka E

Klientka E měla jako hlavní motivaci chodit na setkání, aby se necítila sama a byla mezi ostatními. Byla ráda, že ve skupině sdílí podobné problémy, jako je zhoršený

zrak, zhoršená mobilita a život v DS. Nejvíce ji oslovilo téma anděl, při kterém se velmi otevřela. Zpočátku byla klientka při tvorbě velmi rychlá a měla vše hned hotové, ale postupem času pro svou tvorbu potřebovala více času. Přestože mohla tvořit pouze jednou rukou, vykazovala velkou snahu být po celou dobu samostatná. Klientka působila více uvolněněji, když na setkání přišlo méně lidí. Skupinové práce pro ni byly náročnější, zejména když někteří potřebovali být vůdčí. I když s nimi nesouhlasila, nechtěla se dostávat do konfliktu, což se projevilo hlavně při tvorbě příběhu z přírodnin ve spolupráci s klientkou B. Klientce bylo líto, že klient G byl podle ní velmi kritický, ale viděla u něj ke konci pokrok a větší přijetí ostatních. Po každém setkání klientka pomáhala s úklidem. Podle jejích slov, si tak může připadat stále užitečná. Při posledním setkání působila klientka sebevědoměji a bylo jí velmi líto, že setkání končí. Přála by si, aby takový koncept v DS pokračoval.

Klient F

Klientova prvotní motivace spočívala v přání být mezi ostatními a vyzkoušet něco nového. V průběhu setkání bylo zjevné, že klientovi F nebylo příjemné zapomínání klienta I, což mu dával slovně najevo. V počátečních fázích tvorby klient projevoval značnou nejistotu, obtížně začínal svou práci a také ji vždy kriticky hodnotil. Potřeboval zpětnou vazbu od ostatních, kteří ho slovně podporovali. Postupem času, během dvou měsíců, bylo patrné zlepšení – klient se přestal tolik kontrolovat a v tvorbě získal větší jistotu. Ve svých výtvorech sdílel vzpomínky na dětství, avšak po doptání nechtěl toto téma dále rozvíjet. Často dokončoval svou práci poměrně rychle. Ze závěrečného individuálního rozhovoru vyplynulo, že si uvědomil svou spokojenost v DS a oceňuje možnost neustále se učit a poznávat nové věci. Setkání mu přišla zajímavá. V klientovi se otevřelo téma smrti, o kterém by si rád více povídal. Během setkání klient podporoval ostatní a poskytoval jim pozitivní zpětnou vazbu. Navázal také přátelský vztah s klientkou A, které i po skončení setkání připomíná probíhající aktivity v DS.

Klient G

Klient byl od začátku velmi kritický k průběhu setkání i k ostatním, což skupina vnímala rušivě. Přesto mu skupina chtěla dát šanci, a nakonec prošel významnou

proměnou, která se podle ostatních pracovníků projevila i v jeho chování mimo setkání. Při tvorbě koláže negativně konfrontoval klientku K, což skupina nepřijala a nastavila mu zrcadlo. Klient následně uznal svou chybu a všem se omluvil. Po této zkušenosti začal více naslouchat ostatním a aktivně pomáhal, zejména klientkám H a K. Klient měl obtíže s přijímáním otázek na své pocity a názory, protože na takovou reflexi nebyl zvyklý. Přesto se ve své tvorbě velmi otevřel ostatním a rozvinula se u něj kreativita. Jeho přítomnost byla pro skupinu výzvou, ale klienti individuálně sdělili, že u něj viděli velký posun. Někteří však negativní postoj k němu chovali i ke konci. Klient otevřel téma hranic a alkoholu, což se stalo důležitým momentem pro skupinovou dynamiku. Klient G také navázal přátelský vztah s klientkou H, se kterou se vídá i po skončení arteterapeutických setkání.

Klientka H

Klientce bylo nutné setkání připomínat, jinak by na něj nedorazila. Přesto projevovala velkou motivaci zúčastnit se. Sama se snažila dostat na setkání pomocí vozíku a jedné mobilní ruky. Vždy byla veselá a navzdory slovní bariéře se snažila aktivně komunikovat s ostatními. Klientka nebyla spokojená pouze s jedním cvičením, kdy tvořila Venuši, která se jí podle jejích slov nepovedla. Skupina ji však podpořila v jejím přijetí. Často vzpomínala na mládí, kdy se považovala za krásnou. Klient G ji zvedl sebevědomí tím, že ji tak stále vnímá. Také s klientkou začala pravidelně pracovat logopedka a zaměstnanci reflektovali výrazné zlepšení v její komunikaci – i přes afázii dokázala lépe vyjádřit své potřeby. Klientka zmínila, že ve skupině našla prostor, kde jí ostatní naslouchali, a mohla sdílet cokoli. Do tvorby se klientka snažila jít naplno, což pro ni bylo důležitým prostředkem sebevyjádření. Navázala přátelský vztah s klientem G, který jí připomíná aktivity v DS a doprovází ji na ně. Klientka H se výrazně zlepšila v taktilním testu, což mohlo souviset i s pokrokem v jejím slovním vyjadřování. Při závěrečném rozhovoru klientka uvedla, že je ráda, že mohla být mezi ostatními a našla si přátele. Setkání jí pomohla lépe se začlenit do společenského života v DS.

Klient I

Klientovy testy prokázaly těžkou kognitivní poruchu, což se výrazně projevovalo i během setkání. Každé setkání vnímal jako nové, měl pocit, že je zde poprvé a ostatní vidí také poprvé. Tvorbu dokončoval velmi rychle, často se ptal, co má dělat, byl netrpělivý a nesoustředěný. Byla na něm patrná špatná koncentrace a neklid. Při reflexi opakoval stejné myšlenky a po půl hodině setkání vykazoval únavu. Přesto byl ve skupině často veselý, snažil se ostatní motivovat a chválil jejich práci. Potěšilo ho, když byl sám pochválen, a často si chtěl své výtvary odnést.

Nejvíce ho zaujala práce s přírodninami a hlínou, ale nejvýraznější zájem projevil o muzikoterapeutické nástroje, které ho nabíjely energií.³⁴ Kvůli jeho špatné paměti měli někteří členové skupiny problém ho přijmout a připadlo jim jeho zapomínání humorné. Pro klienta by byla možná vhodnější individuální arteterapie. Hlavní přínos těchto setkání pro něj spočíval v socializaci a aktivizaci. Při kresbě lidské postavy II. zobrazil sám sebe jako člověka, který je rád mezi ostatními.

Klient J

Klient přicházel na setkání s motivací podat co nejlepší výkon, často však nestihl dokončit dílo v časovém limitu, což v něm vyvolávalo neklid. Ostatní klienti ho napomínali, aby po ukončení už nepokračoval, ale také ho uklidňovali, že nemusí mít vždy vše perfektní. Klient se zúčastnil téměř všech setkání a u každého cvičení se opakovaně ujišťoval, zda postupuje správně. Velmi ho potěšila pochvala od ostatních. Měl však občas problém respektovat prostor k mluvení a často vstupoval druhým do řeči, což bylo třeba usměrňovat. Zajímavým momentem bylo, že při první kresbě postavy nevěděl, koho nakreslil, zatímco při druhé kresbě postavy nakreslil stejnou postavu, ale tentokrát ji označil za sebe. Venuši také zobrazil jako svou vlastní podobu. Klient byl uvolněnější, když bylo na setkání méně klientů. Nedokázal mluvit o svých pocitech. Nejvíce si užíval práci s keramickou hlínou a zaujaly ho velmi i muzikoterapeutické nástroje. Je možné, že by pro klienta byla vhodnější individuální arteterapie, kde by měl více prostoru a času na tvorbu. Skupinová setkání mu však zároveň poskytla cennou příležitost k interakci s ostatními klienty DS.

³⁴ Klientovi doporučena spolupráce s muzikoterapeutkou.

Klientka K

Klientka byla na prvních setkáních velmi nejistá a nechtěla mluvit, což mohlo souviset s její afázií. Občas na setkání zapomněla. Snadno úkoly vzdávala, pokud nevěděla, co zobrazit, nebo jí něco nešlo. Při posledním setkání však vytrvala při cvičení s materiály a našla vlastní způsob, jak vyjádřit předměty, které jsou jí příjemné, či nepříjemné. Bylo patrné, že si klientka oblíbila skupinovou malbu. Klíčovým momentem pro ni byl konflikt s klientem G, kdy se jí skupina zastala. Od té doby začala ostatním více důvěřovat a sama zmínila, že ve skupině cítí podporu a oporu. Klientka si pak dokázala i říci o pomoc, pokud něco její jedinou funkční rukou nezvládala. Ostatní klienti i pracovníci DS zaznamenali výrazné zlepšení jejího sebevědomí. Po jazykové stránce se také zlepšila, což souviselo i se spoluprací s logopedkou. Při výstupním testu klientka K dosáhla výrazně lepšího výsledku, což mohlo být důsledkem zlepšeného vyjadřování. Klientka vykazovala při závěrečném setkání větší psychickou pohodu oproti prvnímu.

7 Závěrečné zhodnocení hypotéz

Tato část se zaměřuje na vyhodnocení hypotéz, které byly stanoveny v teoretické části absolventské práce.

7.1 Výchozí hypotézy

1. Pravidelná arteterapeutická setkání zaměřená na manipulaci s různými předměty z hmatového testu povedou ke zlepšení taktilní paměti seniorů.
2. Arteterapie pozitivně ovlivňuje duševní pohodu klientů a podporuje jejich kognitivní schopnosti.
3. Práce s přírodními materiály během arteterapie má pozitivní vliv na senzorickou stimulaci seniorů.

7.2 Zhodnocení hypotéz

Hypotéza 1: Výsledky ve výstupním testu taktilní paměti ukázaly zlepšení u všech klientů. Rozdíly mezi vstupním a výstupním testem se pohybovaly od 2 do 6ti bodů, kdy největší zlepšení bylo zaznamenáno u Klientky H. Dále většina klientů, kromě Klientky E, při výstupním testování uvedli, že si vstupní testování nepamatovali. Minimalizoval se tím tedy efekt, že by si klienti pamatovali předměty z hmatového testu. Na základě výsledků se tato hypotéza potvrdila.

Hypotéza 2: Ze subjektivního hodnocení klientů a zpětné vazby od pracovníků Domova pro seniory Chodov vyplynulo, že s touto hypotézou lze souhlasit. Klienti projeví zájem v arteterapeutických setkáních pokračovat a uváděli pozitivní dopady na psychickou pohodu, důležitost sociálního kontaktu, pocit podpory ve skupině, zvýšení sebevědomí a i rozvoj kreativity. Hypotéza se potvrdila.

Z arteterapeutické práce s klienty vyplynulo pár důležitých poznatků.:

Klientka D vykazovala lepší psychickou pohodu i přes přetrvávající fyzické bolesti. Podle zpětné vazby od personálu se po delší době začala znovu zapojovat do společenského dění v Domově a účastnit se aktivit.

Klient G se více sociálně angažoval, začal se zajímat o ostatní, pomáhat jim a zmírnil svou kritičnost. Navázal přátelský vztah s klientkou H. Personál reflektoval, že klient začal více pečovat o svůj zevnějšek.

Klientka H i přes afázii dokázala lépe vyjádřit své potřeby. V průběhu výzkumu s ní začala pracovat logopedka, což mělo pozitivní vliv na její slovní vyjadřování. Ve výstupním hmatovém testu se u ní projevilo výrazné zlepšení – dokázala si okamžitě vzpomenout a pojmenovat většinu předmětů. Přínosem pro ni byla především komunikace a interakce s okolím, která byla před výzkumem omezená. Navázala také přátelský vztah s klientem G.

Klient I, i přes výrazné kognitivní oslabení, vykazoval zvýšenou aktivizaci.

Klient J projevil větší sociální angažovanost.

Klientka K vykazovala zvýšené sebevědomí, což se projevilo i v jejím životě v DS. Stejně jako u klientky H se u ní projevilo zlepšení slovního vyjadřování, pravděpodobně díky spolupráci s logopedkou, ale i komunikaci ve skupině. Klientka začala více důvěřovat ostatním.

Hypotéza 3: Výsledky ukázaly, že senioři, kteří pracovali s přírodními materiály, vykazali zvýšenou aktivizaci a lepší hmatové rozlišování podnětů. Nejvýraznější zlepšení bylo patrné u klientky H, která dokázala lépe rozpoznávat a pojmenovávat hmatové podněty a u Klienta I, který projevil největší zaujetí prací s přírodninami. Subjektivní zpětná vazba klientů i pozorování potvrdily, že kontakt s přírodními materiály posílil smyslové vnímání a měl pozitivní vliv na jejich celkovou pohodu. Tato hypotéza se také potvrdila.

Závěr

Stáří s sebou přináší mnoho změn, ať už psychických, fyzických nebo sociálních. Pro seniory žijící v domovech pro seniory může být obtížné najít si cestu v novém prostředí a adaptovat se na novou životní situaci. K tomu mohou pozitivně přispět různé terapeutické a aktivizační programy, mezi nimiž má arteterapie své nezastupitelné místo.

V této absolventské práci jsem se zaměřila na využití arteterapie jako prostředku ke zlepšení taktilní paměti u seniorů. Cílem bylo nejen podpořit paměť klientů, ale také přispět k jejich psychické pohodě a podpořit kognitivní funkce. Z jedenácti klientů dokončilo výzkum deset a u všech byly zaznamenány pozitivní výsledky.

Výsledky výzkumu potvrdily, že pravidelná práce s různými materiály vedla ke zlepšení hmatového vnímání a senzorické stimulace. Nejvýraznější pokrok byl zaznamenán u klientky H, která vykázala lepší rozpoznávání předmětů v hmatovém testu a u klienta I, jenž projevil největší zaujetí prací s přírodními materiály. Pozitivní změny byly patrné také v oblasti sociálních interakcí a psychické pohody.

Dalším důležitým zjištěním bylo, že klienti ve zpětné vazbě reflektovali arteterapii jako smysluplnou aktivitu a vyjádřili přání v setkáních pokračovat. Skupinová setkání jim poskytla prostor pro sebevyjádření, podpořila jejich komunikaci, sebevědomí a sociální interakci, ale také posílila jejich kreativitu. U klientek s afázií jsem zaznamenala zlepšení výbavnosti slov, a to díky častější komunikaci, spolupráci s logopedkou a navázání přátelských vztahů s ostatními klienty.

Zpracování této práce a studium na Akademii Alternativa s.r.o. pro mě byly velmi obohacující. Díky nim jsem získala hlubší porozumění arteterapii a cenné zkušenosti, které mě posunuly nejen odborně, ale i lidsky. I když se jedná o případovou studii, kterou nelze plně vztáhnout na celou populaci seniorů, výsledky naznačují, že arteterapie může být účinným nástrojem pro zlepšení sociálních interakcí, psychické pohody a zároveň přispívat k rozvoji paměti.

Summary

Aging brings numerous changes—psychological, physical, and social. For seniors residing in care homes, adjusting to a new environment and life situation can be challenging. Therapeutic and activation programs can play a valuable role in this process, with art therapy holding a particularly important place.

This thesis focuses on the use of art therapy as a tool to enhance tactile memory in seniors. The goal was not only to support memory function but also to promote psychological well-being and stimulate cognitive abilities. Out of eleven clients, ten completed the program, all showing positive outcomes.

The findings indicate that regular engagement with various materials led to improvements in tactile perception and sensory stimulation. The most notable progress was seen in Client H, who demonstrated improved object recognition in tactile testing, and Client I, who showed the highest level of engagement with natural materials. Positive changes were also observed in social interactions and emotional well-being.

Another significant outcome was the clients' reflection on art therapy as a meaningful activity, with many expressing a desire to continue. Group sessions provided space for self-expression, supported communication, boosted self-confidence and social engagement, and fostered creativity. Among clients with aphasia, I observed improved word recall, likely due to more frequent communication, collaboration with a speech therapist, and the development of peer relationships.

Working on this thesis and studying at Akademie Alternativa s.r.o. has been deeply enriching. It has given me a greater understanding of art therapy and invaluable experience that has helped me grow professionally and personally. Although this was a case study and cannot be generalized to the entire senior population, the results suggest that art therapy can be an effective tool for enhancing social interaction, emotional well-being, and memory development.

Seznam zkratek

ACE-R	The Addenbrooke's Cognitive Examination Revised (Addenbrookský kognitivní test)
AD	alzheimerova demence
BWMT-R	Brief Visuospatial Memory Test-Revised (krátký revidovaný test zřetelové- prostorové paměti)
CMP	cévní mozková příhoda
DS	domov seniorů
FTD	frontotemporální demence
KNB	krátká neurokognitivní baterie
MMSE	Mini-Mental State Examination (krátký test kognitivních funkcí)

Seznam příloh

(Přílohy jsou umístěny v dodatkové knize přiložené k této práci)

Příloha A: Tabulka pro testování taktilní paměti

Příloha B: Kresba postavy I.

Příloha C: Kresba rukou

Příloha D: Kresba stromu I.

Příloha E: Anděl, Čert a Mikuláš

Příloha F: Malování na hudbu

Příloha G: Volné téma

Příloha H: Skupinová mandala

Příloha CH: Malování podle hudby ve skupině

Příloha I: Koláž

Příloha J: Gestický akvarel

Příloha K: Dotvoření obrazu

Příloha L: Maska

Příloha M: Kresba postavy II.

Příloha N: Venuše

Příloha O: Kresba stromu II.

Seznam odborné literatury a použitých zdrojů

BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a edukace*. Pedagogika. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-247-4238-0.

BRAUN, Adam. *Memory Palace: How To Remember Everything You Learn; A Guide To Learning With Unlimited Potential*, INTERCONFESSIONAL BIBLE SOC OF, 2018. ISBN-13 978-6069835982.

ČELEDOVÁ, Libuše a ČEVELA, Rostislav. *Člověk ve zdraví i v nemoci: podpora zdraví a prevence nemocí ve stáří*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3828-7.

EXLER, Petr. *Využití projektové metody ve výtvarné výchově s artefietickými postupy*. Monografie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4620-2.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012. ISBN 978-80-7262-900-8.

HORT, Jakub a RUSINA, Robert. *Paměť a její poruchy: paměť z hlediska neurovědního a klinického*. Jessenius. Praha: Maxdorf, 2007. ISBN 978-80-7345-004-5.

JIRÁK, Roman; HOLMEROVÁ, Iva a BORZOVÁ, Claudia. *Demence a jiné poruchy paměti: Komunikace a každodenní péče*. Grada, 2009. ISBN 978-80-247-6629-4.

KULIŠŤÁK, Petr A KOL. *Klinická neuropsychologie v praxi*. Karolinum, 2024. ISBN 978-80-246-5227-6 (pdf).

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie: 2., aktualizované vydání*. Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

LHOTOVÁ, Marie. *Arteterapie v péči o seniory: průvodce výtvarnými aktivitami*. Praha: Pasparta, 2022. ISBN 978-80-88429-46-3.

LHOTOVÁ, Marie a PEROUT, Evžen. *Arteterapie v souvislostech*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1272-0.

LHOTOVÁ, Marie a PEROUT, Evžen. *Praktická arteterapie: metody a aktivity*. Praha: Portál, 2024. ISBN 978-80-262-2153-1.

MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Potřebujete psychoterapii*. Rádci pro život. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-036-7.

PREISS, Marek a KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Trénování paměti a poznávacích schopností*. Psychologie pro každého. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2738-7.

STRAKOVÁ, E., VĚCHETOVÁ, G., DVOŘÁKOVÁ, Z., ORLÍKOVÁ, H., & PREISS, M. *Krátká neuropsychologická baterie (KNB): Manuál* (1. vyd.). Klecany: Národní ústav duševního zdraví. 2020. ISBN: 978-80-87142-39-4.

ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-408-3.

ŠVANKMAJER, Jan, VASSELEU, Cathryn (ed.). *Touching and imagining: an introduction to tactile art*. International library of modern and contemporary art. London: I.B. Tauris, 2014. ISBN 978-1-78076-146-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vydání třetí, rozšířené. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

BARTOŠ, A., RAISOVÁ, M., KOPEČEK, M.. *Novelizace české verze Addenbrookského kognitivního testu (ACE-CZ)*. Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie [online]. 2011, roč. 74/107, č. 6, s. 681–684 [cit. 2025-04-06]. Dostupné z: <https://www.csmn.eu/casopisy/ceska-slovenska-neurologie/2011-6-1/novelizace-ceske-verze-addenbrookskeho-kognitivniho-testu-ace-cz-36311>

česká, B. *The role of expressive therapies in therapeutic interactions; art therapy – explanation of the concept*. Trakia Journal of Sciences [online]. 2016, roč. 14, č. 3, s. 197–202. ISSN 1313-7069 (print), 1313-3551 (online). [cit. 2025-04-06]. Dostupné z: [http://tru.uni-sz.bg/tsj/Vol.14,%20N%203,%202016/B.Hofman%20\(1\).pdf](http://tru.uni-sz.bg/tsj/Vol.14,%20N%203,%202016/B.Hofman%20(1).pdf)

Česká společnost pro trénování paměti a mozkový jogging. *Zásady trénování paměti* [online]. [bez data] [cit. 2025-03-30]. Dostupné z: <https://www.trenovanipameti.cz/o-nas/zasady-trenovani-pameti/>

STOELTING Co. Brief Visuospatial Memory Test – Revised (BVMT-R) [online]. Wood Dale (IL): Stoelting Co., [cit. 2025-04-09]. Dostupné z: <https://stoeltingco.com/Psychological-Testing/Brief-Visuospatial-Memory-Test-Revised-BVMT-R~10117>